CUVINTE DIN UMBRĂ

SCRISORI, JURNALE, POVESTIRI ALE FRANCEZILOR SUB OCUPAȚIE 1939-1945

JEAN-PIERRE GUÉNO

Traducere Ileana 27 martie - 17 mai 2017

Acelui ”popor al nopții” care ne-a redat libertatea

și despre care André Malraux vorbea atât de elogios.

Tuturor rămășițelor celor care s-au sacrificat sau care au fost sacrificați

ca să li se odihnească în pace sufletele ”alături de alaiul lor de umbre desfigurate.”.

”Azi, tinerețe, de-ai putea să te gândești la acel om

ca și cum ți-ai fi apropiat mâinile de sărmana lui față desfigurată din ultima zi de viață,

de buzele lui care nu au vorbit;

în acea zi era însăși fața Franței…”

André Malraux, despre Jean Moulin, 19 decembrie 1964

Introducere

Între 1940 şi 1944, Franţa a fost cufundată în tenebre, în acea noapte care a învăluit mai întâi aşa-zisa zonă ocupată, apoi aşa-zisa zonă liberă, şi pe care Antoine de Saint-Exupéry o descria astfel în ”Scrisoare deschisă către francezi”: ”Franţa nu mai este decât tăcere. S-a pierdut undeva în noapte, cu toate luminile stinse, ca o corabie. Conştiinţa şi viaţa sa spirituală sunt strânse în adâncimea întunericului.”

Această umbră şi această noapte au fost, în acelaşi timp, teribile şi luminoase. Întunecimile s-au adunat deasupra crimelor, persecuţiilor, celulelor şi lagărelor naziste şi ale colaboraţioniştilor. Umbra denunţurilor, a trădărilor şi a deportărilor. Umbra raţiunii, a foamei, a frigului, a cozilor, a camuflajului şi a pieţei negre. Umbra raziilor. Umbra loviturilor, umbra strigătelor, umbra torturii şi a execuţiilor. Umbra reglărilor de conturi de după Eliberare.

Întunecimile îi apărau şi pe cei din Rezistenţă, pe drept cuvânt numiţi luptători din umbră. Umbra secretelor, umbra tăcerii, umbra exilului, umbra paraşutărilor şi a clandestinităţii. Umbra celor sacrificaţi. umbra discretă a celor drepţi între popoare. Umbra morţilor fără morminte, cea a Mariannei Cohn, cea a lui Jean Zay, cea a lui Jean Moulin, cea a lui Antoine de Saint-Exupéry, cea a Violettei Szabo şi atâtea alte umbre…

Cuvinte din Umbră evocă fapte şi mărturii care nu dau uitării marile figuri ale istoriei, dar care sunt mai degrabă legate de cei neştiuţi, de acei figuranţi ai istoriei care erau părinţii noştri, bunicii noştri şi străbunicii noştri şi care au rămas prea mult timp în prăfuitele noastre manuale şcolare. Este adevărat că reducem adesea istoria la capetele de afiş şi că nu am terminat încă de săpat în ascunzişurile memoriei noastre când este vorba despre evocarea unei perioade întunecate în care credinţele noastre intime erau poate amestecate… Mult timp, nu am învăţat la şcoală cifrele exacte ale invadării Poloniei din 1939, în timpul căreia o sută zece divizii franco-

britanice ar fi putut mătura definitiv cele douăzeci şi trei de divizii naziste şi, o dată cu ele, o armată germană care încă nu ajunsese la forţa de mai târziu. Mult timp nu am învăţat la şcoală că francezii au creat treptat mai mult de o sută de lagăre de concentrare între 1939 şi 1943, în care au îngrămădit refugiaţi spanioli, înainte de a le umple cu oponenţi ai lui Hitler, apoi cu evrei sau ”străini”, cu destinaţia ”noapte şi ceaţă”. Mult timp nu am aflat din cărţile de şcoală în ce măsură legile antievreieşti ale guvernului de la Vichy erau inovatoare şi anticipaseră legile naziste, cărora le-au fost în unele cazuri premergătoare. Mult timp nu am aflat din cărţile de şcoală cât de mult au rezistat femeile eroine în război, nici că rolul lor nu se limita la chestiuni de intendenţă, cum am fost prea de multe ori lăsaţi să credem.

Cuvinte din umbră este un omagiu adus francezilor din umbră, un omagiu celor drepţi, celor care au îndrăznit să rişte tot, să sacrifice tot pentru ca noi, copiii noştri, nepoţii noştri, strănepoţii noştri să ne bucurăm de libertate. *Cuvinte din umbră* este un omagiu indirect adus tuturor celor care au rămas prizonieri în umbră timp de alţi patruzeci şi patru de ani, după moartea lui Hitler şi după victoria din 1945 până la a doua moarte a lui Stalin, de după căderea simbolică a Zidului Berlinului din 1989.

Jean-Pierre Guéno

1

Rădăcinile umbrei

1919-1939

Copiii secolului al XXI-lea se vor întreba de ce bunicii şi străbunicii lor nu au fost mai vigilenţi în faţa ascensiunii nazismului. Dar aceştia au circumstanţe atenuante…

Erau foarte traumatizaţi de Primul război mondial. Mai mult de şase milioane de oameni care s-au întors răniţi fizic, toţi răniţi sufleteşte, care îşi lăsaseră mai bine de 1,8 milioane de camarazi în noroiul de pe câmpurile de bătălie sau în tranşee, mai mult de un milion de invalizi, mai mult de şase sute de mii de văduve de război şi aproape un milion de orfani în mizerie.

Mai fuseseră şi urmările gripei spaniole: mai mult de patru sute de mii de morţi în 1918 şi în 1919…

Mai erau şi suferinţele provocate de Marea criză din anii '30: un milion de şomeri dintre care două treimi nu primiseră nici un ajutor, multiplicarea supelor populare şi a marilor greve.

Când îşi scriau, îndrăgostiţii anilor '30 îşi exprimau dorinţa de pace. Aveau chef mai degrabă să guste din dulceaţa concediilor plătite decât să asculte zgomotele războiului.

Este, deci, cu putinţă, să înţelegem de ce Franţa şi Anglia au ales pacea şi nu fermitatea. De ce nu s-au aşezat în calea lui Hitler când gesticula de cealaltă parte a Vosgilor, când lătra, când se certa cu lumea. În Germania, partizanii lui credeau că-i va reda Germaniei demnitatea, după umilinţele de la Versailles, cu reparaţiile financiare ale căror ultime tranşe erau prevăzute pentru 1980… În Franţa, când el apărea la actualităţile difuzate în sălile de cinematograf, pantomimele sacadate ale discursurilor sale îi făceau pe spectatori să izbucnească în râs, pentru că nu îl luau în serios…

*
* *

Der-ul der-urilor

În 1918, ca mulţi alţi soldaţi din Primul război mondial, Louis Barthas nici nu-şi imagina că va fi un alt război.
Adesea, mă gândesc la prea mulţii mei camarazi căzuţi lângă mine. Le-am auzit blestemele la adresa războiului şi a celor ce l-au pornit, revolta întregii lor fiinţe împotriva destinului funest, împotriva asasinării lor. Iar eu, supravieţuitor, cred că am fost inspirat de voinţa lor căci voi lupta trup şi suflet până la ultima mea suflare pentru ideea de pace şi fraternitate între oameni.
LOUIS BARTHAS, *Jurnalul de război al lui Louis Barthas, dogar: 1914-1918*, Librairie Maspero, 1978, La Découverte, 1978, 1997, 2003

Genocidul anunţat

Adolf Hitler vorbeşte destul de devreme ... Mult înainte de Mein Kampf, publicată în 1925. În 1922, ziaristul Josef Hell, fost combatant în primul război mondial, îl întreabă pe Hitler: "Ce veţi face cu evreii, când veţi avea puterea totală?"

Când voi fi cu adevărat la putere, prima mea sarcină va fi anihilarea evreilor. Cum voi avea posibilitatea să o fac, voi construi – de exemplu, la Marienplatz în Munchen, de exemplu – atâtea rânduri de spânzurători câte să permită o circulaţie normală. Apoi evreii vor fi spânzuraţi fără deosebire şi vor rămâne în ştreang până se vor împuţi. Vor sta aşa până vor deveni un pericol pentru igienă. Cum va fi o serie dată jos, va veni rândul alteia şi tot aşa până ce ultimul evreu din Munchen va fi exterminat. La fel vom acţiona, separat, şi în alte oraşe, până ce Germani va fi complet curăţată de evrei.

ADOLF HITLER

Anticristul este printre noi

Din 1930, scriitorul André Suarès își multiplică articolele pamfletare împotriva lui Hitler, Mussolini și Stalin. Dar îi este din ce în ce mai greu să le publice. De dreapta sau de stânga, în presă sau la edituri, nu dă bine să pui în pericol relațiile economice dintre Franța și dictaturile care au nevoie de capital din toată lumea pentru a-și clădi imperiile prin război... Pamfletele lui Suarès vor fi reunite într-o culegere cu titlul Vederi din Europe a căror apariție va fi anulată de Grasset în 1936 și amânată până în 1939! Urmărit de Poliție și Gestapo, Suarès va petrece cinci ani ascuns în Creuse, apoi în sudul Franței și lângă Lyon.

Anticristul este aici şi toate semnele Fiarei sunt evidente: minte cum respiră, crucii simple, care simbolizează dragostea, pacea, uitarea de sine, îi opune crucea cu patru spânzurători a crimei, a războiului, a urii şi a mândriei nemăsurate. Hitler, Goering, Goebbels şi celelalte forme ale Fiarei au fost prevăzute; s-au făcut predicţii despre poporul idolatru; şi aliaţii săi au fost prezişi: mulţimile din Asia, Japonia şi rasa galbenă. Împreună, sunt gata să arunce asupra umanităţii toate nenorocirile şi toate năpastele cu care i-au încercat în 1914: fierul care cade din cer, asfixia, gazul, otrăvurile, plăgile Egiptului, masacrarea femeilor, a bătrânilor, a bolnavilor şi a copiilor sugari.
ANDRÉ SUARÈS, *Vederi din Europa, 1930-1935*
Editions Grasset et Fasquelle, 1939

O lume închisă

Criza economică mondială lovește Germania din 1929. Când filosoful Simone Weil locuia acolo, în 1932, un adult din trei este șomer.

Criza a rupt tot ce împiedică un om să pună la îndoială propriul destin, adică obiceiurile, tradiţiile, cadrele sociale stabile, siguranţa; criza a anulat orice perspectivă asupra viitorului pentru fiecare om, luat în parte. În acest moment, cinci milioane şi jumătate de oameni trăiesc, alături de copiii lor, din ajutoarele amărâte date de stat sau de autorităţile locale; mai mult de două milioane fie sunt în întreţinerea familiei, fie cerşesc, fie fură; bătrâni cu pălărie şi guler tare, care toată viaţa au avut o profesie liberală, cerşesc la gurile de metrou şi cântă oribil pe străzi. Dar tragismul situaţiei nu este dat atât de mizeria însăşi, cât de faptul că nimeni, oricât ar fi de plin de energie, nu poate avea cea mai mică speranţă că se va descurca prin propriile puteri.

Nici măcar tinerii, că aparţin muncitorimii sau micii burghezii – ei, pentru care criza este ceva normal, singura pe care au cunoscut-o – nu mai pot să-şi facă o idee despre viitorul lor personal. Dacă lasă deoparte politica, ei nu pot să-şi facă planuri de acţiune; ei sunt sau pot fi, din moment în moment, obligaţi să lenevească sau să se lase cuprinşi de agitaţia zdrobitoare şi agasantă care îi face să alerge de la o administraţie la alta pentru a obţine ajutoare. Niciunul nu speră că va reuşi, datorită valorii sale profesionale, să găsească sau să păstreze un serviciu. Vor căuta, oare, consolare în viaţa de familie? Relaţiile din acestea sunt deteriorate de dependenţa absolută în care se află şomerul faţă de membrii familiei care lucrează. Şomerii care au în familie pe cineva care lucrează, iar tinerii de mai puţin de douăzeci de ani nu fac excepţie, nu iau niciun ajutor. Această dependenţă, a cărei amărăciune este sporită de reproşurile părinţilor înnebuniţi de sărăcie, îi alungă adesea pe tinerii şomeri din casa părintească, îi împinge spre vagabondaj şi cerşetorie. Cât despre fondarea unei familii proprii, căsătorie, copii, tinerii germani nici nu pot lua în considerare posibilitatea. Gândul la viitor nu are pentru ei nici un conţinut.

SIMONE WEIL, *Scrieri istorice şi politice. Germania în aşteptare. Impresii din august şi septembrie 1932,* Gallimard, Quarto, 1999

Dachau

Domnul Himmler ne anunţă că lângă Dachau a fost înfiinţat un lagăr de concentrare pentru cinci mii de persoane. Este destinat marxiştilor, comuniştilor, membrilor Stindardului imperial etc. care ameninţau securitatea statului.
Le Temps, 22 martie 1933

Marele pacifist

Jean Giono, foarte traumatizat după Verdun şi care nu poate accepta ca Der-ul der-urilor să aibă vreo urmare, se cufundă, spre sfârşitul anilor 1930, într-un pacifism paradoxal, concomitent lucid şi orb.

Comuniştii sunt fascişti. Eu sunt antifascist, de orice parte s-ar afla aceştia. Antifascişti, nu vă lăsaţi duşi de nas de noii fascişti de extremă stângă. Nici de Hitler, nici de Mussolini, nici de Stalin.

JEAN GIONO, *Jurnal, poeme, eseuri*, Biblioteca Pléiade, Gallimard, 1995

Ce se poate întâmpla mai rău, dacă Germania invadează Franţa? Să devenim germani? Cât despre mine, aş prefera să fiu un german viu decât un francez mort.

JEAN GIONO, *Scrisori către ţărani despre sărăcie şi pace,* Gallimard, 1938

Dacă mă duc să-l văd pe Hitler, vreau să fiu sincer, fără ascunzişuri şi după ce am anunţat vizita în toate ziarele pacifiste. Vreau să merg acolo dintr-un singur motiv: PUNEREA DE ACORD ASUPRA UNEI DEZARMĂRI UNIVERSALE ŞI TOTALE.

JEAN GIONO, către Yves Farge, 24 noiembrie 1938

Ura faţă de amestecul de rasă

Posteritatea uită uneori de scrierile xenofobe ale lui Jean Giraudoux, numit comisar general la Ministerul Informaţiilor de Daladier, în iulie 1939.

Au intrat la noi acasă, printr-un proces de infiltrare căruia în va i-am căutat secretul, sute de mii de askenazi, scăpaţi din ghetourile poloneze sau româneşti, care resping regulile spirituale ale acestor popoare, dar nu şi ceea ce au ei special, obişnuiţi de secole să muncească în cele mai proaste condiţii, care ne elimină compatrioţii, distrugându-ne în acelaşi timp obiceiurile profesionale şi tradiţiile, de la meseriile obişnuite la artizanat: confecţii, încălţăminte, blănuri, marochinărie şi, înghesuişi cu zecile în camere, scapă oricărui recensământ al fiscului şi al controlului muncii. Toţi aceşti imigranţi, obişnuiţi să trăiască la marginea societăţii şi să ocolească legea, să nu plătească nimic statului tiran, nu se sinchisesc nici de binefacerile libertăţii; ei aduc pe unde trec lucrul de mântuială, activitatea clandestină, şpaga, corupţia şi sunt ameninţări constante la adresa spiritului de precizie, a bunei-credinţe, a perfecţiunii, care aparţineau meşteşugarilor francezi. Hoardă căreia îi convine să fie decăzută din drepturile de naţiune şi care poate respinge astfel orice încercare de excludere şi pe care constituţia sa fizică precară şi anormală ne-o aduce cu miile în spitalele

noastre, pe care le sufocă. Statul nostru a favorizat apariţia şi instalarea în Franţa a raselor primitive, impermeabile la civilizaţie, care, prin mediocritate şi caracter excluziv, nu pot ajunge decât la amestecuri lamentabile şi la scăderea standardului de viaţă şi a valorii tehnice a clasei muncitoare franceze. Arabii mişună la Grenelle şi Pantin.
Suntem pe deplin de acord cu Hitler când proclamă că o politică nu-şi atinge forma superioară decât dacă este rasială, pentru că aşa credeau şi Colbert şi Richelieu.

JEAN GIRAUDOUX, *Puteri depline,* Gallimard, 1939

2
Prăbuşirea
Septembrie 1939 – iunie 1940

Pe 3 septembrie 1939, Marea Britanie și Franța părăsesc politica pacifistă și declară război Germaniei, pentru a apăra Polonia invadată. Dar până pe 10 mai 1940, armata franceză rămâne pe poziții defensive, inactivă, în spatele liniei Maginot, a cărei urmă se întrerupe la frontierele cu Belgia și Luxemburg. Această strategie dezastruoasă, criticată de colonelul de Gaulle și de generalul Georges, este apărată de mareșalul Pétain. Expresia "războiul hilar" ar fi fost creată de scriitorul Roland Dorgelès, din cauza unei neînțelegeri fonetice din engleză phoney war sau război fals ar fi devenit funny war.

***

Polonia ucisă

Dacă nu ne-am prăbuşit în 1939, aceasta se datorează faptului că, în timpul campaniei din Polonia, cele o sută zece divizii franceze şi britanice din vest au fost obligate la inactivitate completă în faţa a douăzeci şi trei de divizii germane.

Generalul ALFRED JODL, şeful de stat-major al operaţiunilor de război

Succesul împotriva Poloniei nu a fost posibil decât pentru că ne-am degajat aproape complet frontiera dinspre vest. Dacă francezii ar fi profitat de şansa oferită de angajarea aproape totală a trupelor noastre în Polonia, ar fi putut traversa Rinul, fără ca noi să fi fost în stare să-i împiedicăm şi ar fi ameninţat zona Ruhr, de o importanţă hotărâtoare pentru noi în economia de război.

Generalul FRANZ HALDER, şeful de stat-major al armatei germane

Noi, soldaţii, aşteptam oricând un atac francez cât timp eram în Polonia şi am fost surprinşi că nu se întâmpla nimic … Un atac al francezilor nu ar fi întâlnit în cale decât o breşă în dispozitivul german, nu o adevărată rezistenţă.

Mareşalul WILHELM KEITEL

Războiul ciudat

Albert Pognan are douăzeci şi patru de ani în 1939. Mobilizarea îl transformă pe acest tânăr din Dieppe, leneş, violonist în timpul liber, într-un soldat telegrafist.

Frontiera era marcată de un şănţuleţ prin care trecea o cale ferată. Grupul din care făceam şi eu parte – compus din opt oameni: un sergent, un caporal şi nouă soldaţi – este repartizat într-o casă care în timp de pace era folosită de garda civilă. Era o casă din beton armat; uşile din interior şi cele din exterior sunt blindate şi prevăzute cu ferestruici de tragere şi mortiere cu care se puteau arunca grenade în caz de necesitate. Aveam vedere către Germania. Observam soldaţii germani jucând fotbal la câteva sute de metri de noi. Era linişte. Într-o zi, căpitanul a venit la noi. Ne-a tras o săpuneală pentru că făceam focul. A văzut ieşind fum pe coşul casei. Ne-a explicat cum să ne încălzim în vreme de război: să punem brichete de cărbune pe jar, una câte una şi să aşteptăm de fiecare dată să se înroşească de tot înainte de a pune alta. Asta ca să se împiedice degajarea de fum şi, deci, reperarea noastră de către inamic, arătând că era o casă locuită. Supravegheam camuflajul douăzeci şi patru din douăzeci şi patru de ore. Seara ne baricadam. Dimineaţa ieşeam, verificam perimetrul cam la vreo sută de metri de casă. Totul era în ordine. Într-o dimineaţă, vedem nişte urme de paşi pe zăpadă. Un grup de trăgători germani venise să dea târcoale casei, în ciuda celor de veghe. Din acea zi, am ieşit dimineaţa numai cu parola. De Crăciun situaţia s-a mai îmbunătăţit. O duceam într-o petrecere: soldatul de pază la frontieră îşi lăsa postul şi venea la noi să bea un pahar. Brusc, am auzit nişte bătăi puternice în uşă. ”Deschideţi! Deschideţi!”. Ne-am uitat pe vizetă şi l-am văzut pe căpitanul nostru. Imediat l-am adus pe soldatul de gardă. Căpitanul ne-a întrebat dacă nu am văzut un german care se îndrepta spre noi. Am răspuns negativ. Am aflat după aceea că era vorba de un soldat francez, plecat la vânătoare în Germania, fără să fi anunţat pe cineva. La Morsbach era un soldat la pândă în clopotniţa bisericii. Şi când vânătorul se întorsese, soldatul dăduse alarma. Am ieşit imediat cu mitralierele… Aceată alarmă falsă ne-a stricat ziua de Crăciun.

ALBERT POGNAN

Orbul şi văzătorul
În programul de industrializare, care trebuie urmat de acum la capacitate maximă, trebuie realizate cu prioritate lucrările şi maşinile care ne pot îmbunătăţi capacitatea de apărare.
Cursurile de apă constituie, după distrugerea podurilor, unul dintre obstacolele cele mei importante pe care le putem opune înaintării unei unităţi mari sau, dimpotrivă, prin care putem mări capacitatea defensivă.

GENERALUL JOSEPH GEORGES, comandantul operaţiunilor de pe frontul nord-estic, iarna 1939-1940

Dacă duşmanul nu a reuşit să-şi construiască o forţă mecanizată suficientă pentru a ne străpunge liniile, ar fi bine să ne gândim că lucrează la asta … Apărătorul care şi-ar baza rezistenţa pe elemente învechite se îndreaptă către dezastru. Pentru a te lupta cu forţa mecanizată numai folosind o altă forţă mecanizată vei fi eficient. Contraatacul masiv al unităţilor aeriene şi terestre, iată secretul indispensabil al apărării moderne. În războiul acesta, ca şi în cel de dinainte, să stai pe loc înseamnă să fii învins.

Memorandum adresat Parlamentului de către
CHARLES DE GAULLE, ianuarie 1940

Dragoste, fără război
Rémy Hétreau are douăzeci şi şase de ani. Fost elev al şcolii Boulle, este decorator la Galeriile Lafayette şi trăieşte cu o studentă, Jeannine Jager, şi ea pictoriţă. În timpul războiului ciudat, Rémy este genist, cantonat în Flandra, la Craywick. Lucrează la serviciul cartografic al companiei sale, ca desenator. De trei ori pe zi îi scrie lui Jeannine scrisori înflăcărate şi ilustrate.

1 ianuarie 1940
Dragostea mea,

Soba trosneşte. Stau în faţa unui teanc de plicuri, a călimării, a cutiilor pline de creioane a mai multor sticluţe cu lipici … totul aşezat pe ziare mâzgălite cu albastru, roşu, cu pete negre. Maşinile sunt pornite afară. Dacă ies afară, văd câmpia unde un rest de zăpadă încă mai e îngheţată, iar portocala cea mare se ridică la linia orizontului. Zăpada a schimbat regiunea asta, acum

chiar îmi place. Dar tot sunt trist. La ce bun să-ţi placă atât de mult cerul, copacii, dacă suntem supuşi acestor încercări, acestei încercări enorme şi inutile care este războiul?
Suntem despărţiţi, pentru aceeaşi idee pe care am învăţat-o la şcoală, din cărţi, de pe monumente, idee pe care am apărat-o şi care încă ne mai ţine, dacă şi noi vrem. Dar ziua în care ne-au despărţit deşi eram doi … în ziua în care ne-au despărţit am simţit cum carnea era mai puternică decât gândul şi va fi mereu aşa, la fiecare încercare de a ne anula firea … pentru noi. Totuşi, au fost multe voci care să afirme contrariul, multe urechi care n-au înţeles. şi toate astea nu folosesc la nimic, poate doar să-i consoleze pe cei care sunt destul de tineri ca să mai aibă încredere … Dar ne-ar trebui un exemplu mai vechi. Iubito, dacă măcar am avea încă o viaţă în care să ne putem ascunde de lume! Dea Domnul să nu mai am gânduri atât de negre!
Iată de ce sângerează iar rana pe care dragostea ta îşi pusese balsamul. Rana săpată atât de adânc la începutul războiului şi care mă făcea să caut în fiecare seară, când îmi puneam inima să scrie, un pic de linişte, când simţeam cum mă cuprindea răul.
Titine, o să-l tragem pe dracu de coadă împreună. El mi-a făcut atât de mult rău astă-noapte, tot el îţi face rău când citeşti aceste rânduri, dar în faţa lui suntem amândoi şi ne vom întâlni, firește. Pe curând, iubito.
Ţie, din toată inima,
RÉMY, al tău

Ultimele lupte

Auguste Blandiaux are optsprezece ani în 1940… Este măcelar la Estaires, iar după mobilizare va fi bucătar …

Pe la ora zece am făcut cunoştinţă cu bombardamentul aerian. Au fost ucişi vreo paisprezece soldaţi şi civili şi vreo treizeci au fost răniţi. A doua zi, a venit ordin să înaintăm cu câţiva kilometri şi să ocupăm poziţia. Aveam un moral bun, pentru că alcoolul îşi făcuse efectul şi aveam nervii excitaţi la culme. La trei dimineaţa, a venit ordin să ne retragem imediat la zece kilometri de Namur. Am traversat oraşul aproape pe burtă, străzile erau pline de cadavre, spectacolul era îngrozitor. Am fost foarte dezamăgiţi să ajungem în primele rânduri şi să vedem că poziţiile erau complet

abandonate. A doua zi, în zori, am plecat spre Valenciennes şi Douai, foarte afectaţi, cu multe cadavre şi arme distruse. Am mai pierdut vreo zece, ucişi, şi mai mult de patruzeci, răniţi. La răsărit, am plecat înspre Lille, dar germanii erau în apropiere. Am aşteptat nişte camarazi din câteva regimente şi vreo zece tunuri, pentru a încerca seara să reluăm Lille. Seara, pe la zece, toţi ne-am adunat, suntem cam cinci mii, tunurile pleacă în faţă, urmate de regimentele de trăgători senegalezi. Abia dacă au făcut doi kilometri şi trebuie să facă stânga-mprejur, din cauza mitralierelor. Văzând că suntem încercuiţi, ofiţerii decid să organizeze apărarea satului Haubourdin. Din batalion, mai rămân cincizeci şi opt din mai mult de o mie o sută, restul fiind ucişi, răniţi, dispăruţi sau luaţi deja prizonieri. Seara, mă duc cu nişte camarazi să sap gropi în cimitirul de alături, pentru că şapte nefericiţi nu-şi vor mai vedea familiile. Noaptea, sunt de gardă lângă răniţi, avem cam cincisprezece. A doua zi aceeaşi gălăgie, domnii şi-au schimbat obuzele. După-masă, ne trimit cinci obuze incendiare. După o jumătate de oră, totul este în flăcări şi mai mulţi nenorociţi omorâţi sau grav răniţi au fost carbonizaţi. Sunt moţi şi răniţi pe toate străzile. Seara, la şase, spre marea noastră surpriză, o maşină germană apare, cu steagul alb. Nişte ofiţeri cer să vorbească autorităţilor franceze şi iată ce spun: ” Dacă astă-seară, la ora nouă, nu daţi ordin de încetare a focului şi nu ne anunţaţi că aţi hotărât să vă predaţi mâine, în zori, oraşul va fi incendiat de aviaţie.” Ofiţerii hotărăsc să se predea, dat fiind că în oraş mai este cam jumătate din populaţie şi că nu mai avem muniţie decât pentru două zile. Aşa că dimineaţa la ora patru, ni se dă deşteptarea pentru a ne duce la gară unde acei domni ne vor dezarma şi ne vor duce la Lille, unde, când trecem prin piaţa mare, o companie de soldaţi germani ne prezintă onorul.

AUGUSTE

Exodul (I)

Zbor pe deasupra drumurilor negre de zloata care nu se mai zvântă. Se spune că este evacuată populaţia. Nu este adevărat. Populaţia se evacuează singură. Acest exod este demenţial de contagios. Căci, unde merg aceşti vagabonzi? Se pun în mişcare spre sud, ca şi cum acolo ar fi adăposturi şi mâncare, ca şi cum acolo ar fi primiţi cu braţele deschise. Dar în sud nu sunt decât oraşe pline ochi, unde nu poţi dormi decât în magazii şi provizii care

se epuizează. Unde cei mai generoşi devin încet-încet agresivi din cauza absurdului acestei invazii care, încet-încet, cu încetineala unui fluviu de noroi, îi înghite. O singură provincie nu poate nici să adăpostească, nici să hrănească toată Franţa! Unde se duc? Nu ştiu! Merg spre destinaţii-fantomă, pentru că, abia atinsă o oază, aceea nu mai este oază. Fiecare oază dispare la rândul ei şi imediat totul se varsă într-o nouă caravană. Şi dacă acea caravană ajunge într-un sat adevărat care pare să supravieţuiască, îi sleieşte din prima seară toată seva, îl curăţă aşa cum viermii fac cu oasele. Duşmanul înaintează mai repede decât refugiaţii. Maşini blindate, în unele zone, depăşesc fluviul care este zăgăzuit şi dă pe dinafară. Apar divizii germane care se târăsc prin această mâzgă şi, paradoxal, uneori, cei care au ucis în alte părţi le dau duşmanilor să bea.

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY, Pilot de război, 1942

Exodul (2)

Nicole Roux are şase ani în 1940. Tatăl ei este perceptor într-un sătuc lângă Amiens. Dezgheţul o prinde pe drumuri, alături de părinţi, de sora de zece ani şi de frăţiorul de câteva luni. Vor să se refugieze la Rennes, la bunica lor.

Ajungem pe şosea şi intrăm în şirul de fugari. Suntem singurii în maşină; o maşină de care tata este foarte mândru, cumpărat de câteva luni. În faţă, în spate, căruţe trase de boi, cu vacile legate la spate. Oamenii conduc caii şi încearcă să-i liniştească, pentru că sunt înnebuniţi de toată acea agitaţie; femeile şi adolescenţii supraveghează vacile. Oamenii merg pe lângă bicicletele prea încărcate ca să le poată încăleca; alţii împing căruţuri pline ochi. Depăşim o bătrână care nu duce decât ghivece în căruţ. Cei care nu au nici bicicletă, nici căruţ duc valize şi baloturi grele, împovărătoare. Pe căruţe se îngrămădesc saltele, obiecte diverse, cuşti cu iepuri, găini. În vârf sunt copii şi bătrâni; au o privire rătăcită şi se mişcă în ritmul căruţei. Mă uit cu îngrijorare la ei: ar putea să ne cadă pe capotă.

Înaintăm în acelaşi ritm cu mulţimea. Prea încet pentru maşină, care se îneacă. Tata este încordat. Noi tăcem, prudenţi. Mama, la fel. Frăţiorul doarme. Şi iată că maşina se opreşte. Motorul nu mai porneşte. În spate, oamenii îşi pierd răbdarea şi protestează. Pietonii pot trece, dar blocăm căruţele. Oamenii înconjoară maşina, vor s-o împingă în şanţ şi pe noi cu ea. Dar doi bărbaţi se reped. Unul îl scoate pe tata afară şi stă în locul lui, altul

ia manivela. Pornesc motorul şi pleacă. Totul s-a petrecut foarte repede. Nici tata, nici mama n-au scos un cuvânt. Tata se urcă la volan, plecăm. Începe să mi se facă frică de oamenii care fug alături de noi. Nu mergem mult. Din depărtare, sosesc nişte avioane care survolează refugiaţii. Intră brusc în picaj. Toată lumea se repede în şanţuri, se culcă pe burtă. N-ai unde să fugi. Noi rămânem în maşină, ghemuiţi pe scaune, cât mai jos cu putinţă. Avioanele trec. Nu au tras cu mitralierele. Oamenii se ridică pe rând, se întorc pe drum, la biciclete, căruţuri, valize. Trebuie liniştiţi caii, care au luat-o razna şi au dus căruţele mai jos. Tata dă la manivelă, maşina porneşte. Coada se formează şi porneşte din nou la drum.

NICOLE

Dezgheţul armatei franceze

Blitzkrieg-ul sau războiul fulger începe pe 10 mai 1940. Coloanele de tancuri şi de avioane germane se scurg prin Ardeni. Frontul aliat este spart în şase zile. Francezii pierd 120 000 de oameni (răniţi, ucişi, prizonieri), englezii, 68 000. De pe 26 mai pe 4 iunie, 38 226 soldaţi, dintre care 123 095 francezi sunt evacuaţi de la Dunkerque spre Dover sub focul artileriei şi aviaţiei germane.

Dunkerque

Tirurile DCA şi vuietul avioanelor dau impresia de furtună permanentă. Pământul tremură atât de tare, încât, într-un adăpost betonat, un ofiţer are impresia că acesta este în ruliu şi tangaj, ca un torpilor. Apa, ridicată în trombe, este grea de moarte, încărcată de epave şi de cadavre. În aer plutesc – mărturii proaspete sau încheieri de socoteli – hârtii încă în flăcări. Majoritatea rezervelor de petrol ard; flăcările urcă până la două-trei sute de metri înălţime; vântul de nord-vest aduce fumul înăuntru, un fum atât de des, încât acoperă soarele, iar avioanele se luptă în acei nori împuţiţi care acoperă cerul. Nimic nu mai e la locul lui, aşa cum trebuie. Nimic nu mai este suficient de greu încât să nu fie scuturat ca o trestie în furtună, suficient de rezistent încât să nu fie făcut fărâme; suficient de greu ca să nu fie aruncat la o sută de metri în aer, suficient de ignifug ca să nu ia foc, suficient de plutitor ca să nu fie înghiţit de abis … Pământul, aerul, apa, focul nu mai ascultă decât de o lege: distrugerea şi, pentru a îndeplini această sarcină, fiecare element se amestecă în celelalte. Nimic nu mai e la locul lui, aşa cum

trebuie. Camioane care sar în apă, resturi de cocă ce sar pe chei. Nimic nu mai e la locul lui şi totuşi fiecare marinar rămâne la post, nu pentru că aşa i s-a ordonat, ci pentru că aşa simte. Nici intensitatea tirului, nici obsesia sirenelor avioanelor, nici acel şuierat ascuţit şi uşor pe care-l fac bombele incendiare când cad, nici suflul puternic al exploziilor care, venite din dreapta, venite din stânga, încearcă să te arunce jos, nici flăcările care te ajung, nici căldura arzătoare a ruinelor în flăcări, nimic nu poate împiedica echipajele de marinari să meargă printre resturi ca să smulgă victimele morţii.

MAURICE GUIERRE, *Marina Dunkerque,* Flammarion, 1942

Sfârşitul luptei

Armata franceză s-a luptat şi a rezistat. Într-o lună şi jumătate, 92 000 de soldaţi francezi sau străini au fost ucişi în luptă, alături de 45 000 de soldaţi germani, adică un ritm al crimei superior celui din bătălia de la Verdun din 1916. Cu o săptămână înainte de apelul lui Pétain la încetarea focului, unităţi izolate refuză ceea ce învăţătorul din Lot-et-Garonne, Robert Duchamp, de douăzeci şi trei de ani, caporal mobilizat în regimentul 96 infanterie montană, numeşte în jurnalul lui "retragerea ruşinoasă". Luat prizonier în regiunea Saint-Valery-en-Caux, între Dieppe şi Fécamp, se alătură în lagăr celor 1 850 000 de prizonieri francezi dintre care 1 100 000 nu s-au predat decât de la jumătatea lui iunie.

Cătunul a fost bombardat şi măgarii noştri au fost fie răniţi, fie ucişi. Camioneta care ne însoţea a luat foc. Sacii noştri au fost arşi. Aveam în al meu lenjerie, pulovărul, scrisorile. Mai bine, nu le mai duceam grija. Viaţa contează.

În zori, traversăm un sat mare. Oribil spectacol. Toate uşile magazinelor sunt deschise, vitrinele sparte, cutiile, casele de bani, ambalajele zac pe trotuare, se revarsă pe stradă. Să fi fost jefuite de germani? Nu, de trupele franceze în căutare de hrană. Nici noi nu am mâncat de ieri după-masă, avem crampe de foame. Sărăcie, nu a mai rămas aproape nimic pe rafturi. Să vedem ce este în spatele acestei băcănii. Scăpată de vizită. Avem noroc: cutii de sardele, biscuiţi, brânză. Îmi umplu ranița, în vreme ce Roger pune mâna pe o sticlă de Pernod. Eu închei cu un kilogram de zahăr şi o butelcă de rom, pentru moralul trupei. Gradaţii încearcă să ne adune. După multe eforturi,

detaşamentele se înşiră de-a lungul zidurilor de la marginea a ceea ce ar fi trebuit să fie strada principală. La drum. Nu ajungem departe. La ieşirea din sat, trecem pe un pod peste un canal. O să profităm de acest obstacol natural ca să oprim duşmanul. Grupul nostru are misiunea de a apăra podul. Aşezarea mitralierelor la două sute de metri de şanţuri, de fiecare parte a drumului. Tir direct, din faţă. celelalte grupuri, în diagonală, tir încrucişat. Dacă friţii apar, o să ia de aici. Suntem şi nervoşi şi calmi în acelaşi timp. Ne simţim aproape uşuraţi pregătindu-ne de luptă. Orice, numai nu acea retragere ruşinoasă, fugă ca de iepure speriat în faţa vânătorului, umilinţa celui slab în faţa celui puternic.
Şeful nostru de detaşament ne adună. "Nu mai putem rezista în faţa inamicului. Am pierdut contactul cu celelalte unităţi, nu mai avem muniţie, nu mai suntem aprovizionaţi, suntem încercuiţi. Vom încerca să trece fiecare printre firele plasei. O să demontăm mitralierele, le ascundem şi fiecare cu soarta lui." Lăsaţi de capul nostru, avem impresia că suntem abandonaţi, singuri, părăsiţi. Vreme de un an comandanţii ne-au spus: scoală-te, culcă-te, mergi, aleargă, odihneşte-te, caţără-te, stai, mănâncă, dormi … Eram ca nişte boi, cai, măgari, fără iniţiativă, aidoma catârilor noştri. Trebuia să ne trezim. Pe la trei după-masă am ajuns la Veules-les-Roses. Soldaţi rătăciţi merg pe stradă, amestecaţi cu civili care fug din faţa duşmanului. Deodată, suntem atacaţi de aviaţie. Urletul motoarelor, al sirenelor, explozia bombelor. Stukas-urile se plimbă pe deasupra satului …
ROBERT DUCHAMP, 10 iunie 1940

Kriegsgfangene

Este rândul nostru să formăm o coloană, încadraţi de mai mulţi soldaţi decât adineauri. Aud primele cuvinte germane: "Los, los". Ajungem pe o pajişte imensă, înconjurată de sârmă ghimpată. În loce de vaci, prizonierii vor călca iarba în picioare. La cele patru colţuri, mitraliere, santinele de-a lungul sârmei ghimpate. Suntem vii, mai avem încă două braţe, două picioare, un cap şi mai ales un stomac. Pentru moment, pare că doarme. Dar mâncarea, băutura o să ne facă probleme. Suntem la cheremul învingătorilor. Cheremul: îndurarea, graţierea, mila. Mă încredinţez lor cu braţele legate, cu capul pe o piatră. Cad pe gânduri. Războiul are legile lui, pe care germanii le respectă. Convenţia de la Geneva, Crucea-Roşie. Strigăte, mai întâi în germană, apoi în franceză. "Culcaţi-vă, culcaţi-vă."

Masa se execută. Câteva siluete rămân în picioare. O rafală de mitralieră îi culcă pe toţi. Prima noapte de prizonierat. Stelele se aprind pe cerul de iunie. Mă înfăşor în manta, mă străduiesc să nu mă gândesc la nimic şi adorm foarte repede.
Luminile din zori mă trezesc, alături de roua şi de răcoarea dimineţii. Camarazii sunt acolo, cu ochii umflaţi, cu gura amară, cu obrajii negri de barba de trei până la opt zile. Toţi se mişcă. Unul înalt, cu chipiu, face pipi la baza unui stâlp al îngrăditurii, mai vin şi alţii. "Un câine bun îl face pe altul să se pişe", îmi strecoară Béteille.
Câmpii şi pajişti, mergem printr-un ţinut golit de locuitori. Războiul a lăsat urme, ferme arse, animale moarte cu burţile umflate, cu labele în aer, căruţe răsturnate în şanţuri. Ne întâlnim cu coloanele germane, cu capetele descoperite, mânecile suflecate. Cântă: Aili, Ailo, Aila. Ne fotografiază şi glumesc. Coloana este nesfârşit de lungă. Nu-i văd nici capătul, nici coada. Este cald, soarele ne bate în cap şi nu am şapcă. Suntem învăluiţi într-un praf auriu, care ne înţeapă gâtul, ne arde ochii. Miroase a sudoare, a pârţuri, a rahat. Mergem cocoşaţi, cu capul plecat, târşâind picioarele. Vestoanele descheiate atârnă jalnic. Moletierele unui băiat se desfac. Se opreşte, încearcă să le aranjeze. "Los, los" strigă ameninţător o santinelă. Moletierele rămân în şanţ.
ROBERT DUCHAMP

În rezistenţă din prima clipă

Iunie 1940. În faţa refugiaţilor, Jean Moulin, prefect de Eure-et-Loire, nu-şi abandonează postul şi rămâne la Chartres pentru a apăra populaţia. Naziştii îl arestează şi îl torturează ca să semneze o declaraţie prin care ar fi acuzat trupele senegaleze din armata franceză de masacrarea civililor, de fapt, mitraliaţi pe şosele de avioanele italiene… Decât să cedeze sub tortură, Jean Moulin încearcă să se sinucidă tăindu-şi gâtul în noapte de 17 spre 18 iunie 1940. Naziştii îl salvează în ultima clipă. Jean Moulin este dat afară de guvernul de la Vichy pe 2 noiembrie 1940.

Nu pot să semnez. Nu pot fi complice al acestei monstruoase maşinaţiuni care nu ar fi putut fi imaginată decât de un sadic care delira. Nu pot să condamn acest ultraj la adresa armatei franceze, dezonorându-mă astfel şi pe mine. Orice, numai asta nu, orice, chiar şi moartea. Moartea? Nu mi-e

frică de moarte. Datoria mea este clară. Friţii o să vadă că şi un francez poate să se sacrifice. Ştiu că singura fiinţă umană care ar mai putea să-mi ceară socoteală, mama, care mi-a dat viaţă, mă va ierta când va afla că am făcut asta pentru ca soldaţii francezi să nu fie trataţi ca nişte criminali şi pentru ca ei să nu-i fie ruşine cu fiul său.

JURNALUL LUI JEAN MOULIN, Prima luptă,
Éditions de Minuit, 1965

3
Noua ordine
1940-1941

Ultimul preşedinte al Consiliului celei de-a III-a Republici, mareşalul Pétain, îi urmează lui Paul Reynaud şi face apel imediat, la 17 iunie 1940, la oprirea ostilităţilor denumindu-i pe naziști nu inamici, ci "adversari". Refuzând capitularea care ar fi pasat generalilor învinşi responsabilitatea înfrângerii,

Pétain impune un armistițiu care implică puterea civilă și deschide calea unei politici colaboraționiste.
Pe 10 iulie 1940, Pétain dobândește puteri discreționare prin hotărârea ultimei ședințe a parlamentului, reunite la Vichy. Noul guvern realizează atunci în trei luni, fără presiune germană, ceea ce Germania nazistă a făcut în trei ani, prin statutul din 3 octombrie, care-i excludea pe evrei din rândul națiunii și prin legea din 4 octombrie care autoriza arestarea administrativă a evreilor străini.
Datorită experienței dobândite în primul război mondial, statul francez organizează, din septembrie 1939, raționalizările. Din vara 1940, jafurile armatei de ocupație și lipsa de mână de lucru duc la lipsuri agravate de piața neagră, lipsuri la care vor fi expuși cetățenii din orașe, expuși, de altfel, și bombardamentelor aeriene.
Pe 23 septembrie 1940, guvernul de la Vichy introduce cartelele de raționalizare, împărțindu-i pe francezi în opt categorii: adulții (A), lucrătorii cu muncă grea (T), cei mai mici de trei ani (E), tinerii de la trei la șase ani (J1), de la șase la doisprezece ani (J2), cei de la treisprezece la douăzeci și unu de ani și femeile însărcinate (J3). Printre francezi fac ravagii certurile și lipsa de textile, de piele, de benzină, de cărbune …

Pedeapsa

Francezi!

Spre viitor trebuie să ne îndreptăm eforturile. O nouă ordine va începe. N-o să vă torn eu acum minciuni. Urăsc minciunile care v-au făcut atât rău.
Trebuie să refacem Franța. Arătați aceasta celor care ne observă, adversarilor care o ocupă, prin păstrarea calmului, a demnității și prin muncă. Am fost înfrânți din cauza ușurătății noastre. Spiritul nostru ludic a distrus ceea ce a construit spiritul de sacrificiu. Vă propun mai întâi o redresare morală și intelectuală. Francezi, o veți duce la îndeplinire și veți vedea, v-o jur, o Franță nouă, ieșită din dedicarea voastră.

Philippe PÉTAIN, Discursul din 25 iunie 1940, ziua în care a intrat în vigoare armistițiul.

Capitularea

Gabrielle Narcy este funcționară. Fără frați sau surori, locuiește la 45 de ani cu părinții care s-au retras la pensie la Clermont-Ferrand.

Clermont-Ferrand, 17 iulie 1940

Dragă Yvonne,

Înfrângerea este mereu tristă, dar noi nu eram demni de victorie. Trebuie să acceptăm încercarea şi aşa poate că vom obține ceva ce nu am fi căpătat fără această înfrângere. N-ai decât să vezi la ce hal de egoism şi de pervertire ajunsese Franța noastră din 1919. Firește că mai este mult până Hitler se va schimba, dar nimic nu este imposibil. Orice ar fi, să recunoaștem că lucrurile ar fi putut sta mult mai rău. Nu mai pleca urechea la previziunile uneori alarmiste ale țăranilor noştri care nu studiază îndeajuns problemele internaționale pentru a putea să emită vreo judecată sau să înainteze vreo ipoteză. Ei nu trebuie decât să constate un lucru: că sacrificiile care le-au fost impuse sunt mari. Dar şi că nu sunt ei cei mai nenorociți şi că încercarea le va aduce izbăvirea.
Sărutări afectuoase, pentru toți,
Gabrielle

Eu nu sunt dezertor

Locotenentul Raoul Béon se angajează ca medic în Forțele Franceze Libere. Se luptă în Ciad, în Eritreea, în Siria, în Libia şi în Tunisia şi dispare, ucis de un obuz, pe când îngrijea răniții, pe 11 mai 1943, la vârsta de treizeci şi trei de ani.

Moussoro, 1 septembrie 1940
Micuța mea,

Dacă vreodată vei citi această scrisoare, eu voi fi mort undeva în Africa sau aiurea, în slujba Franței. Micuțo, trebuie să ştii că am trecut de partea lui de Gaulle şi că sunt condamnat la moarte sau cel puțin la cinci ani de închisoare, se pare că toate numele noastre sunt afişate la primăriile din satele în care ne-am născut; pot fi doborât, pot fi împuşcat, dacă sunt prins, dar asta mi-e cea mai mică grijă. Aş vrea pur şi simplu să-mi promiți că le

vei spune fetelor că tatăl lor nu este un dezertor, că nu este un rebel sau, mai degrabă, că nu era. Că a încercat doar să elibereze Franţa pentru ca ele să poată trăi fericite. Sunt sigur micuţa mea că le vei spune acestea şi această siguranţă mă va lăsa să mă duc, neavând decât aceste două regrete: că vă voi părăsi fără a vă fi asigurat viitorul şi că nu am văzut Franţa liberă.

Raoul al tău

Europa germanizată

Léon Werth, şaizeci şi doi de ani în 1940, rănit în primul război mondial, spirit independent, care predica împotriva justeţii războiului şi a colonialismului, este prietenul lui Antoine de Saint-Exupéry, care îi dedică Micul Prinţ. Om de stânga, se opune totalitarismului sovietic şi nazist, urmărit in cauza originii sale evreieşti, retras la Saint-Amour, în satul natal, publică în 1946 Mărturia, un jurnal al Ocupaţiei care arată o putere de analiză neobişnuită.

Şi dacă Europa ar fi germanizată? Totul este pierdut, esenţialul este pierdut; dar esenţialul nu este decât o nuanţă. Dacă Hitler va da pâine mulţimii, oare aceasta va suferi prea tare că nu va avea voie să-l citească pe Spinoza, pentru că era evreu? Între libertate şi oprimare, nu este decât diferenţa care există între aerul curat şi cel poluat. Dar cei pe care Hitler îi vânează, îi jefuieşte sau îi torturează? Vor crăpa aşa cum şi alţii sunt deja morţi şi îngropaţi. Oprimarea se va înscăuna. Dar mai bine de jumătate din oameni nu vor simţi acest lucru.

LÉON WERTH, Mărturia, jurnal de război 1940-1944
Editura Viviane Hamy, 1992

Presa infamă

Berthe Auroy este la vârsta pensionării. Învăţătoare celibatară, trăieşte în regiunea pariziană şi-şi scrie jurnalul de-a lungul întregii Ocupaţii, pe douăsprezece caiete de elev…

Ziarele. Toate sunt vândute Germaniei … Toate se dedau unei propagande nerușinate în favoarea colaboraţionismului cu Germania; toate dau drumul unui fluviu de ură şi de minciuni împotriva Angliei şi a evreilor. Sigur, ar fi

mai bine să renunţăm să mai citim aceste infamii care au nume ca: Paris Soir, L'Oeuvre, Le Pilori, Les Temps nouveaux, etc. etc. Când vom ajunge în culmea indignării, ne promitem să nu mai atingem aceste fiţuici infecte. Dar ne întoarcem totuşi la ele, pentru că trebuie să fim la curent cu formalităţile nesfârşite pentru permise, tichete etc. care privesc aprovizionarea.

BERTHE AUROY, Zile de război, viaţa mea sub ocupaţie, Bayard, 2008

Evrei de două sexe

La nouăsprezece şi cincisprezece ani, Benoîte şi Flora Groult sunt două surori de familie bună care încearcă împreună să descopere înţelesul vieţii, scriind fiecare în jurnalul intim.

Vichy tocmai a decretat că femeile nu mai sunt indivizi deplini, dotaţi cu liber arbitru: le trimit în marele anonimat al muncii casnice. De acum este interzis să se mai angajeze vreo femeie măritată în administraţia publică! Le va fi interzis accesul femeilor şi câinilor. Noi suntem cele două sexe ale evreilor.

BENOÎTE GROULT, Jurnal la patru mâini, Denoël, 2002

Gurs, lagăr de concentrare francez

Construit în martie 1939 la frontiera cu Spania pentru a primi refugiaţii spanioli, Gurs este cel mai mare lagăr din zona de sud.
Începând din mai 1940, în lagăr vor fi închişi "politici" suspecţi, majoritatea comunişti, printre care cinci mii de femei germane, adunate, la cinci zile de la ofensiva nazistă, în velodromul de iarnă de la Paris. Printre ele, Lilo Petersen, de optsprezece ani, a cărei mamă, luptătoare în Rezistenţă, va fi deportată în lagărul de concentrare din Ravensbrück.

Germanii te fac să crăpi, francezii te lasă să crăpi. Este o mică deosebire.
S-a întunecat. Pe cartonul asfaltat de pe acoperiş, ploaia bate cu picături mari într-un ritm halucinant. Femeile se ghemuiesc pe salteaua subţire de paie, pe sacii întinşi pe jos sau chiar pe duşumea, în barăci. Pe acea duşumea din scânduri subţiri şi rău îmbinate aleargă şoarecii şi şobolanii. De mult

timp ţipetele isterice ale celor care se speriau sunt înlocuite de apatie. A lor şi a celorlalte.
Fără mobilier, fără paturi, fără mese, băncuţe sau scaune, femeile moţăie pe aceste saltele de paie, care, odată umplute, se subţiază repede, aşa că pot fi uşor strânse şi transformate în fotolii.

Este un oraş de barăci din placaj, acoperite cu carton asfaltat. Un oraş tăiat în două, în care fiecare jumătate este împărţită în sferturi, delimitate de sârmă ghimpată. Şi toate sunt înconjurate de sârmă ghimpată mai groasă. Fiecare sfert, numit ”insulă”, numără douăzeci şi cinci de barăci, a şaizeci de femei. Noaptea, marea de acoperişuri şi ziduri negre este vag luminată de câteva lămpi mici, cocoţate pe nişte prăjini lungi. Parcă ar fi fiare ce pândesc în umbră, în faţa luminilor slabe ale santinelelor.
În barăci nu este apă curentă. Nici ţevi. Nici robinete. Nici cabine de toaletă. Doar o singură latrină, pe o ridicătură, lipită de sârma ghimpată, deserveşte o insulă, adică aproape o mie cinci sute de persoane. Aceste şase gropi mai mult sau mai puţin deschise către cele patru zări sunt toaletele. Fără apă. Doar gropi. Când plouă, când trebuie să te duci, degeaba te grăbeşti. Lângă latrină, pământul mocirlos, saturat de apă, te înghite la fiecare pas, uneori până la genunchi şi nu-ţi mai dă drumul. Mai poţi păstra câteodată un pantof. Pe celălalt degeaba îl mai cauţi. Fiecare pas este o luptă. Deseori, nu ai timp ca să ajungi la ţintă, aşa că cele mai slabe sau cele mai filosoafe renunţă la lupta cu stihiile.
E mia bine să nu ţi se facă sete noaptea. Apa nu curge decât o clip dimineaţa şi o clipă seara. Şi mai trebuie să-ţi mai aştepţi şi rândul în faţa hârdaielor din lemn, aflate în aer liber, deservite de o ţeavă orizontală, ale cărei găuri, repartizate pe toată lungimea, lasă să curgă cu zgârcenie singura apă disponibilă pentru băut, spălat, spălat rufe sau o mică provizie din preţiosul lichid, ce poate fi dus în baracă. Dar acesta este cel mai adesea un vis: cele mai multe dintre femei nu au în ce să păstreze nici măcar câteva guri.

Speciile târâtoare, zburătoare şi mergătoare nu au a se teme din partea oamenilor decât de un gest de lehamite. Nu există insecticide, nimic nu le împiedică să se înmulţească în voie şi, în asociere cu bacteriile şi virusurile, să propage epidemii, aruncând victimele pe culcuşul din care, cel mai des, deja slăbite de foame, nu se vor mai ridica. Atunci, morţii rămân culcaţi printre cei vii, aşteptând ”căruţa care adună morţii” care va trece mai târziu

sau a doua zi, pe care vor fi îngrămădiți, apoi descărcați, înainte de a sfârși într-o groapă săpată special sau, când sunt prea mulți, groapa comună din cimitirul lagărului.

Acest oraș de barăci este un lagăr. Un lagăr de concentrare cu capacitatea de douăzeci de mii de prizonieri. Un lagăr francez, în Franța. Conceput, administrat și supravegheat exclusiv de francezi. Este lagărul din Gurs, un pic mai departe de Pau, lângă Pirinei. Acolo m-a purtat soarta. O soartă în mijlocul a mii de refugiate germane, persecutate de naziști și venite să se pună sub protecția Republicii franceze … Toate am fost duse în lagăr de aceeași Republică pe 15 mai 1940, dată trecută sub tăcere: cea a primei razii de la Velodromul de iarnă.

LILO PETERSEN, *Cei uitați,* Editura Jacob-Duvernet, 2007, Librio, 2011

Scrisoare anonimă

Bordeaux, 29 noiembrie 1940

Domnule prefect de Gironde,

Ați arestat o sută patruzeci și opt de comuniști: foarte bine. Dar încă mulți mai fac rău patriei noastre, de aceea țin să-l denunț pe un anume Jeaubertie, André, de 19 ani de pe strada Porte Basse, care are o activitate secretă, dar sigură, și care vă poate aduce mari prejudicii. Frecventează, La Banque, de pe strada Berry, centru cunoscut al comuniștilor. În plus, îi sprijină și pe unii evrei de pe strada Sainte-Catherine. Activitatea sa pare dintre cele mai primejdioase. Ar fi bine, credem, să puneți capăt acestor fapte. Kommandatura este anunțată. Trebuie curățată Franța de acești criminali.
Mulțumesc anticipat. Trăiască Franța. Aceste rânduri sunt scrise fără ură, dar cu dorința de a ajuta la salvarea Patriei noastre.

Cu adânc respect,
Un grup de francezi

O putere care ar vrea să strivească oamenii…

Scrisoarea lui Madeleine Le Goff, învățătoare pe insula Sein, scrisă soțului său, ofițer la bordul navei Opale.

5 decembrie 1940
Dragă André,

Ai plecat de multă vreme și ai lipsit cel mai mult de la căsătoria noastră. Încă nu m-ai lăsat singură decât când te-ai dus la pescuit și chiar și atunci, de fiecare dată, mă temeam să nu fii tu, André, cel care va fi tributul pe care marea îl ia în fiecare an de la noi. Acum mă gândesc la acea perioadă ca la una fericită, de când m-am gândit la ce sacrificii faci, pentru a rămâne demn de a fi numit om. Mai știu că ai ținut întotdeauna la ofițerii și la camarazii tăi. Aceasta mă ajută să sper – dar oricum, spune-ți că eu cred că ești acolo unde trebuie să fii, cu o sută de oameni pe insula noastră micuță. Mândria noastră. Câțiva din Tresgoat, au venit bine mersi din Anglia, în august, aparent liniștiți, dar în realitate rușinați, căci nu aveau conștiința curată. Soțiile i-au primit lovindu-i cu cartofi și se spune că o să treacă pe la noi, ca să ajungă și ei unde ești tu. Cred că aici, dacă unul dintre voi s-ar fi întors, ne-ar fi văzut pe toate pe drum, cu pietroaie în mâini, fiindcă sunt cam rari cartofii. Așa că sunt mândră de tine și de toți cei de pe insulă care au rămas pe celălalt mal. Domnul părinte comentează tot ce se petrece și ne spune că datoria tuturor bărbaților de pe insulă care au sub patruzeci de ani este să i se alăture generalului de Gaulle. Doar bătrânii trebuie să rămână aici cu femeile, ca să le ajute să trăiască, pescuind și asigurând aprovizionarea. Prin unul din cei care pleacă îți trimit această scrisoare, care sper că te va găsi sănătos. Aici, toate vechi, doar că suntem mai triști ca de obicei și că hainele noastre negre par să arate și mai mult că sunteți de mult plecați. Marea este tot acolo, aproape; ea mă apropie de tine, pentru că suflul bărbaților noștri a fost mereu și încă mai este strâns legat de suflul ei, așa că dacă stau să-i ascult glasul este ca și cum te-aș asculta pe tine – uneori te simt așa de aproape.
Părintele este admirabil și chiar el, în lipsa voastră, încearcă să vă înlocuiască; a devenit sufletul comunității care există între noi și pietrele ce abia sunt scăldate de mare. Vreo cincisprezece verzi sunt aici. Au cucerit postul de radio și controlează mișcările în port sau cel puțin așa spun, deși firește că așa cred. Dar ca și mine știi doar că nu-i vor putea opri și cei care trebuie să plece vor pleca. E ca și cum ai vrea să împiedici refluxul să se

retragă de pe drumul nostru, de-a lungul lui, până la farul din Armen. Nimeni nu vorbeşte cu ei şi numai părintele tratează cu ei problemele inevitabile. La şcoală, copiii nu mă mai supără. Au devenit mai cuminţi. se pare că li s-a revelat prezenţa în lume a unei puteri negative, pentru moment mai puternică decât marea, de o tărie care ar putea distruge oamenii, fără a-i ridica pe cei ce rămân, dimpotrivă, doborându-i. Nu-ţi fă griji pentru mine, eu sunt tot învăţătoare, ca şi mai înainte, şi asta îmi ocupă tot timpul şi pe urmă ştii doar că pe insula Sein nu există nenorocire cu care să nu ne putem măsura. De pe continent, ne vin veşti ciudate.
La revedere, André al meu, te sărut cu speranţa că te vei întoarce într-o zi. Copiii noştri sunt lângă mine, dorm liniştiţi, poate că te visează, pentru că vorbesc mereu numai de tine, toată ziua.
Mă rog la Dumnezeu să te apere.

Madeleine Le GOFF

Totul lipseşte

Marie-Claire Barrot locuieşte la Auch. Are opt ani în 1941.

Raţiile sunt mult prea mici şi produsele indispensabile, ca grăsimile, unt sau ulei, dar şi ceaiul, portocalele, bananele, lămâile, ciocolata dispar de pe rafturi. Carnea este rară, cartofii sunt înlocuiţi cu napi şi hrean… La cină mâncăm pâine de secară şi castane. Laptele raţionalizat este numai pentru copii şi pentru bătrâni. Tata prăjeşte orz pe care-l bea dimineaţa, îndulcit cu zaharină, pe post de cafea. Nu recurgem la piaţa neagră: tata este funcţionar şi incoruptibil. Mama face prăjituri cu pere şi prune confiate în cocă fără zahăr. Lipsa proteinelor şi a grăsimilor ne face palizi şi mai mulţi adulţi şi copii cu haine subţiri, fără căldură în casă, văd cum mâinile, picioarele, uneori nasul şi urechile li se înroşesc din cauza degerăturilor care supurează şi coc noaptea. Tata se trezeşte foarte devreme în fiecare zi, înainte de a pleca la serviciu aprinde maşina de gătit Rosières, emailată, al cărei recipient asigură apa caldă pentru gătit şi spălatul vaselor. Noi ne spălăm ca nişte pisoi, în fiecare dimineaţă, în camerele noastre neîncălzite, cu o mănuşă şi apă rece, un pic de săpun de război, făcut din seu şi un pic de sodă.
MARIE-CLAIRE BARROT

Viaţa împuţită

Problema frigului a devenit anul acesta aproape de nerezolvat. A trebuit să ne resemnăm să punem la păstrare radiatoarele electrice cumpărate la un preţ aşa de mare iarna trecută, pentru că restricţiile de curent abia dacă ne lasă să aprindem un bec. La fel, gazul ni se dă cu picătura. Deci mă bazez pe focul amărât din maşina de gătit; o singură lopată de cărbune şi câteva lopeţi de surcele, asta este tot pentru o după-amiază (firește, într-o zi rece).
La Hélène, cum cazanul de la încălzirea centrală a explodat iarna trecută, nu a mai putut fi reparat. Trebuie să se limiteze la un foc de lemne la parterul casei. Hélène, care nu-i vreo friguroasă, mărturisește că este de nesuportat. Pentru prima dată în viaţă, are mâinile degerate.
Îţi trebuie o energie drăcească ca să te speli bine pe un asemenea frig. Cât despre mine, am renunţat la duşurile zilnice. ”Hai, ne spălăm ca la ţară!” este refrenul din fiecare dimineaţă.
Totuşi, din timp în timp, trebuie să faci şi baie generală. Atunci nu mai este ”ca la ţară”, ci ”mozaic”. Speli o părticică din corp şi apoi, repede, o acoperi, ca să treci la o altă parte. Din lipsă de gaz, nimeni nu mai intră în baie. În toate domeniile, viaţa este împuţită.

Berthe AUROY, *Zile de război, viaţa mes sub Ocupaţie,*

Toţi la adăpost...

Raymond Ruffin are zece ani în 1939. În timpul războiului, scrie un jurnal zilnic pe caiete de şcoală. Este viaţa unui elev care trăieşte într-un sat din Calvados sau la Vincennes, la periferia Parisului, în timpul orelor întunecate cu curentul întrerupt şi cu cartele pentru alimente.
Sirenele îşi fac simţită prezenţa cu urlete stridente. Alarmă! Ne pregătim repede să mergem la adăpost. Ne îmbrăcăm în paltoane şi pardesiuri; Claudie este smulsă din pat şi înfăşurată într-o plapumă; dar nu se trezeşte! În adăpost ne întâlnim cu vecinii, fiecare se grăbeşte către locul repartizat. Pe stradă, agenţi ai Apărării pasive îndreaptă grupurile către adăpostul care poartă inscripţia ”Adăpost numărul 10”. Cerul se luminează de razele mişcătoare ale proiectoarelor care caută avioanele aliate. În depărtare se aud nişte bufnituri surde: câteva tunuri antiaeriene în acţiune. Traversăm holul întunecat, lovindu-ne de siluete necunoscute, ca să o luăm pe o scară

de piatră prost luminată. Culoarele şiroiesc de umezeală; un iz neplăcut de mucegai pluteşte sub bolţi. De bine, de rău, iată-ne ascunşi într-un colţ, dar este o mare problemă să găseşti loc pe cele trei-patru băncuţe de pe margine. Unii, prevăzători, au adus scaune pliante sau taburete şi se aşează cât mai comod cu putinţă. Cele două becuri galbene care atârnă din tavan împrăştie o lumină palidă, care nu ajunge în unghere şi pe hol.

Raymond RUFFIN, *Jurnalul unui J3,* Presses de la Cité, 1979

Ersatz de tot felul

Lucette Martin de Luca are şase ani în 1940. Locuieşte cu părinţii la Vasssieux-en-Vercors

Era perioada dură a restricţiilor, dar părinţii noştri se străduiau să îmblânzească pentru noi măsurile riguroase: melasa, cu aspect de miere înlocuieşte zahărul la mese, iar noi, copiii, ne petrecem timpul prăjind orzul care înlocuieşte cafeaua atât de rară. Un amestec de sodă şi de grăsime râncedă scursă într-o cutie este un săpun acceptabil. Uneori, noaptea, tata se duce la moara din Saint-Martin-en-Vercors ca să macine un pic de grâu; din făina aceasta mama va putea să ne răsfeţe cu vreo prăjitură sau cu brioşe simple, care ni se vor părea delicioase. Pâinea este cel mai des neagră şi de multe ori proastă. Bunica şi-a reluat fusul, m-a învăţat să torc lâna oilor noastre. Bunica este atât de mândră de aşternuturile ei de cânepă, pe care le-a ţesut singură, în tinereţe. Bunicul, foarte priceput, împleteşte paie şi scoarţă de nuc care se schimbă, în mâinile lui, în coşuri, panere sau butoiaşe folositoare şi frumos lucrate. Îmi place să ascult cum, în timp ce dă cu dalta, bunicul ne povesteşte cum a trăit el în tranşee în războiul din 1914. Ca să ne înveselească, ne citeşte poezii de Victor Hugo, autorul lui preferat.
Din timp în timp, primim din Germania scrisori lungi, trimise de unchii Charles şi Auguste, luaţi prizonieri şi cărora le este foarte dor de ţară.

LUCETTE MARTIN DE LUCA, *Refugiaţii din Vassieux-en-Vercors, amintirile unei fetiţe de zece ani,* Imprimeria Rey, 1977

Sistemul D

Fiu de inginer şi de secretară, Jean Bailleul, care are zece ani în 1942, trăieşte la Paris, cu fratele mai mare şi cu bunicii.

Nu este aproape nimic de mâncare şi e timp urât. Când găsim napi porceşti în piaţa Fêtes sunt prea tari sau prea moi, cu sfori înăuntru. Sunt încolţiţi, spune bunica. Uneori sunt şi napi buni, dar sunt mai răi decât aceştia! Pâinea este neagră şi cu talaş înăuntru. Nu avem unt, nici ouă, nici carne. Ne este atât de foame! Dar putem să cumpărăm ceva mâncare cu tichete sau de pe piaţa neagră.

Piaţa neagră, adică Pinton, măcelarul şi baba Mourdin, de la băcănie. Îi spun mamei că nu au ce le cere. Dar, după ce se mai gândesc, poate că ar avea… Pot să caute, pentru că unul dintre prietenii lor se duc după ele la ţară. Trebuie să plătească cheltuielile suplimentare şi riscul. Va fi mult mai scump… De trei sau de patru ori mai mult decât preţul afişat, când dau pe cartele… Este scandalos! Bunicul nu vrea să cumpere de pe piaţa neagră, este dezgustător! Spune că toţi negustorii sunt nişte mincinoşi, nişte hoţi şi nişte profitori!

Pe piaţa neagră, poţi să cumperi cartele false. Unchiul Charlot a cumpărat una pentru pâine. Seamănă cu cea adevărată, dar sunt unele diferenţe. Hârtia, desenele şi culorile nu sunt chiar la fel. Ne e cam frică să le folosim. Nu şi unchiului meu, care cumpără cu ele pâine. Dacă i s-ar spune că este fals, s-ar mira şi ar da unul bun. Apoi, încearcă să scape de cartelele false la un alt magazin.

Eu am ajuns un mare artist. M-am specializat în pictarea cifrei 7. Pe cartelele de pâine, sunt tichete de 50 şi de 750. Cifrele de pe ambele tichete sunt în acelaşi loc. Este de ajuns, deci, să pui un 7 în faţa lui 50 ca să-l transformi!

Nu este frumos să trişezi! Dar nu mai există ruşine. Trişăm împotriva hoţilor şi trişorilor! De exemplu, dacă ai cântări pâinea fantastică obţinută cu tichetul de 750, nu ai găsi decât 630 de grame. Fantezie! Este chiar numele pâinii rele care nu cântăreşte cât trebuie! Toţi negustorii sunt nişte hoţi. Este normal să furi. ”La război, ca la război!”, cum a spus Jo, în timpul refugierii, când a luat benzină dintr-o maşină ca să o pună în camionul lui.

Nu mai avem lemne, nu mai avem cărbune, nu mai avem hârtie, este foarte frig. Cum găsim o bucăţică de hârtie, o luăm şi o ducem bunicii. Ea pune tot într-un lighean plin cu apă. Când se adună mai multe hârtii ude, le face gheme. Se pun aceste gheme pe scânduri, în curtea mică şi aşteptăm mai

multe zile. Când s-au uscat şi sunt tari, bunica le duce la bucătărie, în loc de cărbune.
Nu putem face atâtea gheme pe câte am vrea, pentru că nu mai găsim multă hârtie. Nu suntem singurii care fac asta şi bunicul nu vrea să cumpere ziarele colaboraţioniste!

JEAN BAILLEUL

Ochi de porc

Brutarul din piaţa Republicii, un grăsan cu ochi mici de porc, profită de faptul că sunt copil, ca să mă păcălească în toate, când sunt trimis după pâine: fie reţine mai multe tichete decât cantitatea dată, fie taie câte tichete trebuie, cât am cerut, dar nu-mi dă, în realitate, greutatea echivalentă, fie, în fine, mă păcăleşte la rest… adesea prin grilaj, pentru că închide devreme şi vai de cei ce întârzie!... Firește, când ajung acasă şi-mi numără banii este prea târziu!
Deseori, mama sau bunica îmi cer să nu uit să cer negustorului să noteze preţul şi greutatea mărfii livrate. Ajuns acasă, este momentul verificărilor: bunica cântărește tot încă o dată şi împarte preţul cerut de greutate, recalculând astfel preţul kilogramului, care este, de cele mai multe ori, mai mare decât preţul afişat de negustor. Trebuie să mă mai duc o dată şi să-i cer să corecteze. Groaznic!

GÉRARD GROS

4
Revoltă şi teroare
1941-1942

Rezistenţa a însemnat mai întâi refuzul de a accepta armistiţiul. La acest refuz se vor alătura bărbaţi şi femei cu viziuni politice şi culturale din cele mai diferite. De la poetul Paul Éluard, apropiat de suprarealişti înainte de a adera la comunism, la poetul catolic Georges Bernanos, Rezistenţa este expresia conştiinţei în lupta cu dictaturile rasiste. În numele acestor valori,

Georges Bernanos denunţă primul val de exterminare a evreilor din Uniunea Sovietică invadată de Hitler şi le cere Statelor Unite să intre în cruciada spiritului, cu două luni înainte ca atacul japonez de la Pearl Harbour să le scoată in izolare.
Anul 1942 este cel al punerii în practică a planului de exterminare a evreilor din Europa, hotărâtă la sfârşitul lui 1941 de Hitler şi conceput în ianuarie 1942, la conferinţa de la Wansee. În Franţa, dacă raziile din 1941 au vizat evreii adulţi, majoritatea străini, acum acestea nu mai cruţă nici femeile, nici copiii. Steaua galbenă cusută pe haine este impusă în acelaşi timp, de la şase ani, populaţiei evreieşti din zona ocupată franceză, din Belgia şi din Olanda. Dar cei mai mulţi sunt sub arest la domiciliu. Treisprezece mii de evrei din regiunea pariziană sunt ridicaţi în urma raziilor începând cu 16 iulie 1942 de către poliţia franceză colaboraţionistă. Familiile sunt duse la Velodromul de iarnă. Pentru prima oară, sunt arestaţi femei şi copii. Nu le-a trecut prin cap să se ascundă.

***

Îi vom prinde

Scrisoare difuzată la radio a lui Jacques Bingen, către mama sa, pe 18 martie 1941

Dragă mămico,

Am vorbit deseori la radio Londra în ultimele şase luni şi de fiecare dată, când m-am aşezat în faţa microfonului, speranţa că tu urma să mă auzi, că tu îmi vei recunoaşte vocea m-a făcut să mă emoţionez.
Am mai aflat că dorinţele mele s-au îndeplinit. Se pare că m-ai ascultat de mai multe ori şi că eşti fericită şi mândră de fiul tău.
Sper să mă asculţi acum: ştii că niciodată nu mi-am pierdut speranţa, nici măcar când, rănit, înotam spre nava care m-a salvat de friţi; nici măcar când, cu furie, am aflat, pe mare, că s-a semnat armistiţiul; nici măcar în septembrie, când bombardarea Londrei făcea ravagii. Dar îţi mărturisesc sincer că, dacă sunt convins că englezii se vor ţine bine şi nu vor fi înfrânţi, timp de câteva luni eram încredinţat că nu te voi mai vedea vreodată. Lunile care vin nu sunt prea amuzante. O să-ţi faci griji, pentru mine, pentru băieţi, şi pentru André. Cel puţin îmi imaginez că micuţului nu-i lipsesc puloverele, dacă tu eşti alături de el şi-i tricotezi; dar mai ai, oare, lână?

Băbuţo, de pe 11 martie, totul s-a schimbat. Acum sunt sigur că-i vom învinge pe friţii ăştia mizerabili. O să-i batem până la unul. Asta am vrut să-ţi spun, pentru că tu mă crezi pe cuvânt. America este cu noi. Victoria este sigură. America, cu uzinele, inginerii şi muncitorii ei. Ştim bine ce putere are. Ştiu că mai ieri îndurai nenorocirea cu mare curaj, cam ca un bolnav resemnat, dar care nu se vaită. Acum trebuie să mă crezi când îţi spun: curaj şi răbdare. Eliberarea voastră este sigură. Mai este vorba numai de a avea curaj să mai rezistaţi un timp. Spune-le şi celorlalte femei din familie. Şi celor trei băieţi. Spune-le să se ţină tari, să-şi păstreze tăria morală; tatăl lor ar fi fost mândru de ei.
Mă gândesc adesea la tine: toamna trecută puţin îmi păsa. De când America este cu noi, nu mai sunt nepăsător, mă gândesc la tine. Ştii că te voi ţine iar în braţe, băbuţo, poate mai repede decât îţi poţi închipui. Aminteşte-ţi de iulie 1918. Cât de întunecat îţi părea totul şi, după patru luni, victoria! Ar fi minunat dacă, la anul, ne-am întâlni de ziua mea!

Jacques

Să luptăm până la capăt

Locuind la La Haye-Descartes, cu soţul André, Jeanne Goupille rezistă, alături de el, ca şi cei patru copii ai lor. Când îi scrie fiicei Elisabeth, care îşi face studiile într-un pensionat, Jeanne îşi face cunoscute clar ideile politice…

Fierb de furie şi de indignare! Pétain. Ce vulpe bătrână sau ce bătrân decrepit, cine să mai ştie! În orice caz, atitudinea sa este ruşinoasă şi nedemnă de un ofiţer francez. Minte ca stăpânii lui, germanii! Până acum mai aveam pentru el un oarecare respect, o oarecare încredere. S-a terminat! Este un trădător, ca ceilalţi şi nu vreau să mai aud vorbindu-se de el!

JEANNA GOUPILLE, 8 iunie 1941

La Haye, 12 iunie 1941

Draga mea,

Sânge de francez vărsat de alt francez. Iată unde ne-a dus încrederea în Pétain. Iată rezultatul armistiţiului. Iată cum au început iarăşi francezii să

verse lacrimi şi sânge! Şi câte vor mai vărsa! Fiindcă îţi imaginezi, sper, că asta nu a făcut decât să ne întărească în sentimentele noastre, să ne mărească ura, dorinţa de răzbunare şi acum, în toate acestea, trebuie să-i atragem pe toţi francezii; dacă îi mai putem numi astfel pe vânduţii ăştia, pe trădătorii ăştia! Din nefericire, numele lui Pétain le-a luat ochii atâtor oameni cumsecade, le-a câştigat încrederea, i-a orbit! Şi iată o Franţă mai sfâşiată ca oricând, coborând şi mai jos, ridicându-şi copiii unii împotriva celorlalţi! După toate speranţele de la începutul anului, după demiterea lui Laval, care ne făcuse să credem în cu totul altceva, ce dezamăgire! În fine, să nu mai vorbim despre asta, este prea dureros şi am suferi ca anul trecut pe vremea asta. Să ne păstrăm credinţa, încrederea nestrămutate; să suferim, să acceptăm, să ne rugăm. Eforturile noastre nu vor fi în zadar. Şi cu cât vom suferi mai mult, cu atât ni se va părea eliberarea mai frumoasă! Moralul rămâne ridicat printre cei care trec pe aici, venind de peste tot! Dimpotrivă, dorinţa de a învinge s-a întărit; dorinţa de a sacrifica totul pentru libertatea noastră este mai mare. Va veni ziua când va trebui să contăm pe francezi, pe cei adevăraţi, nu pe cei ce sunt cu Vichy, nu pe cei colaboraţionişti. Dacă mai trebuie să ne mai îndoim puţin o facem pentru a creşte mai târziu. O mie de săruturi de la mama care te iubeşte mult, mult, mult.

JEANNE

Acţiunea spiritului

Stabilit din 1938 în Brazilia, unde s-a detaşat de cauza franchistă publicând Cimitire largi sub lună, scriitorul Georges Bernanos se alătură Franţei libere şi scrie texte pentru BBC. Scrisoarea către englezi, publicată în 1941 pledează chiar cauza generalului de Gaulle în faţa aliaţilor.

Dragă domnule Roosevelt,

Nu inteligenţele sunt bolnave, ci conştiinţele. Şi conştiinţele bolnave se simt foarte bine cu boala lor, nu se grăbesc să se vindece, refuză să citească tratate de medicină sau se străduiesc să le pună la index … Dacă după două mii de ani de creştinism mai trebuie ca ştiinţa durerilor să stabilească faptul că doi şi cu doi fac patru, adică faptul că nu are nimeni dreptul de a jura strâmb, nici de a împuşca nevinovaţi, nici de a rezolva problema evreiască

prin exterminarea evreilor, nici de a-şi deschide pieţe de desfacere prin iperită sau gaz muştar, ar însemna să nu mai existe speranţă pentru creştinătate.

Dragă domnule Roosevelt, aveţi perfectă dreptate să credeţi că Dumnezeu a ales poporul dumneavoastră pentru a hotărî mâine ultima pagină din destinul creştinătăţii. Este o mare onoare, dar şi o mare răspundere de a fi ales astfel de Providenţă ca executor testamentar al acestor morţi, pentru că cei care au murit până acum pentru această cauză nu erau nici din sângele, nici din pământul dumneavoastră. În momentul în care voinţa americană se pregăteşte să aplece talerul balanţei, permiteţi-mi să vă spun că veţi hotărî asupra sacrificiilor lor nenumărate, aşa cum decideţi deja asupra folosirii aurului de pe continente. Niciodată vreun popor nu a cunoscut riscul supranatural pe care-l va înfrunta al dumneavoastră. Trebuie să salveze civilizaţia creştină sau să piară o dată cu ea, cu mari şanse de a fi damnat, pentru că nu există iertare pentru cel care trădează Spiritul.

Dragă domnule Roosevelt, nu este vorba numai de a elibera Europa de domnul Hitler. Trebuie smulse rădăcinile unui cancer a cărui manifestare superficială este domnul Hitler; mâine am putea vedea alte manifestări, mai monstruoase. Poate că azi ne-ar fi permis să spunem că fascismul, hitlerismul, comunismul vor trebui să apară în lumina istoriei într-o zi, la fel ca deformările monstruoase al ideii antice de creştinism. Milioane de oameni cred că au găsit în totalitarism o lege, o religie, cu mistica, morala şi dogmele sale; în partidul organizat, o biserică; în dictatorul atoateştiutor şi atotputernic, un papă sau chiar un zeu. Ar fi un dezastru să credem că veţi îndruma aceşti oameni pe calea cea bună invitându-i să nu se mai preocupe de soarta omenirii, ci de afacerile lor …

(…)

Oameni liberi, care muriţi acum şi cărora nu vă cunoaştem numele, oameni liberi care muriţi singuri, în zori, între ziduri goale şi reci, oameni liberi care muriţi fără prieteni şi fără preot, cu bieţii voştri ochi încă plini de imaginea casei voastre scumpe, oameni liberi care, în timpul ultimilor paşi pe care îi faceţi între celulă şi groapă simţiţi pe şira spinării sudoarea rece a unei nopţi de agonie, oameni liberi, care muriţi cu sfidarea pe buze şi voi care muriţi plângând – voi, o, voi care vă întrebaţi cu amărăciune dacă nu veţi fi murit în van – suspinul care scapă din piepturile străpunse de gloanţe nu vă aude nimeni, dar acest suflu slab este cel al Spiritului.

GEORGES BERNANOS, *Scrisoare către englezi,* septembrie 1941, Éditions de l'arbre, Canada, şi Atlantica Editora, Rio de Janeiro, 1942, Gallimard, 1946

Pentru o omenire mai bună

La patruzeci şi doi de ani, Jean-Pierre Timbaud este un om din popor, un lucrător în metalurgie, certat cu ortografia pentru că şi-a abandonat studiile ca să muncească şi care, după ani de luptă sindicală în deceniul 4, intră devreme în Rezistenţă. Alături de Guy Môquet, face parte din grupul de douăzeci şi şapte de ostatici comunişti din lagărul Châteaubriant împuşcaţi drept pedeapsă în urma executării de către Rezistenţă a unui ofiţer german de rang înalt.

22 octombrie 1941

Dragostile mele ieste ultima scrisoare pe care vo scriu o să fiu împuşcat în câteva clipe da scumpo mâna numi tremură sunt un muncitor cinstit ştiu că sunteţi de plâns o să trebuiască să treceţi printro mare nenorocire fiţi curajoase aşa ca mine. Toată viaţa mam luptat pentru o omenire mai bună am mare încredinţare că o să vedeţi visul meu cu ochi moartea mea o să folosească ia la ceva da ultimu meu gând se îndreaptă mainainte spre voi, dragostile vieţi mele şi mai apoi la idealu vieţi mele. La revetere dragostile vieţi mele fiţi cu curaj juraţimio trăiască Franţa trăiască muncitorimea internaţională. Cât mai am putinţă vă pup de un milion de ori şi vă ador pe vejnicie.
Timbaud
Alătur 500 franci care îi aveam fac cât un milion de pupaturi.

Noapte şi ceaţă

Din ordinul lui Hitler şi sub semnătura mareşalului Keitel, comandantuL Wermacht-ului, decretul Noapte şi ceaţă marchează o radicalizare a măsurilor represive din cauza înmulţirii activităţilor de rezistenţă, în anul de cotitură al războiului. Acesta implica deportarea fără judecată, izolarea strictă, chiar dispariţia fizică a celor din Rezistenţă, majoritatea francezi, belgieni şi olandezi, şi ale căror acte nu vor intra sub incidenţa unei condamnări la moarte imediate.

După o matură reflecţie, Führerul doreşte să modifice măsurile împotriva celor care s-au făcut vinovaţi de delicte împotriva Reich-ului sau împotriva forţelor germane în teritoriile ocupate. Führerul nostru este de părere că o condamnare la închisoare sau la muncă silnică este un mesaj de slăbiciune din partea noastră. Singura convingătoare posibilă este fie condamnarea la moarte, fie o măsură care să lase familia şi restul populaţiei în necunoştinţă de cauză în privinţa sorţii infractorului. Deportarea în Germania va pune în practică această măsură.

HEINRICH HIMMLER, *Instrucţiuni către Gestapo,* 7 decembrie 1941

A Prizonierii vor dispărea fără urme.
B Nicio informaţie nu va fi dată despre locul lor de detenţie sau despre soarta care le-a fost rezervată.

MAREŞALUL WILHELM KEITEL, *Decretul Nacht und Nebel,* 7 decembrie 1941

Liceenii gaulle-işti

Cei trei fii ai lui André şi Jeanne Goupille sunt interni într-o instituţie liberă de la Combrée, pentru a-şi urma studiile liceale. Ca şi părinţii lor, Pierre, Louis şi Jean au idei subversive şi nu-şi ascund adeziunea la ideile gaulle-iste care, alături de actele de rezistenţă, le vor aduce deportarea, alături de sora lor şi de părinţi, trei ani mai târziu, în ianuarie 1944. Deranjată de ardoarea lor patriotică, directoarea şcolii îi scrie mamei …

Institutul liber
Combrée, Maine-et-Loire
10decembrie 1941

Doamnă,

Vă aduc la cunoştinţă încă o dată condiţiile în care se pot întoarce fiii dumneavoastră. Gaulle-işti incorigibili, până acum s-au abţinut de a se manifesta în aşa fel încât să atragă efecte nedorite. Dar de data aceasta, tustrei sunt supuşi unei sancţiuni, deşi eu v-am prevenit de mai multe ori.

Vă trimit cele două hârtii găsite la Pierre şi la Louis şi nu mai trebuie să vă spun părerea mea. Vă mai fac cunoscut un act de bravură al lui Pierre, care a rupt un afiş german.
Cât despre Jean, acesta făcea parte dintr-un grup de patru elevi din clasa lui care, cu ajutorul unui alfabet misterios, pretindea că ar coresponda cu ”prieteni„ , dându-le indicaţii şi făcând denunţuri. Am intervenit energic acum cincisprezece zile în acţiunile puştilor, sperând să-i aduc pe calea cea bună, măcar de frică. Dar de atunci ei fac planuri să se îmbarce … Pe Mediterana şi Jean trebuie să fie omul de legătură. Pare o nebunie de copil. Dar toate astea înseamnă o sfidare la adresa autorităţii şi pentru noi este ceva foarte grav: este o neînţelegere între aceşti bieţi copii şi ceea ce iubim noi cel mai mult: cauza Franţei, doar a Franţei şi cauza unităţii francezilor în jurul unui conducător care să o salveze. Cine este împotriva lui, deci, cu englezii sau de Gaulle este împotriva tuturor.
V-am spus în ce condiţii s-ar putea întoarce la noi: să-mi semneze şi să-mi semnaţi şi dumneavoastră angajamentul pe care îl ataşez. Dar, chiar dacă o faceţi, nu am încredere că întoarcerea lor va fi pentru mult timp. Pentru că nu-i voi mai accepta, cu nici un preţ.
Cel mai simplu ar fi, evident, să găsiţi o instituţie gaulle-istă sau mai puţin strict ”franceză”: ar fi mai simplu şi afacerea mai cinstită. În orice caz, trebuie să adaug că toate aceste derapaje compromit grav prima lor îndatorire, în detrimentul studiilor. Randamentul slab al lui Pierre este semnificativ şi îngrijorător.
Vă rog să primiţi, doamnă, respectul meu.
PS
Când timbram scrisoarea, am aflat că Pierre şi Louis au comentat ieri seară, în mare bătaie de joc, în dormitor, ceea ce le spusesem la ore, lucruri la care ţin din tot sufletul. V-aş fi vorbit altfel azi-dimineaţă, dacă aş fi ştiu aşa ceva, ce întrece orice măsură şi confirmă că, din punctul nostru, dar şi al dumneavoastră de vedere, este mai bine să caute un loc unde să încerce să fie francezi aşa cum îşi doresc!

Să mori fără să fi iubit

Dintr-o familie burgheză din Lyon, Denise Domenach intră în Rezistenţă în 1940, la şaisprezece ani, sub pseudonimul Duplessys. Pe toată perioada războiului, îşi scrie jurnalul pe caiete care vorbesc despre orice, mai puţin

despre Rezistență, în eventualitatea că acestea ar fi căzut în mâinile dușmanului …

Marți, 27 ianuarie 1942

Cardinalul Gerlier a făcut un apel ca oamenii să nu mai danseze, pentru că dansul este o insultă la adresa suferinței și a durerii. Domnișoara Marie-Louise Belmont, marea directoare pe care nu o vedem niciodată m-a chemat la ea; voia să mă folosesc de influența mea printre colege ca să le spun să nu se mai ducă la dans. M-am revoltat și am pledat pentru cauza noastră cu atâta căldură, încât a sfârșit prin a ne da voie să facem lecții de dans, dar nu și săriturile. Oricum, nu știu de ce se amestecă ei. Sunt lucruri mai urgente pentru Franța și pentru cei care suferă. Și pe urmă sunt destule lucruri care ne amărăsc viața fără să mai născocească și ele altele. Uneori îmi spun că, dacă războiul mai continuă mult timp, o să mor fără să fi trăit. Vinerea trecută erau -17 grade. Nu se mai găsesc legume și toți cred că vom muri de foame și de frig. Părinții mei sunt împotriva pieței negre, dar mama face trafic cu cartele pentru tutun. În multe familii, fiecare are un sac cu rația de pâine, dar la noi tata nu a vrut să ne facem. Ne spune că este de datoria fiecăruia să facem sacrificii și că așa învățăm ce este fraternitatea. Este furios că Pétain a schimbat deviza Republicii. Crede că ”Muncă, Familie, Patrie” este meschină. Are dreptate.

DENISE DOMENACH, *O tânără liberă,* Éditions Les Arènes, 2005

Refugiu provizoriu

La noi războiul nu a apărut pe neașteptate. S-a instalat în tăcere ca prima zăpadă din iarnă. Zgomotele vieții sunt înăbușite, peisajul se transformă, sub ocupația blândă a trupelor italiene.
Locuim la Gap, în Hautes-Alpes, un târg mare, sinistru cu fațade cenușii, din care intemperiile zboară bucăți pe rând, ca de piele de lepros. Casa noastră este la marginea orașului. Este o casă tradițională cu două etaje, cu un balcon din lemn care dă spre grădinile de legume. Părinții mei au o pensiune familială pentru liceenii din regiune, care suferă din cauza baculului. Îi întâlnesc la cină, în sufrageria mare. Tot aici au loc întâlnirile de duminică ale unui grup creștin de stânga, condus de un preot tânăr. Discuțiile

furtunoase ale unora, febrile ale altora îmi oferă primele experienţe de vorbitor.
Creştinii de stânga vorbesc despre politică. Între Rezistenţă şi Vichy, părinţii mei nu au opţiuni ferme. Cei din casă aleg pentru ei. Casa devine astfel un cuib de maquisarzi.

Sunt găzduiţi oameni la noi pentru câteva ore sau câteva zile, apoi dispar, de preferinţă noaptea, prin grădinile de legume. Traversează grădiniţa, sar zidul de incintă şi canalul de irigaţii, trec de o a doua linie de grădini apoi dispar sub frunziş ca să treacă iar în grădini. Principalul pericol este casa scării. Trebuie să cobori de la al doilea etaj pe nişte trepte de lemn care scârţâie, să treci la etajul întâi prin faţa uşii părinţilor lui Mimile pe care îi credem de partea noastră sau, cel puţin, prea prudenţi ca să rişte să ne facă rău, apoi, la parter, pe gresia tăcută, să se furişeze pe lângă apartamentul familiei, D., cunoscuţi drept colaboraţionişti. Nu se poate să nu fi remarcat intrările şi ieşirile unora dintre oaspeţii noştri.

Teama şi suspiciunea cresc şi mai mult. Dimpotrivă, temperaturile coboară. Din cauza restricţiilor pentru combustibili, casele noastre sunt la fel de reci ca igluurile, după o noapte fără încălzire, geamurile sunt acoperite de gheaţă şi apa îngheaţă în ţevi. Oamenii tremură …

CHRISTIAN BONNET

Voi fi o ţintă

Lingvist şi etnolog născut la Sankt-Petersburg, naturalizat francez în 1936, director al secţiei pentru popoarele polare la Muzeul Omului, Boris Vildé este luat prizonier în Ardeni în iunie 1940. Evadează şi se întoarce la Paris, unde va constitui viitoarea reţea de la Muzeul Omului. Arestat de Gestapo pe 26 mai 1941, închis la Santé, apoi la Fresnes, Boris Vildé este ucis prin împuşcare pe muntele Valérien pe 23 februarie 1942, chiar după ce a scris ultima sa scrisoare pentru soţia sa, Irène Lot.

Închisoarea Fresnes (Seine), 23 februarie 1942

Iartă-mă că te-am înşelat. Când am coborât să te mai sărut o dată, ştiam că o fac pentru astăzi. Ca să fiu sincer, sunt mândru de minciuna mea, ai văzut că nu tremuram şi că zâmbeam ca de obicei. Aşa că intru în moarte cu surâsul pe buze, ca într-o nouă aventură, cu unele regrete, dar fără remuşcări sau frică.
Adevărul este că am intrat atât de mult pe drumul morţii, încât întoarcerea la viaţă mi se pare oricum prea grea, dacă nu imposibilă.
Draga mea, gândeşte-te la mine ca la cineva viu, nu ca la cineva mort.
Nu mă tem pentru tine, va veni o zi când nu vei mai avea nevoie de mine, nici de scrisorile mele, nici de prezenţa mea. În acea zi, mă vei fi reîntâlnit pentru veşnicie, pentru adevărata dragoste. Până atunci, prezenţa mea în spirit, singura adevărată, te va însoţi pretutindeni.
Ştii cât îi iubesc pe părinţii tăi, care au fost ca şi ai mei. De la francezi ca ei am învăţat să cunosc şi să iubesc Franţa, Franţa mea. Iar sfârşitul meu să fie pentru ei un motiv de mândrie, nu de supărare.
Încearcă să le dai cu grijă vestea despre moartea mea mamei şi surorii. M-am gândit deseori la ele şi la copilăria mea.
Asigură-i pe toţi prietenii de mulţumirile şi de afecţiunea mea.
Nu trebuie ca din pricina morţii mele să urâţi Germania. Am acţionat pentru Franţa, nu împotriva germanilor. Îşi fac şi ei datoria, aşa cum noi ne-o facem pe a noastră. Să se facă dreptate amintirii noastre, după război, va fi de ajuns. De altfel, colegii mei de la Muzeul Omului nu ne vor uita.
Draga mea, am în faţa ochilor surâsul tău. Încearcă să zâmbeşti când vei primi această scrisoare aşa cum şi eu zâmbesc când o scriu. (M-am uitat în oglindă, am văzut faţa mea obişnuită.) Îmi amintesc de o strofă pe care am compus-o acum câteva săptămâni:
Ca mai mereu nepăsător
Şi în zadar prea curajos,
Voi sta, pe veci biruitor,
Cu doişpe arme pe din dos.

În realitate, nu prea merit să fiu numit curajos. Moartea este pentru mine împlinirea marii iubiri, intrarea în adevărata realitate. Sub pământ, vei fi pentru mine o altă opţiune. Fii mândră de asta.
Păstrează ca amintire de la mine inelul de logodnă (câteva cuvinte cenzurate). Este frumos să mori complet sănătos şi lucid, în deplinătatea facultăţilor spirituale, sigur va fi o moarte pe măsura mea, o moarte care

este mai valoroasă decât căderea neașteptată pe un câmp de bătălie sau decât stingerea lentă din cauza unei boli. Cred că atât am avut de spus. De altfel, imediat va veni clipa. I-am văzut pe câțiva dintre camarazii mei. Sunt bine cu toții. M-am bucurat mult.
(câteva cuvinte cenzurate) O imensă tandrețe urcă spre tine din străfundurile sufletului meu. Să nu ne regretăm că fericirea a fost zgârcită cu noi. Este atât de puțin, față de fericirea ce ne așteaptă. Totul este senin. Soarele veșnic al dragostei urcă din abisul morții. Sunt gata, mă duc.
Te părăsesc ca să te regăsesc întru veșnicie.
Binecuvântez viața care m-a copleși cu aceste daruri.

BORIS AL TĂU

Dragostea unui prizonier de război

Joseph și Lyne trăiesc la Paris în 1939. Joseph este reprezentant comercial. Fiul lor Jean-Michel are cinci ani. După bătălia pentru Franța, Joseph este luat prizonier și dus într-un lagăr austriac. Lyne și Jean-Michel vor purta steaua galbenă, dar vor scăpa de razii… Joseph se va întoarce din lagăr în iunie 1945…

23 februarie 1942

Draga mea Lyne,

Al treilea an de când suntem despărțiți se apropie de sfârșit. Trei ani deja! Nu-ți poți închipui cum se schimbă omul, și moral, și fizic, din cauza despărțirii și a prizonieratului. Vei primi pe cineva diferit, pe care-l vei vedea în alte locuri decât ești obișnuită. Poate că și eu voi găsi o altă femeie. Nu te teme, dragă, voi intra încetișor, fără zgomot, ca să nu-ți tulbur nou rutină. Eu va trebui să te conduc, să-ți ascult sfaturile, pentru că și tu vei fi suferit. Dacă totul va reintra în normal, vei putea să mă faci să uit această aventură dureroasă, vei avea grijă să mă faci să retrăiesc bucuriile căminului și să-mi dai iluzia că această lipsă a mea nu a fost decât un vis urât…

Pentru o lume mai bună

Tony Bloncourt s-a născut în Haiti. Venit la Paris în 1938 ca să urmeze medicina, intră în Rezistență la nouăsprezece ani. Arestat pe 6 ianuarie 1942, este predat germanilor de către poliția franceză. Pe 9 martie 1942, cu câteva zile înainte de a douăzeci și una aniversare, Tony este executat la muntele Valérien alături de alți șase studenți după un proces expeditiv și foarte mediatizat organizat la Palais-Bourbon.

Paris, Închisoarea Santé, 9 martie 1942

Dragii mei mama şi tata,

Veţi fi aflat vestea teribilă înainte de a primi scrisoarea. Mor curajos. Nu tremur în faţa morţii. Nu regret deloc ce am făcut, dacă astea au putut folosi patriei şi libertăţii!
Îmi pare foarte rău că părăsesc viaţa, căci mă simţeam în stare să mă fac util societăţii. Toată voinţa mea a fost consacrată construirii unei lumi mai bune. Am înţeles perfect cât este de nedreaptă actuala structură socială. Am înţeles că libertatea de a trăi, de a gândi nu era decât o vorbă goală şi am vrut să schimb asta. Iată de ce mor pentru cauza socialismului.
Sunt sigur că lumea de mâine va fi mai dreaptă, mai bună, că cei umili şi cei mici vor avea dreptul de a trăi mai demn, mai uman. Sunt sigur că lumea capitalistă va fi strivită. Că exploatarea nemiloasă va înceta. Pentru această cauză sfântă nu-mi este greu să-mi dau viaţa.
Sunt sigur că mă veţi înţelege, mamă şi tată dragi, că nu mă veţi condamna. Fiţi tari, curajoși. Mă veţi simţi cum renasc când se va înfăptui ceea ce am început eu.
Inima îmi este plină de dragoste pentru voi, dragostea se revarsă. Îmi vin în minte toate scenele din copilăria atât de dulce pe care am trăit-o între voi doi, între voi trei, căci cum s-o uit pe draga mea Dédé? Tot trecutul îmi revine în minte cu un roi de imagini. Revăd vechea casă din Jacmel, micul liceu, lecţiile de latină cu domnul Gousse. Internatul micului seminar şi întoarcerea din vacanţă, pe bătrânul Coucoute pe care aş fi vrut să-l însoţesc până la moarte şi micul meu Gérald.
Mă gândesc la voi din tot sufletul, o să vă am înaintea ochilor până la sfârşit. Plâng după tinereţea mea, dar nu şi după faptele mele. Mai regret şi că nu am terminat şcoala, aş fi vrut să-mi dedic viaţa ştiinţei.

Coucoute să continue să muncească, să știe că cel mai frumos lucru pe care-l poate face un om în viață este să fie folositor cuiva. Să nu ducă o viață egoistă, să o ofere semenilor săi, oricare le-ar fi rasa, oricare le-ar fi părerile. Dacă are aplecare către știință, să continue ce am început eu; să studieze fizica și nemuritoarele teorii ale lui Einstein, a căror componentă filosofică nu o va înțelege decât mai târziu. Și micul meu Gérard să muncească mult și să ajungă cineva. Să fie mereu cinstit.
Mamă dragă, te iubesc mai mult decât te-am iubit vreodată. Acum știu ce preț a avut opera ta de educare a micilor sărmani haitieni. Să-ți înveți semenii este cea mai nobilă datorie! Tată drag, tu, care ești bărbat, un bărbat puternic, consoleaz-o pe mama, fii mereu bun cu ea, în amintirea mea. Maică Dédé, draga mea, tu ai același loc în inima mea ca mama. Toți, să trăiți în pace și să vă mai gândiți la mine. Vă sărut dulce și vă iubesc. Tot ce mai este puternic în mine este dragostea pentru voi, fie să treacă în sufletele voastre. Tată, fii puternic. Mamă, te implor să fii curajoasă. Maică Dédé, la fel. Bătrâne Coucoute și bătrâne Gérald, vă îmbrățișez cu mare drag. Și pe mama și pe tata la fel. Gândiți-vă la mine. Adio!

Fiul vostru

Aș fi vrut atât de mult să te văd crescând

Profesor de matematică la liceul din Tonnerre, soțul unei învățătoare comuniste concediate în decembrie 1940, Abel Minard devine, un an mai târziu, responsabil de sector în Frontul Național, organizație de rezistență creată de Partidul Comunist în ilegalitate. În paralel, face parte din serviciul secret al Franței libere. Arestat de Gestapo pe 5 martie 1942, este reținut ca ostatic și împușcat pe 25 aprilie 1942.

Auxerre, 24 aprilie 1942

Draga mea Thérèse,

Când vei primi și vei deschide aceste scrisori, o să le vezi plângând pe scumpa ta mamă, pe bunica și pe Odette, pentru că veți afla că nu mai ai tată. Fetița mea, ia-le în brațe și strânge-le tare, deschide-le larg brațele, plângi cu ele, dar consolează-le. Îți scriu pentru ultima oară, în fața fotografiei tale,

pe spatele căreia citesc:”Fetița ta care te iubește și te sărută din tot sufletul.” Da, știu tu mă iubești mult și eu te iubesc, nu-ți dai seama cât. O să știi numai când vei fi mare și vei avea și tu o fetiță. Te-am certat adesea, ba, uneori, te-am bătut; dar asta nu înseamnă că nu te mai iubeam. Și te iubesc și mai mult astă-seară, când vă voi părăsi. Aș vrea, adorata mea Thérèse, să-ți dau câteva sfaturi pe care sufletul tău bun le va urma. Aș vrea mai întâi ca, atunci când îți vei plânge tatăl, să ai puterea să le consolezi pe mama, pe bunica și pe Odette. Aș vrea să le îndulcești suferința imensă prin care vor trece, fiind mereu rațională, docilă și ascultătoare. Tu nu știi cât ne-am supărat noi, mama și cu mine, când nu erai cuminte și când din cauza ta era câte o scenă în casă. Ei bine, găinușă scumpă, va trebui să fii pentru mama fetița care să o împace cu prezența ei, care face mai suportabilă pierderea tatălui prin drăgălășenie și atenție. Dacă mama te dă la școală, fii bună și învață în amintirea tăticului, care a fost mereu elev bun și ca să le faci plăcere mamei, bunicii și lui Odette. Dacă mama te lasă acasă, bagă la cap ceea ce te învață și nu o obosi inutil.

Acum va trebui să muncești, fiindcă viața nu va mai fi blândă cu voi ca până acum și în câțiva ani poate că vei fi nevoită să-ți câștigi pâinea. La școală trebuie să te porți matur și să iei decizii corecte. Acasă, va trebui s-o ajuți pe mama; bunica este bătrână și deseori bolnavă, tanti Odette, bolnavă. Dacă mama trebuie să facă toată treaba din casă sănătatea i se va ruina și ai putea s-o pierzi și pe ea. Ajut-o, deci, în casă, în grădină; fă tot ce-ți stă în putință. Urmează sfaturile mamei tale. Ai cea mai bună mamă și ea a fost pentru mine cea mai bună soție. Știi doar că noi nu ne-am certat niciodată. Am trăit paisprezece ani în perfectă înțelegere. Când te vei căsători, ceea ce-ți doresc, gândește-te la ce a fost mama pentru mine, urmează-i exemplul și îl vei face fericit pe cel pe care îl vei alege. Câteva zile înainte să fiu arestat ziceai: ”Mama este pierdută dacă nu își are soțiorul aproape.” Și acum îl pierde pentru totdeauna: încearcă, iubito, s-o consolezi prin toată dragostea ta și toată bunăvoința ta. Am încredere în tine și mă pot duce încredințat că las mamei tale o fiică ce o va consola cu dragostea și cumințenia sa. Iubește-o mult; și-a pierdut soțul, cea mai mare durere. Ține-o în brațe strâns, strâns; eu nu pot s-o mai fac și asta mă face să sufăr enorm. Te îmbrățișez, Thérèse, micuța mea dragă, frumoasa mea, bucuria mea, iubita mea. Îmi vei aduce flori, cât îmi plăceau! Te îmbrățișez încă o dată. Fii cum eram eu la vârsta ta; iubește-ți patria, casa. Acum tu dormi lângă mama în camera

noastră, te sărut, blânda mea copilă; aş fi vrut atât de mult să te văd cum creşti în înţelepciune şi frumuseţe. adio, Thérèse a mea, şi nu uita ce ţi-am scris. Te sărut încă o dată, fetiţa mea iubită. Tatăl tău care te iubeşte atât de mult.

A. MINARD

Purtarea stelei şi perioada raziilor

Nu voiam să port steaua, dar am făcut-o până la urmă, văzând că rezistenţa mea era laşă. La început, două fetiţe de pe strada Bourdonnais m-au arătat cu degetul. Apoi, la staţia de metrou Academia militară (când am coborât o doamnă mi-a spus: *Bună ziua, domnişoară*), controlorul mi-a spus: "Ultimul vagon". Deci, era adevărat zvonul care se auzise ieri. A fost ca şi cum s-ar fi materializat un coşmar. Metroul sosea, aşa că am urcat în primul vagon. Când l-am schimbat, m-am urcat în ultimul. Nu existau însemne. Dar, dacă mă uit înapoi, aveam lacrimi de durere şi de revoltă în ochi, trebuia să mă uit fix la ceva ca să nu mie se scurgă pe obraji. Am ajuns în curtea mare a Sorbonnei la ora două. Acolo am suferit, alături de colegele mele. Mi se părea dintr-odată că nu mei eram eu însămi, că totul se schimbase, că eram o străină, de parcă trăiam un coşmar. Vedeam în jur figuri cunoscute şi le simţeam suferinţa şi uluiala. Era ca şi cum aş fi fost însemnată cu fierul roşu pe frunte. Eram tot eu, firește. Dar trăiam un coşmar.

HÉLÈNE BERR, *Jurnal, 1942-1944*
Tallandier, 2008

Iunie 1942; Paris; liceul Victor-Duruy care primeşte băieţii în clasele mici, deşi este liceu de fete. Am şapte ani. Sfârşitul după-amiezii, după ce ne-am făcut temele. Suntem cuminţi. Colega de bancă, o fată de vârsta mea, stă în dreapta. O văd. O simt preocupată. Brusc, începe să plângă. Şi-a terminat lucrarea. A descusut steaua galbenă pe care o purta pe pulover. Nefericita copilă nu şi-a dat seama că pe haina ei decolorată a rămas urma revelatoare, denunţătoare a stelei funeste. Este atât de disperată, că, de frică, de durere, izbucneşte în lacrimi. Pedagoga se uită la noi, îi face semn să se apropie, deschide un sertar de la birou, scoate trusa de cusut şi îi coase steaua, ca o mamă. Sunt foarte emoţionată. Nu ştiu ce să cred despre problema evreiască. Simt totuşi că ceva grav s-a întâmplat în faţa mea.

JACQUES PARAIRE

Mereu în inima ta

Înrolat voluntar la optsprezece ani pe durata războiului, reformat pe 8 august 1940, aviatorul Jacques Dreyfus este arestat în timpul unei razii din Piața Republicii din Paris, pe 21 august. Jacques este dus la Drancy, cu numărul 2316 și deportat la Auschwitz pe 22 iunie 1942. Unde moare pe 18 februarie 1843, la douăzeci și doi de ani.

Drancy, 20 iunie 1942

Mămicuţa mea adorată, ai mult curaj. Băieţelul tău este foarte curajos şi pleacă, mămico, pleacă şi se ţine tare. Sunt pe ultima listă pe care nu sunt decât foşti combatanţi. În ciuda tuturor speranţelor mele. Dar faptul că m-am înrolat nu a fost de ajuns. Cu atât mai rău. Principalul este că sunt gata de orice. Mămicuţo scumpă, ceea ce-ţi cer este mai greu decât orice ţi-am cerut vreodată. Să fii curajoasă, cât eu voi fi plecat. N-o să pot mult timp să-ţi trimit veşti. Să fii curajoasă. Să fii optimistă. O să ne vedem în curând. Atunci, mă vei răsfăţa şi o să fiu din nou micul tău Jacques. Consolează-te cu Jacqueline, este adorabilă, trebuie s-o răsfeţi;ne vom reîntâlni în curând. O să am ce să vă povestesc. Mămico dragă, MC îţi va spune că am fost mereu curajos şi aşa voi fi mereu. Ştiu că nu este prea vesel locul unde mă duc. Nu e uşor, dar munca nu a ucis pe nimeni şi sunt sigur că mergem la muncă. Mămico dragă, gândeşte-te şi priveşte la steluţa mea în fiecare seară, la ora nouă, eu o să mă uit la ea de aici. Ea mă va duce la tine. Uită-te bine la ea. O să-mi aducă noroc într-o bună zi. Scrie-i lui René, să se afle de ce sunt în stare. Dar fără prostii. Vreau să te găsesc sănătoasă când mă întorc. Vreau să te găsesc aşa cum ai fost mereu pentru mine, o mamă iubită, care m-a răsfăţat, care m-a îngrijit. Şi care o va face din nou. Mai ales, repet, vreau să te găsesc cum te-am lăsat. Sunt sigur că mă voi întoarce. Să speri şi tu pentru mine. Nu se poate altfel. Mămico, fă în aşa fel ca tata să plece. Nu are nimic de câştiga aici. Sunt cu mine şi veterani din primul război mondial. Să plece, mă voi simţi uşurat dacă nu va fi aici. Nu a vrut să-mi facă această plăcere când eram alături, s-o facă acum. Cel puţin, o povară în minus. Cu atât mai rău. Mămico scumpă, sunt forţat să mă grăbesc. Ştii, anunţat în ultima clipă, sunt obligat să-ţi spun că sunt foarte curajos. Nu-mi prea

găsesc eu vorbele, dar degeaba mă supăr. Mămico, aş avea ce să-ţi povestesc. Pentru moment, ce pot să-ţi spun este că mă duc să mă radă în cap. O să mă vezi, de altfel, la întoarcere, alături de prizonierii de război, pentru că mergem pe acelaşi drum. Aşa că, mămico, a venit timpul să ne luăm rămas bun. Micul tău, micul tău Jacques va rămâne mereu în inima ta şi nu se va arăta decât în ziua în care-l vei vedea apărând pe poartă. Vino la mine, mămico scumpă, o să te strig de multe ori, pentru că mereu o strigăm pe mama când ne este greu. Sunt în inima ta. Te iubesc, mă gândesc la tine, tu eşti mămica mea adorată. O să-l revezi pe băieţelul tău. Aş vrea să te îmbrăţişez îndelung. Te sărut, mămico, mult, mult, cu iubire.

Fiul tău care te iubeşte,
JACQUES

Împotriva Serviciului de Muncă Obligatorie

În iunie 1942, Pierre Laval îi anunţă pe francezi că trebuie să accepte să lucreze în Germania pentru ca prizonierii să fie eliberaţi mai repede şi pentru a permite Franţei "să-şi găsească locul în noua Europă." Mânat de dorinţa de a face pe placul ocupanţilor, şeful guvernului exclamă: "Doresc victoria Germaniei, altfel, bolşevismul se va instala pretutindeni!" Marţi, 23 iunie 1942, un speaker citeşte la microfonul BBC un text pe care Léoplod Hulot, un învăţător francez care va debarca pe 6 iunie 1944 alături de comandoul Kieffer l-a scris pentru toţi învăţătorii din Franţa…

Acum un an pe vremea asta eram încă printre voi. Am părăsit armata voastră secretă în iulie 1941. Pe 5 iunie am putut, în sfârşit, după trei sute şaisprezece zile pe drum, să mă înrolez în armata Franţei libere. Acum mă gândesc la voi care, sub ocupaţie, nu mai aveţi voie să-i învăţaţi pe elevii voştri adevărata istorie a Franţei. Ştiaţi unde mă duc, aţi fost de acord şi-mi aduc aminte de ultimele voastre cuvinte:"Să nu te întorci decât victorios!"
Mă ascultaţi, Joseph şi Jean-Baptiste? Să aveţi un moral excelent; am vorbit mult despre voi aici. Am explicat cum, prin vorbe, prin exemplul vostru, prin atitudine, le arătaţi elevilor cum trebuie să se comporte în timpurile tragice prin care trece patria noastră.
Voi, învăţători laici sau religioşi, care, lăsând la o parte vechile voastre dispute, aţi înlocuit cuvântul "politică" prin cuvântul "patriotism" sunteţi cadrele didactice ale noii Franţe; sunteţi primii care vor transmite elevilor

patrimoniul de ştiinţă şi de glorie care îi va face pe copii să fie mândri că sunt francezi. Din clasele voastre, desfăşurate în hambare sau în clădiri improvizate, pentru că friţii v-au rechiziţionat şcoala, vor ieşi copiii destinaţi să scrie primele rânduri ale unui nou capitol din istoria Franţei. Faceţi-i demni de această onoare.
Ce misiune minunată aveţi, dragi prieteni, şi ce muncă titanică puteţi face pentru îndreptarea Franţei! Am onoarea de a vorbi între patru ochi cu generalul de Gaulle. Contează în mod deosebit pe voi şi i-am spus că nu va fi dezamăgit.
În fiecare clasă din Franţa, voi sunteţi, învăţători şi învăţătoare, reprezentanţii noştri, avangarda noastră. Noi suntem aici pentru a lupta şi ne acceptăm dinainte sacrificiul, dar vrem ca tineretul care a intrat pe mâna voastră să fie demn de a trăi într-o patrie nouă, refăcută şi puternică pe care le-o pregătim.
Nu acceptăm ca vreun copil din zona zisă liberă să doarmă somnul înşelător al falsei revoluţii naţionale.
Nu vrem să fie înregimentaţi în slujba Germaniei, ascunzându-şi colaboraţionismul sub faldurile drapelului tricolor. Îi condamnăm pe cei care îndrăznesc să-i înveţe pe copii să execute salutul hitlerist, strigând: ”Trăiască Pétain!”
Profesori, învăţători ai Franţei, curaj! Armatele noastre se vor întâlni în curând!
LÉOPOLD HULOT
Citat de Georges Fleury, în *Francezii în Ziua Z*
Grasse et Fasquelle, 1994

În ajunul plecării

Convocat în mai 1941 la prefectura de poliţie din Paris pentru o verificare a actelor, Charles Minczeles a fost trimis în lagărul de la Pithiviers apoi deportat la Auschwitz pe 17 iulie 1942, lăsând în urmă soţia şi doi băieţi…

Pithiviers, 16 iulie 1942
Scumpa mea soţie, scumpii mei copii,

Ne-au spus azi că plecă spre est şi nu în Sologne, cum ne spuseseră la început, deci, plecă chiar azi; poate că ne vom întâlni în Polonia. Nu-ţi fie frică, iubito, n-au cum să ucidă atâta lume. Ai grijă de copii şi dacă te

expulzează după douăzeci de ani de trăit în Franţa, ia copiii şi ne vom reface căminul în altă parte. Te rog să nu plângi din cauza noastră. Fii curajoasă, suntem încă tineri. Vă sărut pe tine şi pe copii.

Al vostru, CH. MINCZELES

Dragă Henri,

Dacă îţi scriu acum este pentru a-ţi spune adio şi pentru a-ţi cere să ai curaj. Chiar dacă eşti şi tu luat, să nu te temi; războiul nu va dura pentru totdeauna şi ne vom revedea. Te sărut.

Tatăl tău, CH.

Dragă Roger,

Te-am admirat mereu pentru că ţi-ai câştiga bursa pe merit. La revedere, dragul meu, te sărut.

Tatăl tău,
CH. MINCZELES

Raziile

În cartierul domnişoarei Monsaingeon, o familie întreagă, tatăl, mama şi cei cinci copii s-au sinucis prin asfixiere cu gaz pentru a scăpa de razie. O femeie s-a aruncat pe fereastră. Mai mulţi agenţi au fost, se pare, împuşcaţi pentru că i-au prevenit pe unii să fugă. Au fost ameninţaţi cu lagărul de concentrare dacă nu se supun. Cine îi va hrăni pe cei deportaţi la Drancy, dacă femeile au fost arestate? Cei mici nu-şi vor mai găsi niciodată părinţii. Care vor fi urmările pe termen lung ale acestor lucruri petrecute alaltăieri, în zori? Verişoara lui Margot, plecată săptămâna trecută, şi despre care ştiam că nu i-a reuşit tentativa, a fost prinsă la un filtru, aruncată în închisoare; după ce a fost interogat fiul său de unsprezece ani vreme de mai multe ore pentru ca să mărturisească faptul că era evreică; ea are diabet, după patru zile a murit. S-a terminat. Când a intrat în comă, asistenta din închisoare a dus-o la spital. Prea târziu. În metrou m-am întâlnit cu doamna Baur, e la fel de frumoasă. Dar era foarte supărată. Nu m-a recunoscut

imediat. Se mira că mai suntem aici. Întotdeauna îi răspund cu mândrie ăsteia. Mi-a spus că trebuia să ne ducem pe strada Teheran. Nu mi-a ascuns că era acum rândul francezilor. Când mi-a vorbit despre Odile, mi s-a părut că era cam distrată. Dar, dacă trebuie să pleci, să pleci şi să abandonezi lupta, trebuie să fii erou ca să regăseşti puterea de a fi nepăsător, netulburat. Nu, eu voi face ceva. Poporul este demn de admiraţie. Se pare că erau multe muncitoare care trăiau cu evrei. Au cerut toate să se mărite cu ei, ca aceştia să nu fie deportaţi. Şi pe urmă mai este şi simpatia oamenilor pe stradă, în metrou. Sunt privirile binevoitoare ale bărbaţilor şi femeilor care îmi umplu inima de sentimente inexprimabile. Există conştiinţa că sunt superiori brutelor care vă fac să suferiţi, că sunt uniţi cu adevăraţii bărbaţi şi adevăratele femei. Cu cât se întâmplă mai multe nenorociri, cu atât se strâng legăturile. Nu mai există diferenţele superficiale de rasă, religie, pătură socială.

HÉLÈNE BERR, *Jurnal 1942-1944, op. cit.*

La stâlpul infamiei

14 iulie 1942. O ştire minunată apare pe străzile din Paris. Jurnalele de la radio şi televiziunea naţională ne-au informat că tocmai a murit ultimul evreu. Aşa că am terminat cu această rasă abjectă al cărei ultim reprezentant trăia, de la naştere, la fosta grădină zoologică de la Vincennes, într-o cuşcă specială pentru el şi unde copiii noştri îl puteau vedea zbătându-se într-un simulacru de libertate, nu pentru plăcerea ochiului, ci pentru educaţia morală. A murit!!! În fond, aşa este mai bine. Mie personal mi-era mereu frică să nu evadeze, căci Dumnezeu ştie cât rău poate face un evreu lăsat liber. Era singurul, fie, de la moartea perechii sale, care, din fericire, era sterilă, dar, la câte comploturi sunt astăzi, nu se ştie niciodată. Trebuie să mă duc la zoo să mă asigur că este o ştire adevărată.

JACQUES BOURREAU, *Stâlpul infamiei*, 23 iulie 1942

Teroarea

Jeanne Oudot îşi începe jurnalul pe 1 septembrie 1939 şi îl încheie în iunie 1945. Foloseşte nişte caiete subţiri, verzi "verdele speranţei". În 1942, Jeanne are 19 ani. Fiică a primarului din Mancenans, un târguşor de trei sute de

locuitori, aflat la treizeci de kilometri de Belfort, catolică devotată, patriotă, ajunge să analizeze realitatea cu o luciditate incredibilă.

25 iulie 1942, sâmbătă
La Paris, au ridicat patruzeci de mii de evrei. Bărbaţii, într-o parte, femeile, în alt lagăr de concentrare şi copiii, în altă parte. Se pare că i-a durut foarte mult. Cred şi eu! Bieţii oameni! Nu a apărut nimic în ziare, dar mi-au scris din Paris. Şi la Belfort s-a întâmplat la fel, dar au lăsat copiii în mijlocul străzii. Evreii sunt persecutaţi. În Cehoslovacia o sută cincizeci de mii au fost împuşcaţi, am auzit la BBC. Hitler vrea să le dispară rasa, sigur îi va ucide pe toţi.
Într-un sat unde a fost un sabotaj împotriva germanilor toţi bărbaţii au fost executaţi, femeile, duse într-un lagăr de concentrare şi copiii în instituţii speciale. E ca în vremea Terorii.

JEANNE OUDOT, *Caietele verzi: jurnalul speranţei (1939-1945)*
Éditions Guénolé, 1995

Fuga
Iulie 1942. La douăzeci şi şase de ani, Charlotte este însărcinată. Această pariziancă frumoasă trebuie să fugă de razii, alături de sora ei, Rachel, nepoata Raymonde, nepotul Albert şi fiul Jacques. Bărbaţii din familie s-au înrolat ca cercetaşi; au fugit în iunie ca să traverseze râul Allier înot.

Luăm autobuzul Citroën la Bastille, în Paris, ca să ne refugiem în zona liberă, după ce am avut grijă ca, înainte de a pleca, să descoasem steaua galbenă, care ne pătează hainele, în toaleta unei cafenele.
Călătoria ne pune la încercare; coborâm după Moulins, cu puţine bagaje; se înnoptează, ne oprim lângă un sat, pe un drum de ţară; acolo ne aşteaptă cineva pe care l-am plătit; ne indică repede traseul; mergem şase kilometri pe jos. În linişte; mergem; ne oprim. Este cald, foarte cald; plecăm iarăşi; ne oprim iarăşi; ca să bem apă, ca să ne odihnim, ca să respirăm, cu frica în sân să nu fim prinşi, poate, trădaţi … pântecele meu foarte rotund mă apasă.

Ajungem pe malul Allier-ului, într-un desiş, printre trestii; ne aşezăm, ca să ne odihnim şi să ne organizăm pentru traversarea râului, fără să fim văzuţi. luna plină luminează câmpia; ne înghesuim, femei şi copii, într-o barcă,

lângă călăuză; toată lumea ciuleşte urechile, în linişte; nu se aude decât clipocitul apei din cauza vâslelor, o broască orăcăind, ţipătul unei bufniţe; picături mari de sudoare ne curg pe frunte şi pe tâmple; de căldură sau de frică?

Malul celălalt nu este departe! Brusc, un zgomot, călăuza se opreşte din lopătat, toţi ne ţinem respiraţia, inima ne bate nebuneşte, ne oprim, nimeni nu scoate un sunet, aşteptăm, ne uităm unii la alţii; fiul mei Jacques are doi ani; stă lângă mine; îi e frică; cu degetul pe buze murmur: Sst! Nici un zgomot, linişte!.. Dragul meu, eşti cu mama! … timpul se opreşte pentru o clipă foarte lungă…

Este cald, e o noapte de vară şi totuşi tremurăm… repede, trebuie să ieşim din apă, e cam multă lumină de la lună … barca se opreşte pe un banc de nisip, toată lumea coboară şi aleargă să se ascundă în pădure, stăm jos, aşteptăm; va trebui să mergem prin pădure, să ne croim drum. Mă ţin de şale; burta mă trage în jos; oboseală; frică; sunt însărcinată şi merg greu. N-avem de ales; trebuie să continuăm să fugim!

După o pauză, plecăm în şir indian, pe o potecă din pădure, drumul este mai sus şi ne îndepărtează de pericol, mergem, ne ghemuim, înaintăm zgâriindu-ne gleznele de pietre, auzim zgomotele nopţii şi paşii noştri înfundaţi, şoaptele noastre, respiraţiile noastre; hainele ni se agaţă de spini, rugii ne zgârie gleznele şi gambele, dar nu contează; ne oprim şi pornim din nou.
Deodată, sus, pe drum, se aude uruitul unui motor, o poartă trântită, zgomot de voci, lătrături de câini, o patrulă a armatei germane vorbeşte, urlă, reflectoare mătură hăţişurile, călăuza murmură: ”Pe burtă!”, toţi ne culcăm şi aşteptăm semnalul, trebuie să ne cocoţăm ca să ajungem la adăpostul tufişurilor.
M-am lungit pe burtă, cu băiatul lângă mine, cu mâna pe gura lui, ca să nu plângă, să nu vorbească, să nu strige, să nu tuşească… Îmi ţin respiraţia, respir foarte încet. Ochii îmi sunt aţintiţi pe margine drumului, transpiraţia îmi şiroieşte pe faţă, stau cu obrazul lipit de pământ, cu nasul pe o frunză, cu gura întredeschisă ca să respir şi să nu leşin; se aud oameni alergând, duduit de bocanci, câini care latră, nu sunt departe, numai să nu ne descopere, numai să nu ne adulmece; sunt paralizată. Mă gândesc la fiul

meu, mă gândesc la al doilea pe care o să-l nasc; mă gândesc la soţul meu; mă gândesc la familia mea, mă gândesc la viaţa mea amărâtă. Şi care mi-e vina? Pur şi simplu, că sunt evreică.

CHARLOTTE

Infiltrarea

Roger Belbeach este un poştaş care n-a reuşit să plece în Anglia în 1940 şi s-a infiltrat în poliţie. După ce a pus la cale evadări în timpul raziilor din 1942, şi-a pierdut logodnica, arestată în razia de la Velodromul de iarnă şi moartă în Germania, şi-a pierdut tatăl în războiul de eliberare, Roger a fost numit Drept între popoare în 1985.

Oamenii spun că-i arestează pe evrei ca să-i ducă la muncă… Mint sau nu ştiu. Dar noi ştim că toţi evreii, toţi francmasonii, toţi comuniştii care pleacă în Germania nu se mai întorc. Eu le spun să plece pentru un motiv sau altul şi, dacă nu ştiu cum, le propun eu o soluţie. Lucrez la un comisariat de poliţie în arondismentul 12 din Paris, pe strada Rendez-Vous; comisariatul de poliţie al cartierului Bel-Air. M-am angajat la comisariat ca să fac acte false, cartele false, să obţin informaţii pe care să le transmit camarazilor mei din Rezistenţă şi pentru ca la parter, la postul de poliţie, să încerc să mă infiltrez printre gardieni. Se întâmplă să merg să arestez evrei ca să-i scot de acolo sau să le permit să evadeze. Am o prietenă evreică, locuieşte la două sute de metri de mine: Claudine Kaufman. Lucrează la Maisons-Alfort, la o fabrică de biscuiţi Gondolo. Este evreică, dar asta nu contează pentru mine; suntem prieteni, asta e tot. Şi părinţii ei sunt evrei. În timpul raziei de la Velodromul de iarnă, poliţiştii au venit acasă la ei ca să-i aresteze şi nu au găsit-o decât pe mamă: au arestat-o şi au dus-o. Tatăl este pălărier. Este arestat la locul de muncă. Tot poliţişti francezi au arestat-o pe Claudine. Colegii mei "se supun ordinelor", iată secretul. "Ne supune ordinelor": am făcut asta fiindcă ni s-a ordonat! Dar în asemenea cazuri, nu asculţi ordinele, rămâi om, nu eşti manechin, nu eşti robot. Aceasta este diferenţa dintre ei şi mine.

Pe 2 septembrie 1942 colegii vin să mă aresteze. Am făcut greşeala să fac nişte acte false pentru un coleg din Rezistenţă care voia să ajute un tânăr evreu de 18 ani. Acest tânăr a fost arestat şi patru poliţişti din secţia represivă a Afacerilor evreieşti au venit să mă aresteze şi m-au dus pe Quai

des Orfèvres, la numărul 36. Acolo sunt confruntat cu tânărul căruia i-am falsificat actele. Este într-o stare înfiorătoare, faţa lui e toată o rană. Nu mă pot opri să nu-mi înjur colegii pentru ce au făcut. Comandantul lor, comisarul de divizie P., vine la mine: ”Ai luat potul, de data asta!”, îmi spune. Şi apoi sărbătoresc timp de şase zile. Şase zile de tortură, ca să mărturisesc; degeaba. Datorită relaţiilor celor din reţeaua mea de rezistenţă, sunt eliberat în cele din urmă din iad, dar în ce stare: coastele şi nasul rupte, urechile smulse, traumatism cranian… Datorită protectorilor mei din mişcarea de rezistenţă care sunt în posturi înalte în poliţie dosarul meu nu este înaintat poliţiei germane. După un timp petrecut la spitalul Saint-Antoine şi după ce m-am odihnit în Bretagne, mă întorc la slujba mea, la comisariatul din Bel-Air…

ROGER

Dispreţul pentru demnitatea umană

Monseniorul Théas, episcop de Montauban, face figură singulară în 1941, după ce face elogiul filosofului Henri Bergson şi al evreimii. Publică scrisoarea sa episcopală pentru a fi ”imprimată de urgenţă şi trimisă tuturor parohiilor” la şapte zile după cea a prietenului său, monseniorul Saliège. Transmisă pe biciclete tuturor preoţilor din departament, cu complicitatea prefectului, este apoi difuzată de Radio Londra. Arestat pe 9 iunie 1944 pentru că a semnat zeci de certificare false de botez, monseniorul Théas este dus la închisoarea Saint-Michel apoi la Frontstalag 122 din Compiègne, de unde va fi eliberat pe 24 august 1944.

Montauban, 26 august 1942
Scrisoarea monseniorului episcop de Montauban despre respectul datorat persoanei umane

Dragii mei fraţi,

Scene dureroase şi uneori oribile au loc în Franţa, fără ca Franţa să fie responsabilă de ele. La Paris, zeci de mii de evrei au fost trataţi cu o sălbăticie barbară. Şi iată că şi în regiunea noastră am asistat la un spectacol sfâşietor: familii întregi sunt deportate; bărbaţii şi femeile sunt trataţi ca o

turmă de vite şi trimişi spre destinaţii necunoscute, cu perspectiva celui mai mare pericol.
Dau glas protestului indignat al conştiinţei creştine şi proclam că toţi oamenii, arieni sau nu, sunt fraţi, pentru că au fost creaţi de acelaşi Dumnezeu; că toţi oamenii, indiferent de rasă sau religie au dreptul să fie respectaţi de ceilalţi şi de state. Or măsurile antisemite actuale sunt, spre dispreţul demnităţii umane, o violare a celor mai sacre drepturi ale persoane şi ale familiei. Fie ca Dumnezeu să-i apere şi să-i întărească pe cei ce sunt pe nedrept persecutaţi! Fie ca El să aducă în lume adevărata pace, durabilă, fondată pe dreptate şi generozitate!

PIERRE MARIE, episcop de Montauban

De citit fără comentarii la toate slujbele, la toate bisericile şi capelele din dioceză, duminică, 30 august 1942

Studente în Rezistenţă
Chantal şi sora ei, Odile sunt studente în 1942. Locuiesc la Saint-Germain-en-Laye şi, la optsprezece ani, trec de la rezistenţa individuală la rezistenţa organizată.

Ceea ce auzim la radio ne-a trezit dorinţa de a acţiona. Radio Londra difuzează mesaje codificate: ”Lui Nabucodonosor nu-i place ciocolata.” sau ”Pepe îşi vrea vioara” sau chiar ”Nu citi în zaţul de cafea”. Suntem cufundaţi în această atmosferă de rezistenţă. organizăm reuniuni clandestine, distribuim manifeste; la căderea nopţii, înarmaţi cu cutii de vopsea, facem să înflorească în pieţe şi pe zidurile oraşului sloganuri antigermane.
Într-o zi, aflăm că ar fi interesant să fotografiem, la sfârşitul bombardamentelor aliate, fabricile de muniţii, aflate în zone interzise, la periferia oraşului nostru, Saint-Germain-en-Laye.
În timpul acţiunilor noastre, bicicletele ne sunt ajutoare preţioase. Cine să bănuiască nişte fete zâmbitoare, care se plimbă liniştite, fără să aibă aerul că le interesează cele din jur şi mergând suficient de departe de punctele vizate ca să nu atragă atenţia? Este destul de uşor să faci asta cu nişte aparate de fotografiat minuscule. Filmele găsite în casele părinţilor noştri vor atârna greu la proces.

Actele de rezistenţă demoralizează puternic trupele, astfel încât, într-o zi, autorităţile anunţă că vinovaţii prinşi vor fi pedepsiţi fără milă. Acţiunea noastră a fost eficientă: ne-am atins scopul – acela de a semăna îndoiala în minţile inamicului şi de a-l anunţa că victoria nazistă nu este încă obţinută, că pământul nostru este plin de dinamită: REZISTENŢA. Mai ştim şi că ceea ce facem este riscant. Pe 30 noiembrie 1942, pe când mergeam prin oraş, distribuind manifeste, nu mică ne-a fost mirarea să vedem, ieşiţi nu ştiu de unde, doi soldaţi germani care ne opresc cu brutalitate şi ne duc la închisoare. Speriate, eu şi sora mea ne aflăm lângă beţivi care put a alcool într-un loc în care nu ne-am fi imaginat niciodată că ne vom afla vreodată. Un iz de rânced iese din ziduri. Într-o clipită, universul nostru se prăbuşeşte… Până atunci, ne dedicasem ca nişte tinere entuziaste, nevinovate, cauzei, iar acum deveneam conştiente că trăiam prologul a ceva foarte grav!
Era ora cinei. Părinţii noştri, îngrijoraţi că întârziam, ne aşteptau. La ora 9 seara sună soneria. Doi SS-işti, însoţiţi de un ofiţer, stau în faţa uşii, urlând: ”Gestapo, percheziţie!”. Fără nici un menajament, ei încep să ne scotocească prin casă, întorcând totul pe dos. Perie fiecare dulap şi găsesc, bine ascunse, un pachet de manifeste gata să fie distribuite şi role de film cu imagini din locuri interzise.

Ce n-ar da nefericiţii noştri părinţi să fie făcuţi responsabili şi să plătească în locul fetelor lor!
De la Saint-Germain-en-Laye, suntem duse la închisoarea Fresnes unde vom sta două luni, fiecare în altă celulă.

CHANTAL BENOIST-LUCY, *Ieşirea din abis, 1942-1942*
Arhis, 1994

5
Represiunea
1943-1944

Anul 1943 este un punct de cotitură în război, marcat de o radicalizare politică. Înfrângerea germanilor la Stalingrad, la începutul lui februarie face mai probabilă o victorie a Aliaților. Pe 30 ianuarie, Joseph Darnand fondează Miliția, instrument al colaborării polițienești și militare cu inamicul. Pentru a înlocui în uzinele germane de armament lucrătorii germani mobilizați, este instituită legea din 16 februarie, la cererea comisarului nazist pentru mâna de lucru Fritz Sauckel, de către șeful guvernului, Pierre Laval. Prin aceasta sut făcuți sclavii Serviciului de Muncă Obligatorie (SMO) bărbații născuți între 1920 și 1922. Refuzul este masiv și, în funcție de regiune, între 10 și 20% dintre oponenții SMO îngroașă rândurile primilor maquisarzi. În ianuarie

1944, Darnand, ai cărui oameni au înmulţit persecuţiile şi torturile împotriva maquisarzilor, este numit secretar general al Forţei de menţinere a ordinii. Vichy devine un stat poliţienesc. Philippe Henriot, secretar de stat la Ministerul Informaţiilor, revoluţionează propaganda, introducând reportajul în comentariul politic radiodifuzat. Pe 29 martie 1944, cu trei luni înainte de a fi executat de Rezistenţă, era pe platoul Glières, în Vercors, după asaltul german şi pretinde să interogheze machisarzii prizonieri pe care îi insultă, folosind retorica fascistă: "Aş fi vrut să găsesc nişte bărbaţi. Dar nu am găsit decât nişte zdrenţe."

***

Spectrul deportării

Luni, 22 februarie 1943

Deportarea începe sau, mai degrabă, continuă şi se extinde. Se aude deja de trenuri care duc evreii în străinătate, nu se ştie unde sau ce li se face acolo, dar credem că-i duc la muncă forţată. De ceva timp, germanii ne obligă să facem un târg odios: îi obligă pe muncitorii francezi să lucreze în Germania şi, drept compensaţie, trimit înapoi câţiva prizonieri. Patronii sunt obligaţi să întocmească liste cu personalul între optsprezece şi cincizeci de ani, dintre care germanii îi aleg pe cei pe care îi vor deporta la muncă. La Câbles de Lyon, pe ultima listă au fost chiar şi părinţi cu doi copii. În rest, jumătate din aceşti oameni se ascund la ţară sau pleacă pe ascuns să lupte în Africa. Dar acum au născocit ceva şi mai cumplit. Tinerii de douăzeci şi unu, douăzeci şi doi, douăzeci şi trei de ani sunt mobilizaţi pentru a efectua Serviciul de Muncă Obligatorie: durează doi ani şi vor fi mobilizaţi imediat pentru a pleca în Germania. Studenţii sunt furioşi. Miercuri la prânz – decretul a fost publicat dimineaţa – au fost probleme pe Strada Republicii. Zidurile facultăţii sunt mânjite cu inscripţii roşii: "Nici un om pentru Germania!", "Să ne unim împotriva deportării!". Studenţii se întâlnesc, discută cu vehemenţă, unii tipăresc manifeste pentru a încuraja refuzul de a pleca în Germania, alţii caută reţele care să-i ajute să se ascundă în munţi. Trăim mereu cu teama de moarte în sân. Toate hotărârile ne privesc, este greu dar şi înălţător. Dacă o iei pe prima stradă la dreapta, nimereşti în mijlocul unei razii; dacă o iei pe prima la stânga, calci pe o bombă; ca să nu

mai vorbim de lucruri care nu pot fi spuse aici. Dar mă îndoiesc foarte tare că cineva, chiar foarte rău intenţionat, va avea curajul să citească toate nimicurile pe care le scriu de trei ani. Nici eu, chiar dacă îmi face bine să le scriu, nu le recitesc niciodată.

DENISE DOMENACH, *O tânără liberă, op.cit.*

Cei cinci martiri de la liceul Buffon

În aprilie 1942, un profesor de la liceul Buffon, Raymond Burgard, membru al mișcării de rezistență Valmy, este arestat de Abwehr. Elevii săi hotărăsc imediat să protesteze. Lucien Legros, Pierre Benoît, Jean-Marie Arthus, Jacques Baudry și Pierre Grelor organizează în curtea liceului o manifestație strigând: "Eliberați-l pe Burgard" și cântând Marseilleza. Cei cinci prieteni trec încet-încet la lupta cu arma în mână. Arestați în 1942, sunt predați autorităților militare germane. Pe 15 octombrie 1942, sunt condamnați la moarte. Transferați la închisoarea Fresnes, ei își continuă acțiunea, încercând să atragă de partea lor gardienii. Jacques Baudry și Lucien Legros încearcă de două ori să evadeze, dar sunt prinși și puși în lanțuri. Pe 8 februarie 1943, pe la 11 dimineața, cei cinci elevi de la Buffon sunt împușcați în poligonul de la Issy-les-Moulineaux. Corpurile le sunt aruncate într-o groapă comună din cimitirul din Ivry-sur-Seine.

Mamă dragă,

Cenzura germană nu-mi permite să scriu tot ce aș dori să-ți spun, îți trimit acest mesaj pe care nu-l vei citi decât după Victorie. Aș vrea să-ți spun mai întâi cât de supărat sunt că vei fi îndurerată și ce speriat am fost când am auzit că era să fiți împușcați și că nu ați putut scăpa decât în ultimul moment. Nu era de ajuns că mă vei pierde, mai trebuia ca întreaga familie să ispășească crima de a fi vrut să salveze Patria… Aș vrea acum să-ți spun, mamă dragă, ce am făcut de pe 30 iunie. Sunt singur într-o celulă fără lumină, ca majoritatea celorlalți tovarăși de suferință, murind de foame, murdar, abia mâncând câte ceva, fără aer, fără să citesc ceva, în frig și, din 7 iulie, legat cu mâinile la spate. Nu aș fi un francez adevărat, dacă nu aș fi putut să mi le scot! Singura consolare după atâtea torturi (uitasem de loviturile cu vâna de bou de la Gestapo) este că sunt sigur că vom câștiga (pentru că, deși suntem închiși, mai aflăm noi câte ceva) și eroismul

camarazilor care pleacă să moară cântând. Franța poate fi mândră că are asemenea copii. Sper că patria recunoscătoare va ști să răsplătească sacrificiul vostru, care este cel al atâtor familii și că va ști să reconstruiască toate căminele distruse de barbaria imperialistă. Am fost judecat, cu camarazii mei, pe 15 octombrie. Nu a fost decât o farsă. Știam dinainte care va fi verdictul pentru că puteai fi condamnat la moarte pentru un fleac. Pe actul meu de acuzare stătea scris: „propagandă antifascistă și împotriva armatei de ocupație, port și deținere ilegale de arme și muniții, etc." Una singură din toate astea ajungea să mă condamne la moarte, așa că nu mai aveam scăpare. Am fost toți condamnați la moarte. Înaintea tribunalului am fost demni și nobili. Am știu să le impunem respect celor ce asistau la proces. Soldații erau emoționați și am văzut câțiva care plângeau. Gândește-te că avem între șaptesprezece și douăzeci de ani. Când, după arestare, președintele ne-a întrebat dacă mai voiam să adăugăm ceva la declarații, am spus toți că suntem mândri să murim pentru țară. Eu am răspuns: "Sunt mândru că-mi merit pedeapsa." Dacă mai aveau unele scrupule, acum le-a trecut. Te sărut din tot sufletul, mamă dragă. Mor ca un francez adevărat, cu fruntea sus, cu numele tău pe buze, cu tine în inimă.

Micul tău Pierre

Dragii și sărmanii mei părinți,

Mă vor smulge acestei vieți pe care mi-ați dat-o și la care țineam atât. Este foarte greu și pentru mine și pentru voi! Am avut noroc să aflu înainte de a muri că sunteți curajoși. Păstrați-vă curajul și în continuare. Pe tine, mămico, te sărut din toată inima. Sărmanii mei dragi. Am acceptat lupta, știți bine. Voi fi curajos până la capăt. Războiul se va sfârși în curând. Veți fericiți, toți din țară, și datorită mie. Aș vrea să mă întorc la Douchy, la tataie și mamaie. Aș mai fi vrut să trăiesc, ca să mai am timp să vă iubesc. Din păcate, nu mai pot. Surpriza a fost amară. Am citit ziarele. Noi murim când suntem pe cale să învingem. Execuția va fi în această dimineață, la ora unsprezece. Mă voi gândi la voi. La Nicole. Păcat de planurile noastre de viitor! Să nu mă uite, să nu mă uitați. Dar, mai ales, să-și trăiască viața în continuare. Să profite de tinerețe. Tată, mamă, dragii mei, care m-ați iubit atât de mult. Adio. Vă

strâng tare la piept pe tustrei. Curaj. Vă sărut cât pentru toată viaţa. Adio, tată, mamă. Adio, Nicole. Trăiască Franţa!

Jacques al vostru

Pancarta roșie

Arestat pe 29 septembrie 1942 la Lyon, fostul profesor de filozofie și ziarist Gaston Charon, alias Jean Nocher, a intrat în Rezistență din 1940. Fondator la Saint-Étienne al ziarului clandestin Espoir, prim responsabil al Mișcărilor Unite de Rezistență (MUR) din Loire, este ținut cincisprezece luni la izolare în închisoarea Saint-Paul, apoi la fortul Montluc. Închis la Saint-Paul, este condamnat la moarte. Pe ușa sa era agățată o pancartă roșie: "Individ foarte periculos. A se supraveghea zi și noapte. Control la fiecare jumătate de oră. A se rade în celulă, cu mașina de ras. Nu trebuie să vadă pe nimeni. A se conduce singur în curte."

Ştirile sunt din ce în ce mai rele pentru noi: este anunţată ocupaţie administrativă la Lyon. Vom fi predaţi naziştilor. Moralul unora dintre camarazi slăbeşte. Glumele despre execuţii devin de prost gust. În fiecare dimineaţă, Murat îmi spune: "O să numească o stradă după tine…" Dar toţi se ţin tare şi nu aş fi crezut niciodată că m-aş putea obişnui cu asemenea gânduri tragice. Am uneori impresia că mă încălzeşte o mare bucurie interioară: sentimentul că am rămas curat şi adevărat, că nu am nimic să-mi reproşez, că nu am de ce să roşesc, ca atâţia laşi, atâţia viermi. Te obişnuieşti cu suferinţa ca şi cu eroismul. Numai un gând mă întristează: că nu îmi voi vedea fiii crescând şi mă întreb ce fel de bărbaţi vor fi. La început, când mă uitam la fotografiile lor, la cea cu mama, îmi dădeau lacrimile. Acum, în fiecare seară, mă obişnuiesc să le privesc cu un zâmbet liniştit. Asta îmi e rugăciune.

27 martie 1943

Am aşteptat toată noaptea să se lumineze. De ce, oare, m-au anunţat, încă o dată, că mă execută? De ce acest chin inutil? Nu mai pot … Să termine odată cu mine! În noaptea asta, într-o rază de lună, mă uitam la cureaua de piele pe care mi-au lăsat-o. Această curea a ajuns să mp obsedeze. Cuiul. Cureaua.

Să o sfârşesc … Până la urmă, mi-a fost frică să nu cedez. M-am ridicat (abia mă ţin pe picioare) şi am ascuns cureaua sub paie. Mâine, fiul meu mia mare împlineşte şapte ani. Cel mic tocmai a făcut cinci. O să mă împuşte de ziua lui? Sunt stupid de superstiţios. M-am luptat toată noapte să ies din această stare de semi-trezie în care voinţa, anihilată, lasă loc de desfăşurare fantomelor. Ca să nu o iau razna, din cauza tăcerii, din cauza singurătăţii, vorbeam încet. Spuneam iar şi iar aceleaşi cuvinte: ”Iubiţii mei.”…

JEAN NOCHER, *Temniţele libertăţii. Jurnalul din celulă al unui luptător in Rezistenţă,* Kundig, Geneva, 1945

Maquisardul torturat

Marianne d'Auriol are treizeci şi nouă de ani în 1943. Are doi copii şi trăieşte la Rochefort-du-Gard, lângă Avignon. Face parte din mica nobilime provincială şi pe domeniul familiei se produc măsline şi vin…

Pe peronul gării, mulţimea, tăcută şi încruntată, aşteaptă clipa în care, redusă la instinctele primare, va putea să se mişte, cu toată forţa ei oarbă, spre asaltul trenului ticsit. Să forţeze bariera de netrecut a oamenilor, numai la asta se gândesc toţi. Ce schimbare, în doar câteva luni! Din vorbăreţ, meridionalul a ajuns tăcut; din vesel, iată că azi este trist. Din amabil, ameninţător, cu privirea rea. Faţa trasă lasă să se vadă mizeria, foamea. Hainele, dar mai ales încălţămintea dau semne evidente de uzură. Se vede cum face pui sărăcia, peste tot. Brusc, mulţimea se desparte. Trece un jandarm, care ţine ca în lesă, legat la mâini, un băiat foarte tânăr; mă uit la el cu atenţie. Îl recunosc, deşi nu-l cunosc… L-am mai văzut aici, tot ţinut în lesă de un jandarm. Ce coincidenţă ciudată! Ştiu că era un ”refractar”, unul dintre acei periculoşi ”terorişti”, un ”partizan” sau un patriot din Rezistenţă. Cât de mult s-a schimbat în câteva zile… atunci era cam cu nasul pe sus, sigur, neobişnuit să se vadă cu mâinile legate, lângă un jandarm; dar încerca să pară dezinvolt, în acea postură trecătoare. Atitudinea afişată îi făcea rău. Am fi vrut, cu privire compătimitoare, să-i arătăm că noi, francezii, fraţii lui, sufeream pentru el, cu el. Dar era un puştan frumos, plesnind de sănătate, cu o faţă senină, fără riduri. Azi, acelaşi om era o ruină; trăsăturile îi erau deformate de ticuri nervoase; strecura priviri pierdute, de animal în capcană, spre dreapta, spre stânga. Înota în hainele prea mari pentru corpul

său slăbit. Pantalonii erau lăsaţi la genunchi; gulerul hainei era ridicat şi abia dacă ascundea lipsa gulerului cămăşii. Nu avea cămaşă, ci un maiou care îl făcea să pară un vagabond. Dar privirea, ah, privirea! O privire care mi-a sfâşiat inima. Nu îndrăznesc să mă gândesc la ce ar fi putut îndura în trei săptămâni: închisoare, ameninţări, tortură, foame. Iată regimul care lasă urme definitive chiar şi pe figurile cele mai tinere. Trei săptămâni ca să distrugi un om solid; să-l desfigurezi, să-l îmbătrâneşti, să-l dărâmi. Unde îl duc? La tortură, la moarte? Va fi împuşcat în aceeaşi zi: a împărţit manifeste prin care cerea populaţiei să reziste împotriva trupelor Wermacht-ului.

MARIANNE D'AURIOL, 1943

Republica partizanilor

Ziua începe să-şi dezvăluie culorile. Fiecare secţiune, cu excepţia paznicilor, se adună în jurul catargului unde flutura un steag făcut din pânză de paraşută. Şeful, după ce ne trezeşte sentimentele care trebuie să ne anime, dă indicaţii, apoi ordonă ”Prezentaţi arm'!” Bărbaţii înţepenesc, de parcă ar poza; în fiecare creşte o voinţă de fier, în vreme ce steagul fâlfâie în ceaţa dimineţii. Apoi învăţăm armele şi felul în care se folosesc. Instrucţie, tir cu diferite arme, exerciţii de tras la ţintă, concurs cu ţinte , care ne ocupă mult timp, pentru că trebuie neapărat să fim trăgători buni. Continuăm cu un pic de teorie şi mai ales cu practică, pentru a învăţa lucrurile esenţiale pentru un soldat, un soldat de elită, din trupe de comando, aşa cum trebuie să fim toţi, pentru acţiunile viitoare. În sfârşit, în timpul patrulării şi al ambuscadelor, deseori fructuoase, băieţii noştri dobândesc simţul terenului, privirea ageră şi fineţea loviturii. Aceste calităţi îi vor salva atunci când va trebui să cucerească şi să treacă de alte şi alte baraje duşmane. Nici ofiţerii nu sunt daţi uitării în timpul acestei acţiuni de educaţie militară: formarea şi perfecţionarea lor se fac în timpul frecventelor şedinţe de la postul de comandă al batalionului. Dar acest antrenament militar se adaugă obligaţiilor de cazarmă şi mizeriilor din maquis. Nu se poate să-l urmezi în linişte, cum se făcea înainte în taberele de partizani. În acelaşi timp trebuie să ne procurăm provizii şi să ne apărăm de inamicul care ne atacă; cea mai mare parte a timpului se scurge între corvezile epuizante, alergătura pe platou, gărzi prea lungi pentru că nu suntem prea mulţi, patrulări, ambuscade, palme şi alarme. Nu ai nici un minut de răgaz în această

existenţă pe care parcă toate complotează să ne-o facă mai grea: distanţele, clima, duşmanul înverşunat să ne facă rău, fiindcă nu poate să ne clintească de aici. Până şi lucrurile cele mai simple cer eforturi considerabile.

BERMOND, ”Rezistenţa 1940-1945” *Ecoul Rezistenţei, 100, 1964*

Povestea porcilor

Domnule prefect,

Subsemnatul X, cu domiciliul în T., comuna V., certific ca exacte următoarele pe care am onoarea să le aduc la cunoştinţa dumneavoastră: d-l Balestre François, la T., are un porc gras de rechiziţionat, dat fiind că l-a îngrăşat timp de mai multe luni. Mai mult, are două hambare pline de grâne pe care nu le-a predat. Dubon, care locuieşte tot la T., are şi el un porc gras care poate fi rechiziţionat. Cred că Balestre mai are şi făină. Când Tannaud din T. a fost prins, el şi nevastă-sa s-au sculat noaptea. Au ascuns făina, dar eu cred că au dus-o la numitul Bollan care locuieşte la F. În fine, Balestre a vândut pe 25 ianuarie un camion de cartofi cu cinci franci kilogramul şi doi porci cu 4000 de franci chintalul, domnului Duchet. Puteţi trimite agenţi să facă percheziţie. D-l Chanut a îngrăşat şi el doi porci, dar nu pot să pun ce a făcut cu ei, dar vinde slănină la kilogram trecătorilor. Mai vinde şi ouă cu patruzeci de franci duzina.
Ar mai fi Bourgagnat care a vândut un porc cu 7 000 de franci. Toţi ăştia nu au furnizat până acum porci pentru rechiziţionare. Au vândut tot pe piaţa neagră. Numai Terrasse şi Tignol nu au vândut.
Cu speranţa că veţi binevoi să luaţi scrisoarea mea în considerare, vă asigur, domnule prefect, de respectul meu profund.

X
Transmisă domnului director al Serviciului General de Control Economic spre cercetare. Limoges, pentru prefect, secretarul general.

Răzbunarea membrului unei miliţii

Dăm peste o patrulă germană care începe să tragă în noi. Strig imediat: ”Französische Miliz”, mă aud. Dau explicaţii subofiţerului lor, care

s-a bizuit pe mine ca să atace pe toată linia frontului, l-am ghidat şi, potrivit informaţiilor mele, au făcut percheziţii în sate; după ce am patrulat, i-am spus că era un individ ascuns în pădure; mi-a mulţumit şi am plecat fiecare în altă direcţie. Germanii ne stimează foarte mult, când ne văd, vin să ne strângă mâna.
Alaltăieri noapte, am prins trei tipi. Dormeam şi m-au sculat. Am plecat cu alţi doi şi, la o răscruce, le-am zis s-o ia în faţă, am armat mitralierele şi, fără un cuvânt, le-am descărcat în spinările lor. Au căzut fără să aibă timp să zică ”au”. Pe urmă, am luat pistolul semiautomat şi le-am mai tras un glonţ în tâmplă. Eram tare mulţumit de ce făcusem, dar nu era decât o mică plată din ceea ce le datoram.

Extras din scrisoarea unui membru al miliţiei, interceptată de Rezistenţă,
Ecoul Rezistenţei, nr. 100, 1964

Înainte de a muri pentru Franța

Cumnat al lui André Citroën, inginerul Jacques Bingen merge la Londra în iulie 1940. Colaborator apropiat al lui Jean Moulin, devine șeful Rezistenței din Franța după arestarea lui Jean Moulin, a lui Pierre Brossolette și a lui Emile Bollaert. Arestat pe 12 mai 1944, a doua zi după ce a scris această scrisoare, se sinucide, înghițind o pastilă de cianură ca să nu trădeze secretele Rezistenței.

Scriu astă-seară câteva pagini pentru că, pentru prima dată mă simt cu adevărat ameninţat şi, în orice caz, săptămânile viitoare ne vor aduce cu siguranţă nouă, tuturor, o mare, sângeroasă şi sper, minunată aventură. Prieteni, să ştie familia mea că am fost foarte fericit în aceste ultime opt luni. Un om din o mie, poate, a cunoscut, vreme de opt zile, această fericire nemaiîntâlnită, sentimentul de împlinire pe care l-am avut eu, mereu, în aceste opt luni. Nicio suferinţă nu-mi poate lua bucuria de a trăi pe care am simţit-o atât de mult… Oricărui regret că am dispărut prietenii mei să-i pună alături amintirea bucuriei pe care am trăit-o.
Am credinţa că Franţa va fi demnă de marile sale tradiţii în lunile ce vor veni; un om este mic, aproape mereu neînsemnat; dar un partizan ascunde comori de eroism şi, în echipă, aceşti bărbaţi curajoşi vor forma plămada

din care va creşte o Franţă nouă, dacă Charles va şti să îi dea viaţă printr-o bună alegere a prietenilor şi colaboratorilor, prin iubire pentru biata noastră ţară.

JACQUES BINGEN

Să le distrugem şi amintirea

Victor Coubash trăieşte în Grecia, la Salonic. Şi-a pierdut a doua soţie, pe Daisy Modiano, în 1938. Înainte de a fi numit în iunie 1943 la conducerea lagărului de la Drancy, cheie de boltă a deportării evreilor din Franţa, ofiţerul Alois Brunner organizează deportarea evreilor din Salonic, al căror cimitir este distrus, cadavrele dezgropate şi pietrele tombale recuperate de germani pentru lucrări. Victor va trăi un coşmar pe care i-l povesteşte nurorii sale Tania, ca să nu înnebunească…

Salonic, 5 aprilie

Draga şi buna mea Tania,

În fiecare clipă, peste tot, mereu, simt lipsa lui Daisy. Dar tot mereu şi peste tot îi simt ştiu că este cu mine. Simt bunătate, iubire, devotament, renunţare, bucurie de a trăi. Şi moarte la patruzeci şi opt de ani. Iar, ca şi cum această dramă nu era suficient de oribilă, destinul a făcut în aşa fel ca ea să continue şi după moartea lui Daisy. După ocuparea Salonicului de către germani, un anume domn Broikas, inginer şef din Macedonia, a profitat de prezenţa lor (ca să le fie pe plac, să fie cunoscut) ca să dezafecteze pe cheltuiala oraşului enormul şi vechiul cimitir evreiesc situat lângă centru. Într-o zi, din întâmplare, am aflat că începuseră să devasteze mormintele. Am alergat la guvernator şi i-am spus că eu, fiind ortodox şi cetăţean francez pe deasupra, interziceam să fie atins mormântul soţiei mele fără autorizaţie, acel mormânt fiind proprietatea mea şi că eu, cetăţean francez, dacă nu se iau măsuri, voi face plângere, telefonic, la ambasada Franţei. Guvernatorul, îngrijorat, l-a sunat pe Broikas şi, cu maşina guvernatorului, ne-am dus la cimitir. La timp, căci începuseră deja să dărâme zidul monumentului. A dat ordin să fie oprită demolarea. După câteva zile, Broikas a venit să-mi spună

că au fost date alte două terenuri pentru cimitire comunităţii evreieşti şi că mă ruga să transport acolo rămăşiţele mătuşii D., în cincisprezece zile. Am dus imediat sicriul mătuşii D. Mormântul ei era singurul, pată albă în mijlocul câmpului. Era foarte trist să vezi asta, de două ori mai trist, pentru că era un singur mormânt. Când toţi evreii din Salonic au fost deportaţi în Polonia, cimitirul a rămas fără paznic. Am urcat acolo şi am găsit pământul arat în jurul mormântului şi sub mormânt, o groapă căscată. Nu am putut să mişc monumentul, doar lespedea de marmură de deasupra cântărea o mie opt sute de kilograme, dar am sperat că voi ajunge la sicriu săpând dintr-o parte. Îţi imaginezi ce am simţit! L-am plătit pe lucrătorul a cărui căsuţă se afla aproape ca să-l supravegheze şi să îndepărteze pe oricine s-ar fi apropiat. M-am dus la primărie cu o doamnă prietenă cu acesta ca să-i cer autorizaţie să-mi îngrop provizoriu mătuşa într-un cimitir ortodox. Refuz categoric. Am fost refuzat şi de paznicul cimitirului militar sârbesc. În disperare de cauză, am fost la preoţii catolici, administratorii cimitirului catolic. Consultat telegrafic, arhiepiscopul de Atena, spre stupefacţia mea, permite să mi se concesioneze pentru trei ani un mormânt. Deci duc corpul acolo. Dar în ce condiţii vitrege! Sicriul fiind putred, a trebuit să scot corpul, iar acesta, după patru ani, nu era încă descompus! Picioarele şi braţele se desprinseseră, dar restul rămăsese aproape intact, dinţii în gura căscată, părul lipit de craniu, faţa descompusă, pântecele foarte umflat. Şi a trebuit să văd toate astea! Ca să trec prin oraş, a trebuit să pun corpul într-un sicriu provizoriu şi la sosire să-l scot. Corpul a fost îngropat fără sicriu. Sper că acum descompunerea s-a terminat. Oricum, în prezent, mătuşa D. se odihneşte într-un cimitir adevărat, mormântul fiindu-i foarte bine îngrijit de paznic. Din nefericire, nu am putut transporta şi lespezile de marmură, aşa că este un mormânt sărăcăcios; doar o placă pe care stă scris numele ei. După război, va trebui să-i transport cenuşa la Paris, în cavoul Lévy-Modiano, din cimitirul Montmartre.

VICTOR COUBASH, vara 1943

Să mori frumoasă

Din 1940, la optsprezece ani, Gisèle Guillermot intră în Rezistenţă şi devine expertă în sabotaj. Arestată în mai 1943, Gisèle este judecată de tribunalul

special din Lübeck şi condamnată la moarte. Încadrată "Nacht und Nebel" şi deportată din închisoare în închisoare, apoi la Ravensbrück şi în final la Mauthausen, Gisèle va fi eliberată pe 20 aprilie 1945.

Am hotărât să murim frumoase. Am cerut mamei să-mi strecoare într-un pachet un ruj de buze şi hârtie de mătase ca să îmi fac bigudiuri. A făcut-o fără să întrebe de ce. De două sau trei ori pe săptămână, ne puneam părul pe moaţe ca să fim frumos coafate. O făceam atât de bine, că o gardiană a venit să ne întrebe care era secretul coafurilor noastre impecabile. Pentru că era foarte drăguţă şi ne aducea deseori cărţi, i-am spus. Aveam conversaţii lungi despre diferite lucruri şi Edmone, mai cultă decât Françoise şi decât mine, ne-a învăţat multe lucruri. Cine putea crede că ziua nu vorbeam despre faptul că eram condamnate şi că făceam planuri de viitor? În zori ne-am trezit, cu urechea ţintă la rumoarea de pe coridor, cu inima bătându-ne nebuneşte la orice zgomot suspect. Evitam să ne uităm una la alta ca să nu ne vedem frica în ochi. Este greu să fii eroină şi nu sunt prea sigură că mi-a reuşit. Ne-am liniştit când am auzit zgomotul oalelor cu cafea. Pe 14 august, uşile s-au deschis în zori. La până pe vizetă, l-am ascultat pe ofiţerul care citea cu voce gravă un text pe care nu l-am înţeles. Interpretul a tradus: recursul nostru a fost anulat. În acea dimineaţă, chiar şi băieţii tineri au fost împuşcaţi. Paisprezece ! Führerul, în imensa lui bunătate, comutase pedepsele a două femei care urmau să meargă mai întâi la muncă în Germania.

GISÈLE GUILLERMOT, *Ele … se întorc*
Éditions Tirésias AERI, 2006

Grădina supliciilor

Arestat pe 10 decembrie 1943, după doi ani de rezistenţă înverşunată, André Frossard este inculpat pentru nouă capete de acuzare şi internat în fortul Montluc la Lyon, în baraca evreilor, în acea "casă a ostaticilor" care va servi drept rezervor destinat să le dea de lucru pe huliganii din Gestapo şi pe SS-iştii din plutoanele de execuţie.

Poliţia germană nu se încurcă în noţiuni ca vinovăţie şi nevinovăţie, care paralizează procedurile noastre. Ea are drept sarcină asigurarea siguranţei

armatei Reich-ului. Şi nu cunoaşte decât un mijloc de a-şi atinge scopul: teroarea. Este un rezultat pe care îl obţine la fel de bine, ba chiar mai bine, împuşcând nevinovaţi decât executând vinovaţi. De altfel, între timp, puteţi fi victima unui accident în timpul interogatoriului. În cada cu apă îngheţată în care sunt scufundaţi la fel cei ce nu vor să vorbească şi cei ce nu au nimic de spus. Era o tortură bine cunoscută de veneţienii secolului al XV-lea şi una dintre rarele contribuţii ale spiritului latin la formarea arienilor. Eşti dezbrăcat, legat la încheieturile mâinilor şi la glezne şi atârnat de o bară. Apoi eşti băgat în apă, punându-se bara peste cadă. Bara devine un fel de ax, în jurul căruia eşti învârtit, prin tragere de păr. Firește, se poate întâmpla ca să vă ducă la sincopă, prin mijloace mai puţin ştiinţifice, băgându-vă sub apă şi apăsând pe cap până ce relaxarea membrelor arată că v-aţi pierdut cunoştinţa. Atunci, sunteţi readus în simţiri cu ajutorul câtorva palme, pe care cu greu le-aţi suspecta de bunăvoinţă.

După baie, sunteţi dus din nou în birou. Asta nu este, deseori, decât semnul că alte dureri vor începe imediat. Legat la mâini, sunteţi atârnat de o uşă sau vi se înfig ace sub unghii ori sunteţi dezbrăcat de chiloţi şi sunteţi bătut cu diferite obiecte, bici cu plumbi, cravaşă sau vână de bou, riglă plată, fire metalice, bâte. Femeile asistă adesea la aceste exerciţii şi vă informez cu părere de rău că plăcerea lor este încă şi mai sălbatică decât cea a bărbaţilor, asta când nu pun ele însele mânuţele albe pe instrumente. Una dintre ele mă dădea cu capul de perete când mă interoga. Apoi sunteţi supus multor metode de intimidare, dintre care cele mai obişnuite sunt împuşcăturile în gol, cu revolverul sau scrisoarea de adio pentru soţie. Dacă vi se cere vreodată să scrieţi o ultimă scrisoare celor dragi, fiţi încrezător (cu excepţia cazului când aţi fost condamnat de un tribunal). Fiţi sigur că această idee nu le-at fi venit dacă ar fi luat cu adevărat hotărârea de a vă termina. În fine, dacă totul merge bine, vi se dă să semnaţi o declaraţie care este, după cum vi se spune, un rezumat al interogatoriului. Este redactată în limba germană şi nu vi se permite s-o citiţi. Un gestapovist o traduce cu voce tare, dar spune numai ce vrea el şi semnaţi ce-i place lui. Se poate ce ceea ce aţi negat să fie consemnat ca afirmat şi ceea ce aţi tăgăduit să fie scris invers, fiindcă totul a trecut prin urechea neatentă a interpretului şi prin degetele răuvoitoare ale grefierului. Coincidenţa contrariilor este o descoperire a filosofiei germane care face minuni în poliţie.

ANDRÉ FROSSARD, *Casa ostaticilor: Montluc, 1944*

Fayard, 1983

Un Crăciun de propagandă

În noiembrie 1943, Rose, mama lui Michel, participă alături de fiul ei la concursul pentru cea mai frumoasă scrisoare, organizat de guvernul Pétain din motive propagandistice: autorul celei mai frumoase scrisori pentru un lucrător în Serviciul de Muncă Obligatorie sau un "prizonier transformat" va putea să petreacă Crăciunul cu tatăl său… Scrisoarea lui Michel este premiată în oraşul Lyon şi Michel este invitat la Paris cu părinţii, pentru bradul de Crăciun. Blocat provizoriu la frontieră, Henri, tatăl lui Michel, nu se va întâlni cu soţia şi fiul decât la Lyon, după sărbătoarea de la Paris şi va profita de această permisie nesperată pentru a nu se mai întoarce niciodată în Germania.

Octombrie 1943

Dragă tăticule,

Când ai plecat la război, eu eram doar un bebeluş, acum merg la şcoală şi încerc să scriu singur. Dacă eram mai mare, mă urcam într-un avion şi veneam să te caut, am atâta nevoie de tine, tăticule, ştii, am multe jucării stricate. Mama îmi spune mereu: "O să ţi le repare tata.", o să le repari, da?
Şi pe urmă, cum durează să foloseşti nişte maşinării atât de mari, o să-mi faci nişte unelte mici, vreau să te ajut ca un bărbat.
L-am rugat pe Iisus să-mi trimită tatăl în permisie, odată cu jucăriile de Crăciun, dar sunt atât de nebunatic, încât cred că vei mai sta încă acolo, aşa că îţi spun "Crăciun fericit, totuşi, tată".
Dacă vii, să nu cumva să uiţi să-mi cumperi o surioară pentru a o dărui mamei, pentru că eu nu mai am bani în puşculiţă. Un pupic mare de la băieţelul tău care te iubeşte mult.

MICHEL ÉMERICH

Octombrie 2008

Dragă tată,

Îţi aminteşti cântecul acela, ”Tăticule, azi este sărbătoare, mama mi-a spus că nu vei fi acasă”? Îl asociez mereu cu toamna lui 1943 şi în special cu acea zi în care mă străduiam să-ţi scriu o scrisoare, cu ajutorul mamei, pentru a răspunde marelui concurs organizat de guvernul de la Vichy, în scopuri propagandistice. Erai prizonier de ani de zile şi, cum fuseseşi foarte bolnav în lagărul de muncă, ai acceptat, ca să scapi, să lucrezi la o fermă. Atunci eram un copil răsfăţat, singurul bărbat din Petit Clos, cafeneaua noastră, alintat de toate femeile din familie: mama, buni, naşa Noëlle, mătuşa Louise, mătuşa Pauline, Jeanne care venea să ne ajute: aveam şase ani. Cu acest concurs, mama credea că va realiza un vis îndelung sperat, de a ne întâlni tustrei de Crăciun. Nu ştiu cum, prin ce minune, am fost unul dintre premianţii din Lyon. Am fost invitaţi la Paris. În tren, ceilalţi călători au făcut nişte feţe când mama le-a spus povestea noastră! Nu ştiu dacă din cauză că răspunsesem la concurs sau pentru că tu lucrai pentru un ţăran german. Ajunşi la gara Lyon, după camuflaj, am fost conduşi de unul dinte călătorii din compartiment, singurul care nu se strâmbase. Cred că pusese ochii pe mama. Avea douăzeci şi opt de ani, desigur, şi era foarte frumoasă. Când am sosit la hotelul Luteţia, ghidul nostru a fost alungat de soldaţii germani. Nu a fost deloc încântat. Camera noastră, numărul 501, era superbă, am dormit în acelaşi pat. Mă credeam un cavaler care apără o prinţesă. A doua zi a fost un lung şir de vizite, Sacré-Coeur, Grand-Palais, circul de iarnă şi seara m-am trezit în faţa unui munte de jucării care erau toate pentru mine. Din nefericire, tu, care trebuia să fii acolo, nu ai ajuns deloc, în timp de alţi copii îşi strângeau taţii în braţe. Ne-am întors la Lyon în aceeaşi seară. Mama a plâns tot drumul. A doua zi, de dimineaţă, ai ajuns la Petit-Clos şi ai urcat în camera noastră, cu pantofii tăi vechi şi cu paltonul ponosit. Fuseseşi oprit la graniţă.

Şi atunci, îmi voi aminti mereu, te-ai urcat îmbrăcat în patul mamei, în vreme ce eu eram în pătuţul meu, chiar alături. Credeaţi că dorm. Descopeream brusc, fără nicio pregătire, că aveai acest drept, că un bărbat pe care aproape că-l uitasem, pe care nu-l mai cunoşteam, avea pur şi simplu dreptul de a intra în patul mamei mele. În acea zi am plâns pe ascuns. Te-am urât. Aveam deja, desigur, sentimentul că îmi pierdusem pe veci fericirea, copilăria privilegiată, care se termina, că un univers feminin

dispărea odată cu sfârşitul războiului şi că nu voi mai regăsi aceste lucruri niciodată.
În Savoia, unde plecaseşi să te ascunzi la nişte prieteni şi unde am venit şi noi după tine, te loveam cu piciorul pe sub masă; iar în râul Husses urlasem după ajutor, crezând că voiai să mă îneci. Mai târziu, te-ai întors la Lyon, am luat viaţa de la capăt, am învăţat să te cunosc, apoi să te iubesc. Totuşi nu ţi-am mărturisit niciodată suferinţa pe care mi-ai provocat-o fără să ştii; am înţeles că nu tu erai de vină. Acesta a fost sfârşitul copilăriei mele. Acum, că tu şi mama aţi plecat pentru totdeauna într-o lume mai bună, am vrut să-ţi spun tot. Povestea cu concursul acela şi urmările lui m-au făcut să descopăr lumea adulţilor.

MICHEL ÉMERICH

Voi trăda mâine

Familia germană a lui Marianne Cohn a fugit de persecuţiile naziştilor din 1934. Ea se autoexilează în Spania, apoi în Franţa. Marianne se alătură Rezistenţei şi salvează copii evrei, ducându-i în Elveţia… Arestată pe 31 mai 1944, pe când transporta douăzeci şi opt de copii, refuză să fie eliberată de Rezistenţă, temându-se ca protejaţii ei să nu fie ucişi. Este torturată şi ucisă la începutul lunii iulie 1944 de către Gestapo. Cu un an înainte, în timpul unei alte arestări de trei luni la Nisa scrisese această poezie.

Voi trăda mâine, nu azi.
Azi, smulgeţi-mi unghiile.
Nu voi trăda!
Nu ştiţi până unde poate ajunge curajul.
Eu ştiu.
Aveţi cinci mâini tari, cu inele.
Aveţi picioare încălţate cu ghete cu ţinte.
Voi trăda mâine, nu azi.
Mâine.
Am o noapte să mă hotărăsc.
În mai puţin de o noapte
Nu pot să reneg, să renunţ, să trădez,
Să-mi reneg prietenii,
Să mă lepăd de pâine şi vin,
Să trădez viaţa,

Să mor.
Voi trăda mâine, nu azi.
Pila este sub gresie.
Pila nu este pentru călău.
Pila nu este pentru zăbrele.
Pila este pentru venele mele.
Azi nu am nimic de spus.
Voi trăda mâine.

MARIANNE COHN,
Poem scris în celulă, în noiembrie 1943

6
Drumul spre libertate
1944-1945

În 1944, Franța este sfâșiată de războiul civil. Pe 26 martie, germanii, ajutați de miliții, lansează atacul asupra organizației de maquisarzi din Glières, în Haute-Savoie. Șeful acesteia, locotenentul Tom Morel tocmai fusese doborât, trădat de un ofițer al regimului de la Vichy. După 6 iunie, ziua Z a debarcării anglo-americane din Normandia, înaintarea armatelor aliate este încetinită de relieful normand. După patru zile, în drum spre frontul din Normandia, o unitate SS masacrează o sută patruzeci și doi de civili și incendiază Oradour-sur-Glane. Mobilizat din 6 iunie și erijat în "fortăreață", maquis-ul de pe platoul Vercors este atacat pe 20 și 21 iunie de germani, care folosesc planoare. Aceștia ucid șase sute de combatanți și două sute unul civili, terminându-i și pe răniți, în timpul unor represalii îngrozitoare. În vreme ce

armatele franceze debarcă în Provence pe 15 august, Aliaţilor le-a luat trei luni să ajungă la Paris, care s-a ridicat împotriva germanilor şi unde generalul de Gaulle va triumfa pe 26 august.
În 1945, ministrul pentru Prizonieri, Refugiaţi şi Deportaţi, Henri Frenay, organizează repatrierea a aproape un milion de prizonieri de război deţinuţi în lagăre de muncă, de prizonieri, pentru ofiţeri sau în întreprinderi şi ferme germane. Se adaugă lor deportaţii, numiţi "absenţi", pe care familia îi aşteaptă luni de zile, săptămâni de zile, ducându-se la centrul de primire de la hotelul parizian Lutetia. Printre ei, luptători din Rezistenţă, ostatici şi deţinuţi de drept comun, care vor constitui 95% din cei întorşi din deportare. Din şaizeci şi trei de mii, mai mult de jumătate au supravieţuit şi soarta "deportaţilor din Rezistenţă" bulversează opinia publică, în timp ce lagărul Buchenwald din Germania devine simbolul suferinţei lor. Cu evreii nu se va întâmpla acelaşi lucru. Deşi 54% dintre deportaţii din Franţa au fost evrei, doar 3% din cei 75 721 de evrei deportaţi au supravieţuit.

***

Aniversare tragică
Michèle are cinci ani. După ce a fost torturat timp de o săptămână în închisoarea Gestapoului din Grenoble, tatăl său este trimis la Drancy, apoi deportat în diferite lagăre, printre care Mauthausen. Va fi eliberat în mai 1945, cântărind treizeci şi şase de kilograme…

Azi fac cinci ani. Este un frig uscat, dar cerul este albastru. Pe tricicleta mea străbat aleile din grădina casei noastre. Este ora unu ziua, mi-e cam foame. Dar n-o să mă duc s-o rog pe mama să ne aşezăm la masă, pentru că-l aşteptăm pe tata, care îmi aduce un cadou. Sunt fericită şi nerăbdătoare, ştiu mă aşteaptă un tort cu cinci lumânări. Nu merg prea repede cu bicicleta mea, care scârţâie, ca să mai am timp să fac un tur al grădinii înainte ca el să se întoarcă. Din timp în timp, mama deschide fereastra ca să vadă dacă mai sunt acolo. Îi văd silueta greoaie, îl aşteaptă pe cel care va fi fratele meu peste trei luni.
Deodată, o maşină neagră se opreşte în faţa casei. Patru bărbaţi ies repede din ea. Doi poartă paltoane gri şi pălării moi, ceilalţi au mitraliere agăţate de umeri. Au intrat în curte, când mama îmi spune cu o voce blândă, dar fermă: "Du-te la bunica şi stai acolo." Bărbaţii au urcat repede scara şi au

intrat în casă. Nu mai pierd timpul. Mi-am dat seama de gravitatea situației. Pedalez, de data asta cât pot de repede, până la casa bunicii, aflată al cincizeci de metri de a noastră. Mătușa, când aude ce spun, începe să plângă și să țipe. Bunica, foarte calmă, ne poruncește să ne întindem în grădină, lângă zid, cu ochii țintă al casa unde mama este închisă cu bărbații aceia. Știe în ce pericol este mama. Pot să dea foc casei, să o aresteze pe mama sau să o ”aranjeze”.
După câteva ore, ne va povesti cum au rupt sertarele de la biroul tatălui meu, căutând documente despre maquis-ul din Vercors, despre Rezistență. Documente pe care mama avusese timp să le ascundă într-un cufăr metalic ascuns în cuptorul aragazului. Ne va mai spune că au căutat în toate dulapurile, că au întors șifonierele cu susul în jos, ca să o anunțe la plecare că tatăl meu fusese denunțat și arestat de Gestapo. Au adăugat că pe ea nu o executau pentru că era însărcinată. Mult după aceea, mama ne-a spus că, atunci când s-au urcat pe scaun ca să caute într-un dulap suspendat, i-au cerut, culmea batjocurii, un ziar ca să nu murdărească scaunul!

Michèle Faure-Carrel, 4 februarie 1944

Împotrivitorii

La sfârșitul primului război mondial, Maurice Barrès îi va numi pe cei încorporați în 1914 în armata germană folosind expresia ”împotrivitori”. După douăzeci de ani, o sută treizeci de mii dintre fiii acestora, supuși serviciului militar obligatoriu în armata germană, începând din 19 august în Moselle și din 28 august în Alsacia, vor relua expresia. Unii, ca André Simon, au fost mobilizați sub uniforma franceză înainte de înfrângerea din 1940… în februarie 1944, ”împotrivitorul” André Simon luptă la treizeci de kilometri de Roma cu englezii. Mai avea o lună de trăit …

22 februarie 1944

Draga mea,

Ieri dimineață, englezoii au lansat bombe deasupra pozițiilor noastre. Se pare că au fost uciși comandantul regimentului și doi ofițeri din statul major.

Ce porcărie! Englezoii stăpânesc cerul şi folosesc artileria grea. Totuşi, m-am mirat să văd ce arme vechi avea infanteria britanică, pentru că poziţiile noastre au fost ocupate înainte de ei, care şi-au abandonat morţii şi armele acestora: puşti şi pistoale automate care au mai luptat se pare şi în primul război. Este adevărat că aviaţia şi artileria joacă un rol mai important decât infanteria. Ai noştri trebuia să atingă deja obiectivul, dar cum totul este minat, tancurile nu pot opera încă. Cel mai ”interesant” este noaptea, când trage artileria britanică: atunci urcă la linia orizontului, fără încetare, multe baloane roşii care formează un evantai pe cer şi care explodează, lăsând să urce lumini albe. La fel şi când bombardierele lansează rachete de semnalizare roşii asupra obiectivelor. Cerul este atunci luminat ca ziua. Îmi aduce aminte de focul de artificii de 14 iulie de la Huningue (dar numai rachetele, pentru că restul …)
Iată cam cum se prezintă lucrurile aici, în sudul minunat, unde omenirea se sfâşie. Cât despre mine, m-am întărit şi-mi păstrez sângele rece. Nimic mai bun pentru calmare decât ţigara: fumez şase pe zi. De altfel, avem dreptul la un supliment sâmbăta: ni se distribuie o sută cincizeci de grame de unt şi între trei şi patru sute de grame de cârnaţi pentru fiecare.

ANDRÉ SIMON

Evadarea…

Comuniști și membri ai Rezistenței, France și Lucien Hamelin sunt arestați în august 1943, la Paris. Lucien este deportat la Buchenwald în timp ce France este internată, însărcinată, la Petite Roquette, apoi la Tourelles. Naște în aprilie 1944 și reușește să evadeze cu bebelușul din spitalul unde era ținută prizonieră, deghizată în infirmieră!

Nu mai trebuia decât să mă îmbrac. Cămaşa şi halatul albastru de spital sunt atât de largi, încât pot să port toate hainele pe dedesubt, cu condiţia să ţi gulerul în sus. O singură problemă: vizita medicului. Vine mai devreme decât de obicei. Şi se poate să îmi controleze sânii… Căruţul scârţâie pe coridor, încărcat cu varză şi bere. Şi iată-l pe doctori sosind cu alaiul de studenţi, de moaşe, de infirmiere! Din fericire, este foarte grăbit. Totul merge cum trebuie! Nimeni nu se simte rău. Uf!
Nu pot să mănânc. Am un nod în gât. Michou gângureşte. Nu bănuieşte nimic. Nu-l pot îmbrăca decât în ultimul moment, pentru că, văzându-l, şi-ar

da seama. […] E timpul. Vizitele se cam termină, încet. Mă duc drept la leagăn, îl ridic pe Michou şi mă chinuiesc să-l îmbrac. Mă chinuiesc, bine spus. De fiecare dată când vreau să-i bag o mânecă, cătuşele se agaţă de lână. Nu pot să le fac să alunece şi nici nu pot să-i rup degetele ca să meargă mai repede… A încercat să ţipe, dar a tăcut, sufocat de surpriză. Marcel îmi este paravan şi îmi repetă: ”Nu te enerva, nu te enerva.„ Dar eu mă enervez, pentru că aud infirmierele venind ca să ia sugarii, unul sub fiecare braţ, ca de obicei. Este ora cântăritului de dinainte de supt. Azi au venit mai devreme. Este timpul sau oricum, aproape. În fine, reuşesc. Scot pledul lui Michou în timp ce cu cealaltă mână las să-mi cadă cămaşa şi halatul de spital. Îl iau pe Michou şi la drum! Toate astea nu mi-au luat decât foarte puţin timp. În salon, tăcere, toate privirile mă fixează. ”Mergi drept înainte, nu te uita ce se petrece în urmă.” Îl ascult pe Marcel. Mă strecor. Pelerina este prea mică şi Michel înfăşurat prea gros în toate pledurile în care l-am băgat. Nu poate trece neobservat! Cu atât mai rău! Prea târziu ca să mă mai gândesc la altceva… Mă strecor … Cu răsuflarea întretăiată, alerg. Îmi tremură picioarele. Alerg. O să cad, o să mă prăbuşesc cu Mich. Picioarele nu mă mai ascultă. Paşi în urma mea! Paşi repezi. Cineva aleargă. Încerc să merg mai repede. Nu pot. Este Marcel… sau sunt ceilalţi? Nu mă pot întoarce. Nu mai contează. Jocurile sunt făcute. Alerg… O mână mă prinde. Este Marcel. ”Bătrânico, am crezut că o să te prăbuşeşti pe jos… Du-te, ce-a fost mai greu a trecut. O să mergem repede, dar fără să fugim, spre ieşire.” Totuşi eu mă grăbesc. Nu mă pot stăpâni, mă grăbesc. Îmbrâncesc nişte bătrâne care îmi blochează drumul. Marcel le ridică şi le cere scuze… Doamne, ce mult ne ia! Ah! Porticul! Ah! Am ieşit afară!

FRANCE HAMELIN, *Femei în închisoare în noaptea întunecată a Ocupaţiei,* Editions Tiresias-AERI, 2004

Gustul libertăţii

Student armean, muncitor, poet, comunist, militant, ziarist, FTP_MOI(Franctiror şi partizani, mână de lucru din imigraţie), MIssak Manouchian este membru al Rezistenţei din prima oră petrecută în luptă în 1943. Arestat de poliţia franceză în noiembrie 1943, este predat Gestapoului, tortura şi executat pe 21 februarie 1944, după ce a scris iubitei sale Mélinée ultima scrisoare de dragoste.

Mont Valérien, 19 februarie 1944

Draga mea Mélinée, iubita mea orfană,

În câteva ore voi părăsi această lume. Vom fi împuşcaţi după-masă, la ora cincisprezece. Parcă urmează să se întâmple un accident, nu-mi vine să cred că nu te voi mai vedea niciodată.
Ce aş putea să-ţi scriu? Totul este confuz, dar şi clar în acelaşi timp.
M-am înscris în Armata de eliberare ca voluntar şi mor cu câteva ore înainte de victorie, de a-mi fi atins scopul. Fericiţi cei care ne vor supravieţui şi vor gusta din dulceaţa Libertăţii şi a Păcii de mâine. Sunt sigur că poporul francez şi toţi luptătorii pentru libertate ne vor onora memoria. În ceasul morţii, declar că nu simt nici un fel de ură pentru poporul german sau împotriva oricui altcuiva, fiecare va primi ce merită, pedeapsă sau răsplată. Poporul german şi toate celelalte popoare vor trăi în pace şi frăţie după războiul acesta, care nu va mai dura mult. Fiţi fericiţi cu toţii… Am un mare regret, că nu te-am făcut fericită, aş fi vrut atât de mult să avem un copil împreună, aşa cum ţi-ai dorit mereu. Te rog, însă, să te căsătoreşti după război, cât mai repede, şi să ai un copil, în amintirea mea şi, ca să-mi îndeplineşti ultima dorinţă, mărită-te cu cineva care să te facă fericită. Toate bunurile şi toate afacerile mele vi le las ţie, surorii tale şi nepoţilor mei. După război, să te duci să obţii pensie de văduvă de război, pentru că am murit ca soldat al Armatei franceze de eliberare.
Cu ajutorul prietenilor care vor vrea să mă onoreze, îmi vei publica poeziile şi celelalte scrieri care merită să fie citite. Pe cât posibil, le vei duce din ele şi părinţilor mei, în Armenia. Voi muri imediat, alături de cei douăzeci şi trei de camarazi, cu curajul şi seninătatea omului care are conştiinţa împăcată, pentru că eu personal nu am făcut rău nimănui şi dacă am făcut, nu a fost din ură. Astăzi este soare. În faţă cu soarele şi natura pe care am iubit-o atât, voi spune adio vieţii şi vouă tuturor, iubita mea soţie şi dragii mei prieteni. Îi iert pe toţi cei care mi-au făcut rău sau care au vrut să-mi facă rău, cu excepţia celui care ne-a trădat ca să-şi salveze pielea şi a celor care ne-au vândut. Vă îmbrăţişez pe tine şi pe sora ta, pe toţi prietenii care mă cunosc, mai apropiaţi sau mai îndepărtaţi, vă strâng pe toţi în inima mea. Adio.
Prietenul, camaradul, soţul tău,
MISSAK MANOUCHIAN

PS Am cincisprezece mii de franci în valiza din strada Plaisance. Dacă poţi să-i iei, plăteşte-mi datoriile şi dă restul Armeanului. MM.

Ultima scrisoare

Militar de carieră, Maurice Popouneau înlesneşte din 1941 dezertarea soldaţilor din Alsacia şi Lorena, înrolaţi în armata germană, ca aceştia să poată să se alăture forţelor franceze şi aliate. Comunică la Londra planurile defensivei germane de pe coasta mediteraneană de la Grau-le-Roi. Gestapo-ul îl arestează pe 8 octombrie 1943. Condamnat la moarte, este executat pe 21 februarie 1944, deşi fusese graţiat de Hitler. Trupul său a fost găsit în groapa comună de la Doua şi identificat în 1945.

Închisoarea Montluc, Lyon, 21 februarie 1944 (ziua în care a fost executat)

Soţioara mea iubită,
Fetiţa mea dragă,
Părinţii mei iubiţi,

Draga mea Odette, soţioara mea iubită, ţie mă adresez în special în acest ceas delicat şi dureros. Curaj, mult curaj, iubita mea; când vei primi această scrisoare, care este ultima, eu îmi voi fi încheiat viaţa, deci, şi suferinţa. Vă transmit vouă suferinţa, sigur, cu inima strânsă… Sunt supus legilor războiului. Mor pentru că mi-am iubit cu credinţă patria şi rămân convins că am servit-o cu demnitate. Aş fi vrut numai să mai trăiesc un timp, ca să vă iubesc aşa cum meritaţi. Dar sunt convins că nu vă părăsesc decât ca să vă reîntâlnesc într-o bună zi. Legat de asta, dragostea mea, soţioara mea, te rog să o botezi pe scumpa mea Josette, ca să ne întâlnim într-o zi cu toţii. Numai credinţa m-a ajutat să trec prin orele crude pe care le-am trăit de pe 17 ianuarie 1944. Nu-ţi voi cere nimic altceva. Ţi-o încredinţez pe fiica mea, iubită Josette, şi nu doresc decât să faci din ea o femeie la fel de demnă ca tine. Dragostea mea, tu ştii cât o iubesc; i-o vei spune într-o zi, când va ajunge la o vârstă la care să înţeleagă. Acum să nu-i vorbeşti prea mult despre tata, este prea mică, nu-şi va aduce aminte de mine. Veghează asupra Mamei şi a Tatălui meu, ca şi până acum. Banii pe care ţi-i las îţi vor ajunge pentru o viaţă îndestulată. Te vor căuta mulţi după război; am

aranjat totul înainte de a muri, ca să nu duci lipsă de nimic. Îmbrăţişează pe toată lumea, pentru mine, încă o dată, şi mult curaj.

Dragul vostru care vă iubeşte,
Maurice,
Celor două iubite ale mele

Mesaj către femeile din Franţa

Lucie Aubrac are treizeci şi unu de ani. Pe 21 iunie 1943, Raymond Aubrac este arestat împreună cu Jean Moulin, apoi închis la Montluc, în Lyon. Lucie iniţiază o acţiune armată ca să-l elibereze. După evadare, Lucie, însărcinată, Raymond şi fiul lor Jean-Pierre reuşesc să ajungă la Londra. Pe 20 aprilie 1944, Lucie are o intervenţie la BBC.

Războiul este o treabă pentru bărbaţi. Dar germanii, care au ameninţat femei şi au sufocat copii au făcut din acest război o treabă şi pentru femei.
Căminul din care am plecat, copiii noştri desculţi, prost hrăniţi ne-au transformat, din 1940, viaţa într-o continuă luptă cu germanii. Bătălie pentru ai noştri, desigur, dar şi o luptă a solidarităţii cu toţi cei pe care i-a afectat puternic ocupaţia nazistă.
Marea solidaritate a femeilor din Franţa: copilaşii evrei şi copilaşii patrioţilor salvaţi din trenurile care îi duceau pe părinţii lor spre cimitirele comune din Germania şi din Polonia; în închisorile şi lagărele de concentrare din Franţa, coletele cu provizii şi ţigări, lenjerie spălată şi cârpită, care oferă patrioţilor înghesuiţi în spatele zidurilor un pic de civilizaţie şi de speranţă; sunt strângerile de haine şi de alimente care le permit tinerilor să lupte în maquis; sunt îngrijirile acordate unui băiat rănit într-o încăierare cu germanii.
Şi cum toată ţara este un imens câmp de luptă, femeile din Franţa îi susţin pe eroii din Rezistenţă. În Marea Armată fără uniformă a poporului francez, mobilizarea femeilor le situează în toate eşaloanele de luptă: dactilografe, mesagere, agente de legătură, voluntare, chiar în rândul grupelor de franctirori şi partizani. Răbdătoare, modeste, femeile franceze duc în fiecare zi o luptă aspră…

LUCIE AUBRAC, 20 aprilie 1944, Discurs la BBC

Bruz sub bombele britanice

7 mai 1944. Duminica pentru prima comuniune în târgul Bruz, lângă Rennes. Pe la ora douăzeci şi trei, o alarmă aeriană lasă să se creadă că Aliaţii mai bombardează o dată aerodromul pe care sunt avioane de vânătoare germane. Din păcate, de data aceasta, bombele cu fosfor îşi greşesc ţinta. În douăzeci şi cinci de minute, Bruz este ras de pe faţa pământului de avioanele Lancaster britanice. Două sute de persoane, adulţi şi copii, adică un sfert din populaţie, nu vor mai ieşi niciodată dintre ruinele calcinate ale târgului… Ninette are douăzeci de ani; de la Pont-Péan, vede bombardamentul: după zece zile îi scrie verişoarei Thérèse ce a văzut…

Dragă Thérèse,

Tocmai ne culcasem, când au început să se audă avioanele, apoi proiectilele. Ne-am sculat imediat şi am aşteptat. A început atunci o gălăgie infernală (Bruz este la doi kilometri în linie dreaptă de la noi). Ferestrele de la verandă s-au deschis singure; am coborât pe prispă. Casa este zguduită din toate încheieturile. Totul a durat între douăzeci şi douăzeci şi cinci de minute: o privelişte de coşmar. Urlete de bombe, de tunuri antiaeriene şi mai ales de avioane. Fiecare bombă porneşte o limbă de foc şi un incendiu. Când s-a terminat totul, mergem înspre sat; Bruz arde toată noapte, clopotniţa de la biserică parcă era luminată de proiectoare. Acasă, nu s-a spart nimic, doar o bucată din tavan a căzut. Primarii din Saint-Erblon şi din comunele învecinate îşi trezesc oamenii şi se duc toţi la Bruz, dar nu pot intra în sat, pentru că totul este în flăcări. A doua zi, de dimineaţă, ne ducem toţi să aflăm ce se petrecuse şi să ajutăm la degajarea străzilor. Când ajungem lângă cimitir, alarmă; supravieţuitorii din Bruz aleargă ca nebunii. Mai întâi intrăm în cimitirul devastat de bombe: pe stradă, bucăţi de sicriu, pietre tombale la două-trei sute de metri; un corp s-a ridicat, un cadavru îngropat de curând s-a transformat într-o masă de cheaguri de sânge şi pute, zăcând lângă cruce. Câteva morminte, între care şi cel al familiei noastre, au rămas intacte, dar sunt singurele. Am plecat imediat, nemaiputând suporta mirosul. Bruz nu mai este decât o grămadă de ruine fumegânde, în mijlocul cărora stă doamna Hégron, greu de recunoscut, atât e de speriată şi de

emoţionată; i-au scos, pe ea şi pe soţul ei chiar în clipa în care focul îi ajunsese. Soţul este rănit la braţ, la picioare şi la cap; este transportat de urgenţă la Rennes. Din casă nu mai recuperăm decât argintăria topită, un sfert de saltea, arsă, două plăpumi, două perne şi nişte mărunţişuri (o ceaşcă, o fotografie …). În toate casele este la fel; firește că sunt şi hoţi care profită… Îmi voi aminti toată viaţa de răniţii căraţi cu ambulanţa, de minutul de tăcere ţinut de fiecare dată când este găsit un mort, de cadavrele pe care le poartă pe tărgi improvizate, acoperite cu un cearşaf, de sângele absorbit de praf, de oasele calcinate pe care le adunăm în găleţi, de focul care năpădeşte totul, pietrele fierbinţi care, odată date la o parte, lasă să ţâşnească limbi de foc; căldura sufocantă, praful de fosfor care ne umple gâtul, ne înţeapă ochii. Avem buzele însângerate. Au murit două sute de oameni din şase sute de locuitori şi mulţi alţii sunt răniţi. Familii întregi sunt masacrate. Este seara primei comuniuni: găsim bucăţele de muselină albă, brasarde, picioare, mâini …

NINETTE

Să supravieţuieşti în lagăr

Raymond Bassignot are douăzeci şi doi de ani în 1939. Decorat cu Crucea de război în mai 1940, la Somme, acest fost seminarist devine maistru pe şantierele tineretului după lăsarea la vatră. Intrat în Rezistenţă în 1942, este arestat pe 4 ianuarie 1944, la Paris, torturat şi deportat la Buchenwald, apoi la Mauthausen.

Mauthausen, primăvara 1944

Iată urmările carantinei! Când intri, eşti un om, când ieşi, eşti o brută, o fiinţă care nu mai raţionează, care nu se mai supune decât instinctelor şi pulsiunilor, un animal condus de foame şi de loviturile cu bastoanele de cauciuc! Nu pot să exprim în cuvinte ce simt când mă gândesc la ce viaţă ducem noi acum în bloc. Întreaga zi nu este decât o tortură continuă şi înţeleg prin zi întreagă atât ziua cât şi noaptea, uneori şi mai mult. Iată cam în ce condiţii ne odihnim: în două camere de zece-douăsprezece metri lungime şi şase lăţime trebuie să ne culcăm cinci-şase sute, ba chiar mai

mulţi! Aşa nu se mai poate! Nu! Totul este posibil la carantină şi vâna de bou este cea care îi potoleşte pe cei recalcitranţi. Când saltelele de paie sunt întinse pe podea, intrăm în şir indian, cu hainele în mână. Şeful de bloc conduce operaţiunea: cu bastonul de cauciuc în mână, ne aşează ca pe sardele, fiecare cu nasul la picioarele vecinului! Dar sardelele stau mai comod decât noi! Ele sunt întinse pe spate, în timp ce noi trebuie să stăm pe o parte şi să ne lipim de ceilalţi, fără să lăsăm vreun spaţiu, cât de mic! De altfel, bruta sinistră care ne comandă nu se zgârceşte la lovituri şi fiecare se face cât poate de mic ca să nu le primească.
Când se aşează trei rânduri, adesea trebuie să ne mai strângem, pentru că mai sunt vreo douăzeci de aşezat! Atunci acţionează bastonul şi face loc! ni se dau apoi pături: una pentru trei persoane! Adică, vecinii trebuie să-şi acopere picioarele cu aceeaşi pătură care le acoperă pieptul! Lucru imposibil, dacă nu vrei să dormi cu capul sub pătură şi să te sufoci! Şi încep certurile, fiecare făcându-şi vecinul cum îi vine la gură, în toate limbile! Pumni, genunchi, palme, în toată sala, bătăi … dar astea nu durează, din fericire. Şeful de bloc aude tărăboiul şi apare cu bastonul sau cu biciul, îi arde primului amărât pe care îl vede mişcându-se sau vorbind vreo zece lovituri şi lumea, speriată, se potoleşte…
Fiecare încearcă atunci să doarmă, dar sunt fericiţi cei ce reuşesc, căci, după o oră, trebuie să ne trezim! Mă sufoc de căldură, spatele vecinului care se întinde îmi striveşte picioarele. Mă doare şoldul drept şi aş vrea să mă întorc, simt cum braţul mi-a paralizat de oboseală sau din cauza capului care stă pe el, apoi simt un picior în burtă, pentru că vecinul s-a ghemuit ca un câine de vânătoare sau pentru că tocmai a primit o lovitură în cap sau la tălpi, pentru că un băiat îşi face în vârful picioarelor loc printre rânduri ca să ajungă la veceu. Pe scurt, bietul nostru corp, în loc să se odihnească, este torturat întreaga noapte, în aşa hal că suntem fericiţi să auzim ”Trezirea!„ de la cinci dimineaţa.

Raymond

Draga mea fetiţă

Olga Bancic se alătură în 1940 organizaţiei MOI de franctirori şi partizani. Este însărcinată cu asamblarea bombelor şi explozibililor şi cu procurarea armelor. Arestată pe 6 noiembrie 1943, este condamnată la moarte, alături de alţi membri ai Grupului Manouchian, care figurau pe Afişul roşu. În

timpului transferării la închisoarea din Stuttgart, Olga aruncă printr-o fereastră o ultimă scrisoare adresată fiicei ei Dolores. În notița atașată, pentru Crucea Roșie franceză, precizează: "Dragă doamnă, vă rog să dați această scrisoare fetiței mele, Dolores Jacob după război. Este ultima dorință a unei mame căreia nu i-au mai rămas decât douăzeci de ore de trăit."
Olga va fi decapitată cu securea pe 10 mai 1944, în ziua când împlinea treizeci și doi de ani.

Draga mea fetiță, iubirea mea mică,

Mămica ta îți scrie ultima scrisoare, fetița mea dragă; mâine dimineață, la șase, pe 10 mai, nu voi mai fi. Nu plânge, iubirea mea; nici mama nu plânge. Mor cu conștiința împăcată și cu ferma convingere că mâine tu vei avea o viață și un viitor mai fericite decât mama ta. Nu va mai trebui să suferi. Fii mândră de mama ta, iubire mică. Te am mereu în fața ochilor. Sper că-ți vei revedea tatăl, sper că el va avea o altă soartă și nu am încetat vreo clipă să mă gândesc la tine. Vă iubesc pe amândoi din toată inima. Amândoi îmi sunteți dragi. Draga mea, tata îți va fi de acum și mamă. Te iubește mult. Nu vei simți lipsa mamei. Copila mea dragă, închei această scrisoare cu speranța că vei avea o viață fericită, cu tatăl tău și cu ceilalți. Te sărut cu tot sufletul, mult, mult. Te iubesc pentru totdeauna,

Mama

În caz de eșec...

5 iunie 1944: Dwight Eisenhower are cincizeci și patru de ani. Conduce operațiunile de debarcare în Normandia. Este foarte nervos. Vremea este catastrofală. Cu patruzeci de zile înainte, marile manevre ale operațiunii Tigrul de la Slapton Sands au făcut aproape o mie morți și mai mult de cinci sute de răniți... Victoria este departe... Atunci "Ike" face un plan de comunicat de presă care nu ar fi publicat decât în seara de 6 iunie, în caz de eșec și îl datează greșit "6 iulie", fiindcă se proiectează cu o lună în viitor, sau cel puțin așa i-ar plăcea, ca să afle ce urmează să se întâmple!

Debarcarea noastră în zona Cherbourg – Havre nu ne-a permis să ne stabilim în aceste teritorii dușmane, a trebuit să iau decizia de a ordona

retragerea trupelor angajate. Decizia mea de a ataca în acel loc şi în acel moment era susţinută de cele mai bune informaţii posibile. Trupele, aviaţia şi marina au făcut tot ce curajul şi sentimentul datoriei le permiteau să facă. Sunt singura persoană care poate fi învinuită sau condamnată pentru această încercare nefericită. Îmi asum întreaga responsabilitate.

GENERALUL DWIGHT D. EISENHOWER

Agentul secret

Violette Szabo are douăzeci şi doi de ani în 1943; are tată englez şi mamă franceză. Soţul ei, Étienne Szabo, ofiţer în armata Franţei libere, este ucis în bătălia de la El-Alamein. O fetiţă li se naşte în iunie 1942. Violette este recrutată de Serviciile Secrete Britanice (SOE) în primăvara 1943. În timpul celei de-a doua misiuni, este capturată de SS-iştii din divizia Das Reich lângă Limoges, pe 7 iunie 1944, în timpul unei lupte la sfârşitul căreia ea acoperă retragerea camarazilor săi Barriaud şi Dufour. Torturată, violată de călăii SS, este deportată la Ravensbrück şi ucisă cu un glonţ în ceafă cu câteva zile înainte de eliberarea lagărului, în urma unui ordin venit de la Berlin, alături de alte două agente SOE, Lilian Rolfe şi Denise Bloch.

Ne oprim în primul sat care ne iese în cale, La Croisille, ca să-l luăm pe prietenul meu, Barriaud, care trebuie să vină cu mine. Se aşează pe bancheta din spate şi eu trec la volan, cu Szabo în dreapta. În apropierea satului Salon, după o curbă, ajungem la o intersecţie. La cincizeci de metri, drumul este blocat de un baraj şi soldaţii germani ne ordonă să ne oprim.
Scot braţul pe fereastră, încetinesc şi chiar înainte să mă opresc îi spun lui Szabo să sară din maşină şi să fugă. Depăşesc santinelele cu douăzeci de metri şi sar pe şosea, trăgând cu mitraliera. Barriaud, care nu are arme, fuge în timp ce Szabo se aruncă pe drum deschizând focul. Una dintre cele trei santinele este ucisă. Celelalte două ne mitraliază puternic. Îi ordon lui Szabo să încerce să ajungă pe câmp într-o pădurice aflată la patru sute de metri şi o acopăr cu mitraliera. Când ajunge în câmpul cu grâu, începe să tragă. Profit ca să mă duc şi eu. La început, totul mergea bine. Ne deplasăm repede, ascunşi de grâul copt, dar auzim imediat lătratul caracteristic al mitralierelor Wermacht-ului care încep să măture urmele pe care le lăsăm în grâu… Suntem nevoiţi să înaintăm spre pădure târându-ne ce nişte melci

sun focul dezlănţuit. Ne dăm seama atunci că nişte soldaţi sunt pe urmele noastre în câmpul de grâu, în timp ce alţii, cu mitraliere, se apropie din ce în ce mai mult. Suntem obligaţi să înaintăm şi să tragem cu schimbul, fiecare acoperindu-l pe celălalt, ca să-i încetinim pe urmăritori. La mai puţin de treizeci de metri de marginea pădurii, hainele lui Szabo sunt sfâşiate şi picioarele, vergi din cauza numeroaselor zgârieturi, şiroiesc de sânge. Îmi arată că este epuizată şi că nu poate merge mai departe. Îmi cere să încerc să scap, subliniind că nu va folosi la nimic să mai rămân cu ea. Atunci eu continuu să fug, în timp ce ea mă acoperă cu rafale sporadice. Mă ascund într-o şiră de paie, din livada unei mici ferme. După treizeci de minute, nemaiputând să meargă şi fără muniţie, Szabo este prinsă şi SS-iştii vin să scotocească ferma unde mă ascund, încercând să o facă să spună unde sunt. Din ascunzătoare, îi aud râsul ironic şi răspunsul: ”Degeaba alergaţi după el, acum este departe…”

JACQUES DUFOUR

Eliberarea Parisului

France Koechlin are douăzeci şi opt de ani. Soţul ei este unul din marii mutilaţi la începutul războiului. Se întorc la Paris, cu cei doi copii…

Restul drumului până la poarta Pantin este un chin din ce în ce mai mare. Philippe plânge de mi se rupe inima şi Thierry repetă: ”Cât sunt de obosit, mama…”

Mai avem de traversat tot Parisul, alte emoţii… Pe bulevardul Jean-Jaurès, avem timp să zărim o maşină germană, delabrată, scoasă din uz, cu nişte siluete şterse înăuntru.

Mai departe, ne întâlnim cu camioane germane enorme, mergând cu mare viteză; pe acoperiş, culcaţi pe burtă, trei bărbaţi stau cu arma la umăr, gata să tragă, alături de alţi soldaţi, cu revolvere în mâini, pe scări. Peste tot, soldaţi. Este înfricoşător. După ei, o maşină plină de ofiţeri, iar la final, un echipaj pe o motocicletă. Toţi merg cu o viteză infernală. Deci, le este frică şi părăsesc Parisul în cea mai mare grabă. Trebuie să ne batem.

Pe bulevardul Villette, un bărbat pe bicicletă mă prinde din urmă şi îmi spune, din mers: ”Doamnă, este imprudent să vă plimbaţi cu un copil. Este război civil în Paris. Se trage peste tot. ” Pe bulevardul Chapelle. Abia ajunşi,

nu ne simţim în siguranţă: sub arcadele bulevardului, pe bănci, sunt nişte indivizi cu înfăţişare suspectă, o pleavă care aşteaptă Dumnezeu ştie ce ocazie.
Mulţime pe trotuare, aglomeraţie extraordinară. Prin porţile deschise se zăresc posturi de Cruce Roşie improvizate. Bărbaţi şi femei cu bluze albe discută şi pleacă grăbiţi cu tărgi. Pretutindeni se simte miros de eter… Continuăm să pedalăm cu ideea fixă să ajungem la loc sigur cu copiii buni zdraveni.
Brusc, se aud strigăte fără să înţelegem sau să vedem ce se petrece; dar lătratul unei mitraliere în apropiere ne face să ne întoarcem şi o luăm pe prima stradă care ne iese în cale. Nu e nimeni, vitrinele magazinelor sunt sparte. Sunt cioburi de sticlă peste tot şi ne temem să nu ne tăiem. Un pic mai departe, zărim baricadele şi ne mirăm să vedem o asemenea explozie după patru ani de linişte aparentă, din partea parizienilor. De pretutindeni se aud împuşcături şi zgomotul odios al mitralierelor. Trebuie să părăsim acest iad…
Pe strada Mauberge, o infirmieră care agită un steag roşu ne obligă să ne oprim; trece strada, urmată de alte infirmiere care transportă o targă. Ca să fiu sinceră, ne-am cam pierdut după ce am luat-o de atâtea ori pe străduţe lăturalnice, unele în mâinile rezistenţei, altele, baricadate cu colţi de lup, apărau clădirile încă ocupate de germani. Pe strada Rochechouart, îl întreb pe un trecător cum ajung mai repede la Passy. Nimeresc într-un val de oameni. Fiecare îşi spune părerea sau dă un sfat. Ne scrutează cu privirea, pentru că formăm un alai cam ciudat… Încrezători în şansa noastră, plecăm prin strada Lamartine, care ni se pare mai calmă.
Tot pe nişte străduţe, ordinul lui Bob, ajungem pe bulevardul Haussmann. În spatele Capelei iertării, putem vedea în direct şicanele germanilor. O luăm pe strada Artois care ne permite să mergem pa bulevardul Malesherbes.
Din nefericire, dăm peste un cuib de germani. Şenile, căşti, arme în mâini, încă rezistă în acel loc. Dar nu sunt interesaţi de noi, ne lasă să trecem prin piaţa Saint-Augustin, din nou pe bulevardul Haussmann! În fine, urcăm spre Étoile, pe bulevardul Friedland. Urcuşul pare greu şi fără sfârşit.
Nu mai vedem germani, ci peste tot sunt tineri pe motociclete, cu veste kaki şi brasarde albe pe care stă scris cu litere mari FFI. Este organizaţie de Rezistenţă din Paris. În piaţa Étoile, vedem mai multe maşini germane arse şi abandonate. Iarăşi cioburi de evitat. Bulevardul Victor Hugo nu ne mai

rezervă alte surprize, strada Pompe, strada Passy și în sfârșit strada Jean-Boulogne unde putem să coborâm de pe biciclete!
Philippe sare pe trotuar plângând de durere, fiindcă bara de metal a bicicletei i-a sfâșiat fesele; îl consolăm cum știm mai bine, ușurați că am ajuns în siguranță.
Pe Passy este agitație. După ce am liniștit copiii și i-am dus în cameră, cu provizii (iepurii sunt încă vii, în pivniță) mergem iar pe stradă, ca să vedem ce se petrece.
Este multă lume pe străzile învecinate și toți vorbesc, citesc afișe, printre care un ultim mesaj de la Pétain. Primăria arondismentului 16 a arborat un drapel albastru-alb-roșu, vânzătorul de ziare și-a pus o cocardă tricoloră cu cuvântul "Eliberare" deasupra, alături de crucea lorenă.
Cred că visez! Este adevărat, este cu putință ca această eliberare să fie reală, să nu mai avem a ne teme de întoarcerea ocupanților în cenușiu de campanie? Încet-încet reapar ziarele: Ce Soir, L'Humanité; comuniștii încearcă să se impună peste tot.

FRANCE KOECHLIN
Martirii din Vercors

August 1944

Totul este în doliu, ruine, dezolare care este accentuată de zborul corbilor care sfâșie corpul celor torturați, acum în descompunere. Acele cadavre au stat trei săptămâni sub soarele arzător de vară. Aerul este greu, apăsător, grețos și-și împrăștie putoarea la mai mulți kilometri de Vassieux. Iată urmele barbariei, ale masacrului, iată ce descoperă ochii îngroziți ai unei puștoaice de zece ani: imagini de nedescris pe care nimic nu le va putea șterge din memoria sătenilor care se întorc acasă. Imagini pe care le vor păstra pentru totdeauna privirile înfiorate ale copiilor. Nu se va zugrăvi niciodată îndeajuns cruzimea cu care mongolii au exterminat populația și au distrus satul Vercors. O scrisoare găsită în buzunarul unui german este o dovadă de nezdruncinat; acest soldat le scria părinților săi:

Vreau să vă dau un semn de viață. Ce mai faceți, dragii mei? Sper că bine, ca și mine… În timpul luptelor din Vercors, am trăit niște ore oribile. Ca și acești oameni, pe care i-am eliminat cu sălbăticie. Am exterminat în întregime un

spital de partizani cu tot cu medici şi infirmiere. Erau patruzeci. Răniţii au fost scoşi afară şi ucişi cu rafale de mitralieră. Poate că este atroce, dar câinii ăia nu meritau altceva. În sat s-au luptat două companii germane şi o companie sovietică. Ăia au ras tot. Bărbaţi, femei, copii, toţi au fost omorâţi. Ah, câte aş vrea să vă scriu despre asta! Războiul înseamnă şi nedreptate. Am mers zile întregi, de dimineaţă până seara, dar pe unde am trecut noi nu mai este nici un suflet viu. Nicio casă nu mai este întreagă. Vitele şi caii rătăcesc prin toată regiunea. Când am plecat din sectorul nostru, mai aveam încă trei iepe cu mânjii lor. Dragă tată, erau nişte iepe mai bune decât ale noastre. Mă tot gândeam: cum să fac să le trimit acasă?"

Casa noastră este încă în picioare, în jur, planoare arse, cadavre de maquisarzi, de oameni din Vassieux în descompunere. Înăuntru, după ce a fost ocupată de maquisarzi şi de duşmani, nu este decât dezordine, mizerie, sărăcie. Cum să intru în casă? Ne temem să nu fie minată. Vechiul orologiu zace pe duşumea, şi-a dat obştescul sfârşit la douăsprezece ziua, limbile blocate îi arată ora decesului. Toate obiectele sunt distruse, mobilele transformate în epave. Erau beţi sau drogaţi SS-iştii care au ieşi din planoare şi au năvălit ca animalele sălbatice asupra satului şi asupra celor ce trăiesc acolo?
Descoperim cadavrul vecinului nostru, d-l Siméon Revol pe o grămadă de bălegar, decapitat şi ghicim cu groază ce soartă ne-ar fi fost rezervată, dacă nu fugeam. La câţiva metri de şcoală, un măcel oribil. Mai târziu am aflat că printre concetăţenii care zac peste tot era şi tatăl uneia dintre prietenele mele, Ginette Peyronnard.

LUCETTE MARTIN DE LUCA, *Supravieţuitorii din Vassieux-en-Vercors, op. cit.*

Ne-am întâlnit cu toţii…
Pe 25 august 1944, în timp ce Parisul îşi sărbătoreşte eliberarea, Maillé este ras de pe faţa pământului de trupele germane. O sută douăzeci şi patru de oameni, de la trei luni la optzeci şi nouă de ani sunt asasinaţi sălbatic. Roger Confolent, ofiţer în rezervă, expert agricol la Maillé, pierde nouă membri ai familiei: soţia, soacra şi toţi copiii.

Printr-o fatală coincidenţă, în acea dimineaţă eram toţi împreună. De la primele împuşcături, i-am adus pe toţi acasă. Stau în bucătărie cu soţia, Yves, René, Hélène şi cele două bone. Jehanne cu cei doi fraţi mai mici, Jean şi Claude, a coborât în pivniţă unde sunt la adăpost. Cel mare, Pierre, nu este acasă, s-a refugiat prin vecini, unde s-a dus la muncă.
Deodată, pe la ora unsprezece, René, care are auzul fin şi i-a recunoscut după mers, îmi zice:"Tata, uite-i pe nemţi." Într-adevăr, auzim poarta de la curte deschizându-se. Mă ridic şi le spun:"Bine, mă duc să văd, nu mişcaţi."Nici nu am avut timp să ies din cameră că a năvălit un soldat în curte şi trage o rafală cu mitraliera. M-a ratat şi, temându-mă să n-o ia de la început, înaintez cu mâinile sus şi strig:"Civil, camarade, civil." când bruta pune iar arma la umăr şi gloanţele încep să latre. Dar Yves sare lângă mine şi, crezând că totul va fi în ordine: "Tati, nu ai strigat destul de tare, nu a înţeles." şi, cu mâinile sus strigă din toţi rărunchii: "Hier civil, camarad, civil, civil." Dar o rafală, două îi răspund şi se prăbuşeşte. Asasinul este acum în bucătărie. Îşi descarcă arma în toate direcţiile, rănindu-l mortal pe René cu un glonţ dum-dum în partea dreaptă şi pe Hélène la coapsă.
La sfatul meu, toţi se lasă pe jos şi se prefac morţi. Neamţul iese. Vocea lui René se înalţă atunci ca să recite actul de căinţă. Ne alăturăm toţi. Cum nu mai apare nimeni, soţia mea, neputincioasă până acum, o duce pe Hélène în dormitorul de alături. Nu are de făcut decât un pas. Cele două bone, care, aşezate în colţ, nu au fost zărite de asasin şi-şi datorează salvarea acestui fapt, se refugiază pe scara ce duce la primul etaj. Soţia mea şi Hélène merg după ele, când apare un alt criminal; cu un glonţ în plină inimă o ucide pe Hélène şi apoi o loveşte mortal pe mama ei. Pe urmă aruncă o grenadă incendiară în pat, o acoperă cu o pernă, trece în bucătărie şi-i mitraliază pe cei căzuţi, dar nici René, nici eu nu suntem atinşi. Cred că atunci, în pivniţă, sunt ucişi Jehanne şi frăţiorii săi. Micuţul Claude este sfârtecat de proiectile. Săraca bunică nu scapă de masacru şi pun foc la ea în cameră. Timpul trece şi germanii intră şi ies din curte. Simt că totul arde. Cu René în bucătărie, suntem la cheremul brutelor care trec.
Ne refugiem în dormitor. O găsesc acolo pe soţia mea, pe moarte. Acolo vin şi cele două bone. Valentine a primit un glonţ în rinichi. A vrut să vadă ce li s-a întâmplat doamnei Gambier, lui Jehanne şi frăţiorilor săi. Un neamţ a zărit-o, a urmărit-o şi a tras prin gemuleţul de la pivniţă. Ea a căzut pe cadavrul lui Jehanne şi soldatul a crezut că a murit. A venit la noi în cameră. Am rămas acolo până la ora două. Doamna Confolent nu şi-a mai recăpătat

cunoştinţa şi a murit. Împuşcături din stradă zguduie din timp în timp obloanele şi gloanţele se izbesc de zid deasupra duşumelei unde suntem culcaţi. O aud pe doamna Martin strigând: „Nu-mi omorâţi copilul!", apoi o salvă îi opreşte strigătele. În bucătărie, în sufragerie, germanii intră şi ies, mişcă mobila, sticlele, vesela. Constatăm că au mâncat şi au băut.

ROGER CONFOLENT

Sfârşitul inocenţei

Voi împlini douăzeci de ani. Şi am atâtea întrebări care au rămas fără răspuns. Eliberarea bare la porţi şi am sperat atât. Dar am remarcat că ceea ce aştepţi, când se întâmplă în sfârşit, nu este niciodată ceea ce aşteptai. Am aşteptat atât de mult să iau bacalaureatul; mi se părea că era scopul meu în viaţă şi că, atunci când voi reuşi, voi fi pe deplin fericită, dar, în realitate, nu a fost decât o uşă deschisă spre alte greutăţi. Dar şi spre alte bucurii, ca să vorbim drept. Pe moment, bucuria eliberării mă îmbată, dar apoi am sentimentul că merg pe cadavre.
Sper că voi şti să fiu fericită, dar nu voi mai fi niciodată inocentă.

DENISE DOMENACH, *O fată liberă, op.cit.*

Dacă mi-e dat să mor la Ravensbrück

Simone Saint-Clair are patruzeci şi şapte de ani în 1943. A devenit "Argence" în reţeaua Mithridate de la Paris. Arestată în decembrie 1943, a fost deportată în lagărul Ravensbrück unde ţine un jurnal clandestin pe care îl ascunde în etuiul de ochelari.

Vai, Doamne care ne-ai învăţat că moartea nu este datoria noastră, cred că ai auzit chemarea jalnică ieşită din străfundul inimii noastre: "Dă, Doamne, să nu mor aici! Lasă-mă să mă întorc în pământul Franţei, să-mi dorm somnul de veci în pământul strămoşilor noştri, lângă cei pe care îi iubim!" "Dă, Doamne, să nu mor în locul acesta oribil, înfiorător, printre străini care nu se vor apleca deasupra noastră ca să ne reţină ultimul gând." Ştiţi, cea mai mare indiferenţă, cel mai cumplit dispreţ sunt apanajul celor condamnaţi. Cei de lângă ei, infirmierele nu le doresc decât un sfârşit cât

mai grabnic. Nu se sfiesc să le-o spună. În agonie, eşti dus la toaletă, aruncat pe cimentul rece, acolo îţi dai sufletul. Doamne, dă să nu mor aici! Fă în aşa fel încât să nu îngroş numărul sărmanelor femei goale, îngrămădite pe căruţe, abia acoperite cu o prelată şi de unde carnea în descompunere emană un iz oribil.

SIMONE SAINT-CLAIR, *Ravensbrück, infernul femeilor*
Tallandier, 1946

Întoarcerea deportaţilor

Charlotte Delbo are douăzeci şi opt de ani în 1941. Când află că una dintre prietenele sale a fost decapitată de naziști, își părăsește slujba de secretară a lui Louis Jouvet, atunci în turneu în Argentina şi se întoarce în Franța. Intră în Rezistență, alături de soțul său, Georges Dudach. Arestată pe 2 martie 1942, este deportată la Auschwitz în ianuarie 1943, ls opt luni după executarea soțului ei. Eliberată de la Ravensbrück, se întoarce în Franța în iunie 1945. Charlotte Delbo face parte, alături de Marie-Claude Vaillant-Couturier, dintre cei ce au scăpat din singurele trei convoaie cu prizonieri din Rezistență, ostatici, deținuți de drept comun, îndreptați, nu se știe nici azi de ce, spre lagărele de la Auschwitz care au fost principalul loc de exterminare a populației evreiești din Europa. Din două sute treizeci de femei din convoiul ce a plecat pe 24 ianuarie 1943, numai patruzeci și nouă au supraviețuit…

Pe drumul de întoarcere, eram alături de camaradele mele, cele care supraviețuiseră. Stăteau lângă mine în avion şi, pe măsură ce timpul trecea, deveneau transparente, din ce în ce mai transparente, îşi pierdeau culoare şi formele. Toate legăturile, toate sforile care ne uneau unele cu altele se slăbeau deja. Numai vocile le rămăseseră şi chiar şi acestea se stingeau treptat pe măsură ce ne apropiam de Paris. Le priveam transformându-se sub ochii mei, devenind transparente, devenind fluide, devenind fantome. Le vedeam, dar nu mai reuşeam să înţeleg ce spuneau. La sosire, nu le mai recunoşteam. În mulţimea de oameni care ne aşteptau, alunecau, dispăreau, îşi reluau forma pentru o clipă, atât de ireale, atât de aerate, atât de fugare, încât mă îndoiam până şi de propria mea existenţă. Parcă jucau un joc tot timpul în care ne târam de la un birou la altul, se pierdeau, se regăseau, mă regăseau, îmi spuneau ceva ce nu puteam înţelege, dispăreau din nou şi se topeau, în fine, în mulţimea celor care ne aşteptau, erau înghiţite de

mulţime. Îşi pierduseră atât de mult din realitate în timpul călătoriei, când le văzusem schimbându-se de la o clipă la alta, dispărând încet, imperceptibil, inexorabil, devenind fantome, încât nici nu mi-am dat seama când au dispărut. Fără îndoială, fiindcă eram şi eu la fel de transparentă, la fel de ireală, la fel de fluidă ca ele. Pluteam în mijlocul acelei mulţimi care se scurgea în jurul meu. şi, brusc, m-am simţit singură, singură, în mijlocul unui gol, unde îmi lipsea oxigenul, unde nu aveam aer, unde mă sufocam. Unde erau? Mi-am dat seama că dispăruseră când era prea târziu ca să le mei chem, prea târziu ca să mă mai duc după ele – şi cum să alerg în mulţimea care se unduia? De altfel, mă lăsase vocea şi mi se tăiaseră picioarele. Unde erau? Unde sunteţi, Lulu, Cécile, Viva? Viva, de ce să o mai strig? Viva, unde eşti? Nu, nu erai în avion cu noi. Dacă am ajuns să le confund pe moarte cu cele vii, eu cu care sunt? Trebuia să recunosc – şi era o concluzie foarte lungă, şi, până să ajung să o formulez, eram cuprinsă de angoasa care mă lăsa rătăcind, lunecând, plutind – trebuia să recunosc că el pierdusem şi că eram singură de acum. Unde să caut ajutor? Nimic nu mă va ajuta. Să strig era inutil, să cer ajutor, la fel. Toţi, în mulţime din jur, erau gata să mă ajute, erau acolo ca să mă ajute, dar ei îmi propuneau mijloacele lor, care mie nu-mi erau de folos. Singurele care mă puteau ajuta erau departe. Nimic nu le putea înlocui. Cu greutate, cu un mare efort de memorie – dar de ce să spun efort de memorie, când nu mai aveam memorie? – cu un efort pe care nu aş putea să-l numesc, am încercat să-mi amintesc gesturi pe care trebuie să le faci ca să reiei forma unui om în viaţă. Să mergi, să vorbeşti, să răspunzi la întrebări, să spui unde vrei să mergi, să mergi acolo. Uitasem. Dar ştiusem vreodată? Nu ştiam nici cum, nici de unde să încep.

CHARLOTTE DELBO, supravieţuitoare de la Auschwitz,
Auschwitz şi după. (III). Numărătoarea zilelor,
Editions de Minuit, 1971

Prima scrisoare

Marcel Cochet are treizeci de ani în 1943. Îşi urmează fratele, André, în MUR (Mişcările Unite pentru Rezistenţă). Acest funcţionar din primăria Bourg-en-Bresse, căsătorit din 1941, tatăl unei fetiţe de doi ani, este denunţat de un licean, sub tortură. După ce a trecut prin închisorile din Lyon, Villeneuve-sur-

Lot și Compiègne, este deportat la Dachau, în comandoul Dallach, înainte de a fi eliberat în mai 1945 de americani.

5 mai 1945

Draga mea Bilou,

În sfârşit, calvarul s-a terminat şi putem să comunicăm printr-un curier, în aşteptarea momentului în care vom fi faţă în faţă. Draga mea Bilou, ştiu că nu v-aţi revenit, nu sunteţi ca înainte de război, în privinţa alimentaţiei, a hainelor şi a altor mărfuri. Ştiu că aveţi cartele încă, dar raţiile sunt mai mari; foarte bine, puteţi trăi mai bine; răbdare, iubita mea, va veni ziua când vom avea de toate; va veni o zi în care vom putea să ne iubim din nou, în care toate perioadele lungi de suferinţă vor fi uitate, pentru că ai suferit cu siguranţă, moral, tot atât cât am suferit eu fizic, ca să-mi salvez ţara, după modestele mele puteri. M-am pus cu totul în slujba ei, dar s-a terminat şi sunt terminat: loviturile, privaţiunile, munca forţată m-au aranjat, aşa că alţii au datoria să termine ce am început noi. Am dreptul la un pic de odihnă. Trebuie să-mi cercetez sufletul, care nu a mai trăit normal din 16 iunie 1943. Trebuie să-mi supun trupul unui program fizic riguros, ca să pot relua munca, din care să-mi întreţin familia, soţia, fiica. Poate că va trebui să-mi schimb meseria: nu ştiu dacă de meseria mea mai este nevoie, dar mă întorc cu mari speranţe. Trebuie să vă fa fericite pe tine şi pe Denyse, păpuşica noastră dragă, care nu a avut bucuria de a-şi cunoaşte prea bine tatăl şi de la care tata nu a avut bucuria să audă primele cuvinte duioase, când a început să vorbească. Nu ştiu dacă eu o voi recunoaşte pe fetiţa care, alături de mama ei, mi-a stăpânit nopţile de tortură şi suferinţă. Dar să nu mai vorbim de ceea ce în curând va fi uitat de toţi, firește, cu excepţia celor care au trăit toate astea, cei care cred că nu le vor uita niciodată. Acum să ne îndreptăm privirea spre zilele frumoase ale verii care se apropie şi pe care o vom petrece împreună la Saint-Martin, unde voi putea, în sfârşit, să mănânc pe săturate brânză albă, să beau lapte, să mănânc un pic de pâine albă, puţină carne, în fine, să mănânc normal, să mănânc ouă la capac cu smântână, apoi să beau o ciocolată aburindă. Poate că cer mult, dar nu ceva imposibil. Bine, vom vedea când mă întorc, pentru că sper ca peste cincisprezece zile să vă îmbrăţişez. Aş fi putut să plec de când ne-au eliberat americanii, dar în lagărul nostru este epidemie de tifos şi, din cauza asta,

suntem consemnaţi în blocuri. Mai mult, nu mai avem decât un pantalon şi o vestă cu dungi albe, ceva în gen parizian, o cămaşă de pânză, drept lenjerie, chiloţi de copii sau de damă! Cât despre încălţăminte, aici e aici! Tălpi de lemn, cu nişte cârpe legate de ele, în loc de piele, în fine, tot ce trebuie ca să nu te simţi bine în ele… Sper, micuţa mea Bilou că toată familia este bine. Şi cu strada Edgar Quinet, ce s-a întâmplat? Şi proprietarul nostru? Şi liceul? Ştiu că unii elevi şi-au dat viaţa pentru cauză, dar sunt răzbunaţi sau vor fi, cât de curând. Bilou dragă, trebuie să închei scrisoarea, pentru că poştaşul va pleca şi nu aş vrea să o facă fără prima mea scrisoare. La revedere, iubito, sărut-o pe Denyse din partea lui tati, pupă-i pe toţi din partea mea, iar pentru tine, Bilou adorată, mii de sărutări de la Marcel al tău.

MARCEL COCHET

Ne întoarcem de departe

Întreaga familie a lui André Goupille, deportat alături de soţie şi cei patru copii, se întoarce în 1945 după ce a trecut prin lagărele Neuengamme, Mauthausen, Ravensbrück, Beendorf, Flossenbürg şi Flöha. În anul 2000, André, Jeana Goupille şi cei patru copii ai lor au fost numiţi Drepţi între popoare de către Yad Vashem.

De la Jeanna Goupille soţului, în Suedia, 1945

Baas, 12 mai 1945

Iubitul meu,

Vreau ca prima mea scrisoare să fie pentru tine şi să o găseşti acasă, dacă te întorci primul. După atâtea luni de despărţire şi de suferinţă, ce să-ţi spun altceva, decât că te iubesc ca acum douăzeci şi doi de ani şi mai mult, că dragostea mea este pentru toată viaţa. Nu-ţi pot spune cât am sperat, cât am plâns, cât am ţipat după tine, din adâncul inimii, motănelul meu; mi-era frică să nu mor fără să te revăd, fără să te mai sărut o dată; Dumnezeu n-a îngăduit una ca asta, din fericire. Ştiu că te-ai rugat pentru mine şi asta îmi dădea speranţe. Dar Minette şi cu mine venim de departe. Şi când pe 2 mai

(aniversarea primei mele comuniuni!) am avut bucuria de a fi predate Crucii Roşii daneze, eram aproape moarte, alături de tovarăşele noastre, care nu ne mai dădea decât câteva zile de trăit. Dar bucuria libertăţii regăsite şi îngrijirile devotate care ni s-au acordat ne-au salvat şi ne întremăm pe zi ce trece. Sperăm într-o repatriere cât mai grabnică. Dacă mă pot întoarce acasă, aceasta o datorez rugăciunilor tale şi ale fiicei noastre. Biata micuţă a arătat un devotament filial care s-a transformat în sacrificiu; s-a ocupat mereu de mine, păcălindu-mă ca să mă facă să mănânc şi pâinea ei, iar în ultimele zile se târa aproape pe moarte ca să caute apă, pentru că eu nu mai aveam putere să o fac. Îmi repeta fără încetare: "Ce o să zică tata, dacă mă întorc fără tine? Cât m-aş bucura, dacă te salvez, când îmi vei spune că mie îmi datorezi salvarea, mie, care te iubesc atât de mult."
Nu-ţi voi mai spune nimic, decât că am avut bucuria de a asista la o slujbă religioasă şi la o împărtăşanie pe 7 mai. Dragostea mea, ne-am rugat şi am suferit atât pentru tine şi pentru micuţii noştri, încât nu-mi vine a crede că Dumnezeu nu te-a salvat şi pe tine, ca pe noi! În ciuda speranţei, aşteptăm cu îngrijorare veşti de la voi. Ce bine va fi când ne vom întâlni, când vom trăi din nou împreună. Nici nu îndrăznesc să mă gândesc la asta; parcă nici nu mai pot îndura bucuria întoarcerii! Am primit de două ori scrisori de la tine, în septembrie şi în octombrie, dar nu ţi-am putut răspunde. Nu mai eram la Ravensbrück, ci într-un alt lagăr, Beendorf, unde ne era interzis să scriem. Te las, dar ne vom întâlni curând, sper, te sărut de mii de ori, cu toată dragostea, cu toată afecţiunea, din toată fiinţa mea, care îţi aparţine, ca şi altădată şi pentru totdeauna, pisoiule iubit.

Jeannot

Am crescut

Tăticule dragă,

O să te sărut curând şi ţi-o aduc pe mămica. Ah! Tăticule, sunt fericită, toate suferinţele noastre sunt în urmă, de când fetiţa mea (Jeannot a ta) şi cu mine am primit scrisoarea cu veşti despre tine şi despre băieţi, despre bunica, mătuşile, Jacquot, despre toţi şi despre toate. Mă grăbesc să mă

întorc în Franța, tăticule, sper să o pot face în curând. Până atunci, te sărut din toată inima, pe tine, ca și pe ceilalți.

ELISABETH GOUPILLE

PS
Am crescut…

EPILOG

De la conferința de la Casablanca din ianuarie 1943, Roosevelt și Churchill au cerut capitulare necondiționată a Germaniei naziste. După sinuciderea lui Hitler în buncărul din Berlin asediat de Armata Roșie, pe 30 aprilie 1945, actul de capitulare a armatelor germane din Vest este semnat pe 7 mai la Reims și pe 8 mai la Berlin, de toate armatele Reich-ului, în prezența comandanților militari americani, sovietici, britanici și francezi. Nici un armistițiu și nici un tratat de pace nu a fost vreodată încheiat cu Germania nazistă, regim criminal și genocidar, ai cărui principali responsabili au fost judecați la Nürenberg, în lunile care au urmat. În Franța, ca și în întreaga Europă, beția victoriei era însoțită de "epurări sălbatice", care au trecut deseori peste capul comandanților, ca Touvier și Papon și s-a concentrat asupra "pedeștrilor„ lăsați pe mâna răzbunătoare a mulțimilor, asupra femeilor bănuite de "colaboraționism orizontal", tunse și expuse în public, vecini denunțați, dar și criminali autentici, judecați de curți marțiale improvizate de membrii Rezistenței… înainte de înființarea tribunalelor de epurare judiciară. Optzeci la sută dintre cele opt-nouă mii de execuții sumare au avut loc înainte de Eliberare.

***

Victoria

Armistiţiul a fost semnat. Clopotele din toate bisericile bat cu putere. Inimile francezilor eliberaţi bat în acelaşi ritm. Cetăţenii scot drapele tricolore decolorate din dulapuri şi din hambare. Nu le-au mai scos de acum cinci ani, de la 14 iulie. Se organizează baluri populare în pieţele eliberate de tancurile şi de camioanele abandonate de naziştii care s-au retras în dezordine. Dimineaţa, la opt fără un sfert, când plec la şcoală, ultimii dansatori îşi dau un ultim sărut. Muzicienii epuizaţi şi adormiţi îşi aranjează instrumentele înainte de a pleca. Caprele pe care se pun scânduri rămân în piaţă până în seara următoare, ca semn al sărbătorii continue. Atunci maquisarzii ies la lumină, învăluiţi ca de o aureolă, de curajul lor, de luarea de poziţie împotriva duşmanilor. Toţi francezii, indiferent de ce declaraseră cu cinci luni înainte, se declară membri ai Rezistenţei sau măcar gaullişti. Din nefericire, sunt şi multe reglări de conturi. Oameni care au ales ”tabăra greşită”, cum spune un vecin. Sunt arestaţi şi împuşcaţi membrii miliţiilor, sunt tunse anumite femei. Crime de idee sau de pasiune, uneori! Cei de la oraş îi urăsc pe săteni, pe care raţionalizările nu i-au prea afectat. Ţăranii îi urăsc pe negustori îmbogăţiţi… Se pare că, o dată duşmanul comun plecat, conflictele vor izbucni între francezi. Schimbările de regim tulbură sufletele simple care nu mai înţeleg răsturnarea valorilor.

MARIE-CLAIRE BARROT, mai 1945

Adevărata provocare de după război

Noiembrie 1941-noiembrie 2008: vizionarul

La Universitatea din Oxford, generalul de Gaulle este oaspetele Cercului francez. Discursul lui din 1941 anunţa adevărata provocare de după război şi de la începutul secolului al XXI-lea!

În epoca modernă, transformarea condiţiilor de viaţă datorată maşinilor, închegarea crescută a maselor şi uriaşul conformism colectiv care sunt consecinţa acestui fenomen, slăbesc libertatea fiecăruia dintre noi. De

atunci, oamenii se văd supuşi, pentru muncă, pentru plăceri, pentru idei, pentru interese unui fel de adunare permanentă, devreme ce casele, hainele, hrana sunt aduse treptat la un numitor comun, devreme ce toţi citesc în acelaşi timp acelaşi lucru în aceleaşi ziare, văd, de la un capăt la altul al lumii, aceleaşi filme, aud simultan aceleaşi informaţii, aceleaşi sugestii, aceeaşi muzică, la radio, devreme ce la aceleaşi ore, aceleaşi mijloace de transport îi duc la aceleaşi ateliere sau birouri, la aceleaşi restaurante sau cantine, pe aceleaşi terenuri de sport sau în aceleaşi săli de spectacole, în aceleaşi clădiri, blocuri sau curţi, ca să muncească, să mănânce, să se distreze sau să se odihnească, bărbaţi şi femei la fel instruiţi, informaţi, grăbiţi, preocupaţi, îmbrăcaţi la fel, propria personalitate, eu-rile, liberul arbitru nu-şi mai găsesc locul. Are loc un fel de mecanizare generală, în care, dacă nu facem eforturi să ne salvăm, individul nu va mai avea mult şi va fi strivit.

Şi cu atât mai mult masele, care nu resping deloc o asemenea uniformizare, se mulţumesc, dimpotrivă, să o continue, pentru că i-au prins gustul. Oamenii de vârsta mea sunt de suficientă vreme pe lume ca să vadă cum se întinde, nu numai din obligaţie, ci chiar cu satisfacţie, un mod de a trăi aglomerat.

Să porţi aceeaşi uniformă, să mergi în cadenţă, să cânţi în cor, să saluţi la fel, să te emoţionezi alături de grup de spectacolul pe care-l oferă tot mulţimea tinde să devină o necesitate pentru contemporanii noştri. Or, datorită acestor noi tendinţe dictatorii au avut succes, cu doctrinele şi ritualurile lor. Cu siguranţă, acestea le-au reuşit mai întâi cu popoarele care, sperând să le domine pe celelalte, au adoptat cu entuziasm ordinea din termitiere. Dar nu trebuie să ascundem că evoluţia însăşi oferă Ordinii aşa-zis noi facilităţi extraordinare şi campionilor acesteia tentaţii cronice.

Oricât de desăvârşită ar fi o zi a victoriei pentru o armată, flotă, escadrilă a unei naţiuni democratice, oricât de abilă şi de prevăzătoare s-ar dovedi după aceea politica lor faţă de cei pe care i-au învins, nimic nu va împiedica ameninţarea să reapară, mai de temut ca oricând; nimic nu va garanta pacea, nimic nu va salva ordinea mondială, dacă prin hotărârea eliberatorilor, în mijlocul evoluţiei impuse societăţilor de progresul mecanic moderne, nu se va ajunge la clădirea unei ordini în care libertatea, siguranţa, demnitatea

fiecăruia să fie slăvite şi garantate, într-o asemenea măsură, încât să li se pară tuturor mai presus de orice avantaje pe care le-ar avea în lipsa acestora. Nu văd alt mijloc de a asigura triumful spiritului asupra materiei, pentru totdeauna. Pentru că, în ultimă instanţă, despre asta este vorba.

CHARLES DE GAULLE, 25 noiembrie 1941

Mulţumiri

Operaţiunea *Cuvinte din umbră* nu ar fi putut fi dusă la capăt fără contribuţia Nouvel Observateur şi Ouest France, care au transmis apelurile către francezi şi fără ajutorul preţios al Asociaţiei pentru Studierea Rezistenţei Interne (AERI), a OMPA, a muzeului Rezistenţei Naţionale din Champigny, a muzeului Ordinului Eliberării, a muzeului Jean Moulin, a Muzeului Rezistenţei şi Deportării de la Besançon, şi a Fundaţiei La Poste.
Voi mulţumi călduros pentru preţiosul lor ajutor următorilor: Laurent Beccaria, Jérôme Pecnard, Rachel Grunstein, Laurence Corona, Flossie Robinet, istoricul Michel Laffite, André Dubois, Georges Fleury, Isabelle Pallot-Frossard, ca şi lui Luc Forliversi, Guy Krivopissko, Xavier Aumage, Vladimir Trouplin, Christine Levisse-Trouze şi Memorialului mareşalului Leclerc de Hauteclocque şi cel al Eliberării din Paris, Laurence Thibault, Jean-Marie Delabre, Laure Bougon, Fabrice Bourré, Marie-Claire Ruet, Sébastien Chevreau şi Casei amintirii din Maillé, Christian Léourier şi Direcţiei memoriei, patrimoniului şi arhivelor Ministerului Apărării şi al

Foştilor Combatanţi (DMPA), Tania Szabo, Rosemary Rigby şi Muzeului Violette Szabo (http://www.violette-szabo-museum.co.uk).
Cuvinte din umbră este, mai ales, rodul încrederii, al ajutorului şi al înţelegerii celor care au contribuit la crearea cărţii, care ne-au trimis mii de scrisori şi mărturii. Toate mărturiile şi textele primite vor fi oferite Muzeului Ordinului Eliberării; vor fi astfel salvate de la uitare.

Cuprins

Introducere 3

Rădăcinile umbrei 5

Prăbușirea 11

Noua ordine 22

Revoltă și teroare 34

Represiunea 61

Drumul spre libertate 77

Epilog 101

Mulțumiri 104